

SOME PAGES IN THE
ORIGINAL CONTAIN
FLAWS AND OTHER
DEFECTS WHICH
APPEAR ON THE FILM

Digitized in 2006
by
Thrinaina Informatics Ltd, Secunderabad, A.P., India.
(<http://www.thrinaina.com>)

From the original owned by
Sundarayya Vignana Kendram
and its partner Institutions

as part of the
British Library Endangered Archives Programme
supported by the
Lisbet Rausing Charitable Fund

Except for individual research purpose
any reproduction should be made with
written permission from the

Sundarayya Vignana Kendram,
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampally, Hyderabad - 500 044
Andhra Pradesh, India

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright laws of the United States (Title 17, United States Code) and of India (Copyright Act of 1957) govern the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material including foreign works under certain conditions. In addition, the United States extends protection to foreign works by means of various international conventions, bilateral agreements, and proclamations.

Under certain conditions specified in the laws, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specified conditions is that photocopy or reproduction is not to be used for any purpose other than private study, scholarship, or research. If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of "fair use," that user may be liable for copyright infringement.

These institutions reserve the right to refuse to accept a copy order if, in their judgment, fulfillment of the order would involve violation of the copyright laws of the United States or India.

Narayana Das, Azzada Adibhatla,
1864-1945

సారంగధర నాటకము

విజయనగరము, 1921

Record no. 501

Narayana Das, Azzada Adibhatla,
1864-1945

Sāraṅgadhara nāṭakamu

Vijayanagaramu, 1921

Record no. 501

SUNDARAYYA VIGNANA KENDRAM

1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampalli
Hyderabad – 500 044, Andhra Pradesh, India

Bibliographic Record Target

Narayana Das, Azzada Adibhatla, 1864-1945.

సారంగధర నాటకము / శ్రీమదజ్ఞానాద్వైతాద్వైత నారాయణదాస విరచితము.- 1.

కూర్పు.- విజయనగరము : శ్రీవేదవ్యాస ముద్రాక్షరశాల, 1921.

123 p. ; 18 cm.

Record no. 501

Narayana Das, Azzada Adibhatla, 1864-1945.

Sāraṅgadhara nāṭakamu / Śrīmadajjāḍāḍibhaṭṭa Nārāyaṇadāsa
viracitam.- 1. kūrpu.- Vijayanagaramu : Śrīvēdavyāsa
Mudrākṣaraśāla, 1921.

123 p. ; 18 cm.

Record no. 501

35 mm microfilm

Image placement: IA IB IIB

Date filming began:

సారస్వత నికేతనం, వేటపాలెం.

పత్తకము పేరు : సారంగధర నాటకము

గ్రంథకర్త పేరు : మ. నారాయణ చాస్

అనువాదకుడు :

గ్రంథ సంఖ్య : 1147 వర్గ సంఖ్య : 212

126/32
క. సు. 212
సా. మ. సా
1147

1147

శ్రీరస్తు:

సా ర ం గ ధ ర నా ట క ము

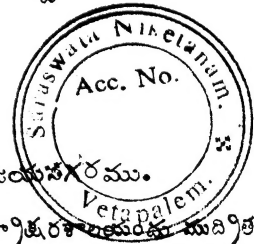
1147

బ్రహ్మశ్రీమదజ్ఞానాదిభట్ట నారాయణదాస

విరచితము.

మొదటికూర్పు 500 పుటలు.

విజయనగరము.

శ్రీవేదవ్యాసముద్రాక్షరశాలాధిపతి ముద్రితము.

1921.

బ్ రిజిస్టరు.

పోస్టేజీకాక, మొ రు. 1-0-0.

ఈనాటకమునందలి పాత్రీములు.

పురుషులు.

1. రాజరాజనరేంద్రుడు రాజు
2. మంత్రి
3. సారంగధరుడు యువరాజు(కథానాయకుడు).
4. సుబుద్ధి సారంగధరునిచెలికాడు(మంత్రి)కుమారుడు
5. మహాకవిగాయకశిరోమణి.
6. పురోహితుడు
7. గిలిగింత విమాపకుడు
8. గిజగన్న రంగులు వేయువాడు
9. జబ్బన్న హంతకనాయకుడు

స్త్రీలు.

1. రత్నాంగి రాజరాజనరేంద్రునిపెద్దభార్య.
(కథానాయకునితల్లి)
2. చిత్రాంగి రాజరాజనరేంద్రునిచిన్నభార్య
(కథానాయిక)
3. వలసంత రత్నాంగిదాసి
4. అంటింత చిత్రాంగిదాసి

శ్రీరస్తు.

సారంగధరనాటకము.

నాంది.

మ. తమవుంబెంచగఁ దల్లియై ధనములం ♦ దంజేయగందంకియై
మనముందిగ నొజ్జలై ముఖములం ♦ బాహింప నిల్లాలునై
కొనసాగించగఁ బుట్టినై భయములం ♦ గొట్టంగ భూపాలుడై
యనయం బీశ్వరుడీశభావదులఁ గ ♦ ల్యాణంబు లందిచ్చుతన్.

సూత్ర—(నాద్యంతమున తెఱవ)క్కచూచి)అమ్మాయీ!

నటి—(ప్ర)వేశించి) అయ్యా! సెలచేమి?

సూత్ర— కంటివా?

గీ. పగలు పలుతెఱగుల ♦ పనులందు డస్సిన
మనసు నేదజేర్చ ♦ మనదు నాట్య
కాలయనెడు మంచి ♦ చలివేంద్రీ జేరున్.
జనుల వింతవపులఁ ♦ దనుచవలయు.

గీ. కంటివా! కాలిదాసాది ♦ కవుల నాటి
కములు నెల్లరు విసగ శ ♦ కృములుకావు
కానఁ బసి నాటనుండియు ♦ పనుల కెఱు
కవడు తీయనిమాట ప ♦ ల్కవలె నిపుడు.

ఇదియునుం గాక.

ఉ. అద్దముఁబోలి యీజగమునం ♦ దఱికిం గనుపర్చు తప్పలం
దిద్దురు మంచిచేర్పుఁ గడు ♦ తీయని పాటలనించు వీనులన్.

గొద్ది ధనంబులోన నను ♦ కూరెడు నంచులు జూడవచ్చిరి

పెద్ద లిక్కెట్టి నాటకము ♦ వీరికి కడుకనే ఈ జాలెడున్.

నటి—తమకింతయాలోచనమేల? వేడియొకగుచి క్రొత్త
యొకవింత యనునామెత తామెఱుంగనిదా?

నూత్ర—బౌనా నిప్పటి కవులుచేసిన నాటకంబుల నొక
మంచిదాని నేనెంచునంతలో నీవెద్దియైనంబాడి సభ్యులకు విం
దొనర్చుము. చూడు!

గీ. ఎండ యెక్కుకొలది ♦ కొండయొక్కడువట్టు

లెండ దిగుకొలది ♦ గొండ దిగిన

పోల్కిఁ గట్టనులభ ♦ ములజాపువైకాళి

దినముఁ గూర్చి పాట ♦ డెలువవలయు.

నటి—చిత్తము.

వసంత—చతురశ్శిఖరి.

వసంతోపముగ వసంతమువచ్చెను - కంఠనిబలమం - గనలన్ హెచ్చెను॥

చెలువుగమాచిడి-చెట్టులుగాచెను - పోలుపుగ నెల్లడ - మెల్లలుపూచెను॥

కుమ్మెదలలరుల-చొమ్మిగనాడెను - సమ్మడిముఁదరిక-సంఘముసాడెను॥

అనిలఁడువీచన-ల్లందునడాఁగెను - తుణములపగిది నిశ్చలు జనసాగెను॥

నూత్ర—ఓహో! నీగానాధికార మారాజరాజసరేందు
విమాటవలె నభను సద్దడగించెను.

(అని యిరువురు నిష్క్రమింతురు).

ఇది ప్రస్తావన.

శ్లోకము.

సారంగధరనాటకము.

ప్రథమాంకము.

[రాజరాజనరేందుని కొల్వకూటము.]

(ప్రవేశము— రాజు, మంత్రి, కవి, కుమారకాది పరివారముతో.)

రాజు— నేడెక్కిల్వకూటముంజూడఁగనదేమో కొత్త
యల్లాసమగుచుండెను. మంత్రీ!

మంత్రి— ప్రభువుల కాశీతులం జూచునపు మల్లాసము
గలుగుట సహజమేదా!

కవి— ఆశీతుల కేలికసందర్శన మంభోజములకు సూర్య
ప్రకాశము.

రాజు— మహాకవిగాయకశిరోమణి! నమస్కారము.

కవి—

గీ. ఆశీకులపాల దాక్షిణ్య ♦ మనులయొద్ద

కార్యమం గోవిందులచెంకి ♦ సాత్వికతయా

నెవఁగు కేలినవారి క ♦ భీష్మ జయము

లిచ్చుఁగావుత సంతత ♦ మోక్షయలము.

రాజు — మంత్రీ! ఈయేడు మనరాజ్యమెట్లు ఫలించెను? కావు లెట్లున్నవారలు?

మం— సకలధర్మస్వరూపులయిన తాము రాజ్య మొసర్చి నెవ్వనికప్పటికి నేయేలోప మైననుండనేరదు. నవధాన్యములును సమృద్ధిగ ఫలించినవి. కొబ్బరి, మావి, పోక మొదలగువృక్షజాతులు, వృత్తి, నీలి మొదలగు సస్యములు మెండుగఁబంకనవి. కాలోపయోగముగ వర్షములు గురియుటచే నేరోగంబులందగు లక ప్రజాభివృద్ధియుం బశువృద్ధియునగుచున్నది. కావులందఱు నేలికకటాక్షంబున సుముఖులై న్యవసాయములనభివృద్ధి నేయుచున్నారు.

రాజు— మాతపసిల్లపుమను మారాజ్యము సమృద్ధిగఫలించు లెననియును, మాప్రజలెల్లదను హాయిగనుండ వలెననియు నుండదా?

మం— చిత్తము. స్వదేశప్రజలయందు దేలికఁగల ప్రేమ లోకగిభ్యాతమే? యేలనన? ఏలినవారెన్నడుం బైరాజ్యంబు లంజేరి ధనము వ్యయపర్చలేదు, ఇచటివారింగాదని విదేశీయు లకు సామ్యకొల్లఁబెట్టలేదు. సంతతమేలిన వారిసమక్షమందుఁగ లమాబోటి ముఖ్యనేనకులందుఁ దమకుఁగటాక్షముండుటవలన కాదుగాని, కావులు మొదలఁగొని యీరాజ్యమునందలి యెల్లయితర ప్రజలనుఁ బ్రేర్వేర్చి తాముదెలిసికొని కావాడుచుండు యత్నవృత్తముగనన్య దేశస్థులుగూడ, శ్రేష్ఠకొనుచున్నారు.

రాజు— సంతోషము. (కవిదేవచూచి) కవికులమహా!

మన విద్యాచారశాల లెట్లున్నవి?

కవి—

నీ. కవిపెట్టివారు నూ ♦ తన దేశములను న
శూత్రంబులం గోర ♦ కాస్త్రవిదులు,
కవిపెట్టివారు నూ ♦ తన మూలికాగోహ
చదుగుణముల నైద్య ♦ కాస్త్రోద్యులు,
కవిపెట్టివారు నూ ♦ తన యంత్రపామగ్ని
జనహితంబుగ శిల్ప ♦ కాస్త్రోద్యులు,
కవిపెట్టివారు నూ ♦ తన భావ్యముల వేద
సమితికల్పన్ శబ్ద ♦ కాస్త్రోద్యులు,
కాస్త్రముల నన్యదేశ భా ♦ పలుబురగా
ములనుఁ దెలిగించుచుండ్రీ, క ♦ పులును వింత
కావ్యములఁ జరితలఁ గ్రోత్త ♦ కథల, నాట
కముల, నగణితముగఁ గల్ప ♦ నములఁజేసి.

రాజు— ఓహో! జ్ఞాపకమునకు వచ్చినది. చిరంజీవి సారంగధరుఁడు సంగీతమందేగాక కవిత్వమునందుఁగూడ నెక్కుడు ప్రజ్ఞకలవాడని తెలియవచ్చెను.

కవి—

నీ సకల సంగీతమునకు ♦ సంపదయును,
నైత్య గాఢీ క్షుణ్ణకామా ♦ దాన్యములును,
చక్కఁదనము స్వతంత్రుల ♦ శృంగారనోర్పు,
బరగు గాత్రేడి? సారంగ ♦ ధరుఁడు దక్క.

రాజు— తొల్లినంతానముతేక చింతలంబొంది యెంతయో

శంఖంబునలిపి తుడకుఁబరమేశ్వరుకలుణచే నేనిబ్బలకునిఁగాంచుట మీ కెల్లరకుఁ దెల్లమేకదా ?

మం— మహాప్రభా ! అదినిజము. ఇంతేగాక, చిరంజీవి సారంగధరునకును, నాబిడ్డఁడగుసుబ్బుదికిని మిగులన్నేహము గలుగుటచే, యువరాజసుగుణములను నాపుత్రునిముఖంబునఁబ్రతిదినము వీనులవిందుగ వినుచుందును. మరియు, సత్యవచోని ధులని బ్రసిద్ధిగన్న ధర్మరాజుగారుఁగూడ “నశ్వతామ హతః” అని కార్యార్థియై యనత్యసూచనజేసి ‘కంజరః’ అని సద్భక్తానిరిగాని, యీశ్వరవరజనితుఁడగు సారంగధరుఁ డొకప్పుడును గల్గవలికినట్లు వినలేదు.

రాజు— యెవఁడురా ! యక్కడ ?

ద్వారపాలకుఁడు— (ప్రవేశించి) మహాప్రభా !

రాజు— ఓరీ ! చిరంజీవి సారంగధరుని, సుబ్బుదినివేగముగాఁ దోడుకొనిరమ్ము.

ద్వార— చిత్తము. (అనివిష్కరించుచును.)

రాజు— మహాకవిగాయకశిరోమణీ ! తాముసహజసంగీత కవితాబితారదులగుటవలనఁగదా నచ్చెలికాండగునాబాలురకీ విద్యలందంతగాఁ బ్రోవణ్యముకదిలెను. చిరకాలమునుండినా కొక సందియమున్నది. సంస్కృతాంధ్రములంగూలంకషముగఁ దెలిసినతామెట్లునెప్పెరరో ? మార్దవంబుననేభాషయెక్కుడు ?

కవి— దేవా ! ఇదియొక సందియమా ?

గీ. మొలక లేతదనము, * దలిరుల నవకంబు,

మొగ్గ సోగదనము, * తువుల తాని,

లేనె తీయదనము, * తెనుగునకే కాని.

పరుష సంస్కృతాఖ్య * భాషకేది ?

రాజు— ఔను ! తెనుగునకు స్త్రీలాలిత్యము, సంస్కృతమునకు పురుష గభీరతయు సహజములు.

(సారంగధరుడు, సుబ్బుదియు ప్రవేశింతురు.)

సారం— ఏలినవారికి నమస్కారము.

రాజు— చిరంజీవ.

సుబు— ఏలినవారికి నమస్కారము.

రాజు— చిరంజీవ.

సారం— గురుశిరోమణీ ! అభివాదనము.

కవి— చిరంజీవ.

సుబు— గురుశిరోమణీ ! నమస్కారము.

కవి— చిరంజీవ.

రాజు— కూర్చుండుడు.

(సారం- సుబు- చిత్తము. అని యట్లుచేయుదురు.)

గిలి—చిత్తము. అట్టు, అప్పచ్చి, గారె, బూరె, లెంకు. నేదగ్గరగూర్చుండవలెను. రాజుగారియొద్ద నందఱికిన్న మొదటి మన్నన నాది, నాకుక్కప్పిట్టి ?

కవి—

గీ. ఔను, గిలిగింత ! లక్షల * నందుకొనియు,

దప్పి దీరివి మాకన్న * దొప్పెడంత

కుడిలోఁబుట్టిపాండు ని ♦ కుక్కపిల్ల

కుమ, మఱియునీకు, మొఁటికు ♦ న్ననలతగవె?

రాజు— బాగుగా సెలవిచ్చితిరి. (సారంగధర, సుబుద్ధులనుచూచి) మీపాటవినిచిరకాలముయినది. మీతెనిమిదేండ్లబుడుతలైయున్నప్పుడువింటిని. ఇప్పుడెంతయభివృద్ధి నొందియుండునో? కవసూక్తి హాయి నొనర్చును.

గిలి— లెండు. మీరుపాట నాకుక్కపిల్లయాట.

సారం—సుబు—

శంకరాభరణము—ఏకతాళము.

క॥ ఏలినవారి పాలనమున - నెల్లజనుల మనమండెరి నుఖమున॥

అ॥ కాలయోగ్యమయినానలగురుమున-గౌరమజాతకమలపండువై॥యే॥

ం. చిచ్చగాండ్లు మఱి బీదలులేరు - పచ్చెపుకనమగపడిదెన్నోట॥

చచ్చిక బయలుల చువులు నిండెను - హెచ్చురక్కణము తెల్లయు
బండెను॥ యేలి॥

కవి—

గీ. చిన్నతాజుదారమీపాట ♦ పెన్నముద్ద

లేసినట్టులు, జావ్వల ♦ నెగచినట్లు.

వన్న, చెంచేలి, జాణాలు ♦ జగ్గినట్లు

చిన్నితూచేనె చయిబయి ♦ జందినట్లు.

గిలి— నాకుక్కపిల్లయాడి యలసినది.

సారం— యెత్తుకొనుము.

గిలి— ధర్మరాజుగారంతటివారే సర్వమునకుఁబోవునపుడు సయితము కుక్కందలనెక్కించు కొనగా నేనెత్తుకున్న తప్పా?

కవీశ్వరుఁడుగారూ! పాక్షికము సేసెదరా? నాకుక్కపిల్లయాట నుఁగూడ వణికంచరా?

కవి—

గీ. కుక్కపిల్లలో ఏయాట ♦ చక్కదనము

నెగడు రబ్బరుచే బంతి ♦ యెగురునట్లు

ఉడుకు నన్నముపై సిబ్బి ♦ వడకునట్లు

కుడితిలోఁబడ్డ యెలుక ద్రు ♦ ల్పడినయట్లు.

రాజు— అయ్యా! వీరికికవిత్వమునం దాసుధారయెట్లుండునోచూడవలయును. ఎద్దియైననొక సమస్యనిచ్చి పూర్తికాసేయుమనుఁడు?

కవి—

గీ. కవితమెట్టల రావలె ♦ గజపుఁ డన్న

సుబు—

సాగి కమ్మెచ్చనకొవచ్చు ♦ తీగఁబోలి

సారం—

సాలెపురుగు కడుపులోని ♦ నూలుఁ బోలి

గిలి— నేనుంబూర్తికాసేయుదునా?

రాజు— కానిమ్ము.

గిలి— కొట్టకకదా?

రాజు— భయములేదు.

పడిసెముహుహుహు హుహుహుహు ♦ పసహహహు.

రాజు— కవిత్వమునకుఁ బూర్ణ ముపయోగదా?

ద్వార— (ప్ర)వేశించి) మహాప్రభూ ! యేలినవారి సందర్శనమునకుఁ జెంచువాండు) వచ్చియున్నారు.

రాజు— రమ్మను.

ద్వార— చిత్తము మహాప్రభూ. (నిష్క్రమించును).

మంత్రి— యేలినవారిని వేటకై పిల్వనచ్చిరికాబోలు?

రాజు— నూకుఁగూడనట్లేతోచెను. వేటూడిచిరకాలమైనది. నగర కృత్రిమములకన్న వనగిరిసహజములు రమ్మములుగదా?

కవి—

సీ. ఎండమఁ జొరనీక ♦ యెదిగి బట్టలుచుగ

నల్లకొన్నట్టి వె ♦ దుశ్శుపాదలు

కొండలబోలియు ♦ తెండులై తేలిమి

దుఁగుల నీదాడునే ♦ నుఁగ కడుపులు

రాజు— (సారంగధరసుబుద్ధులనుచూచి) తక్కినచరణములను మీరిద్దఱుం బూర్తికేసేయుండు ?

సుబు—

మేనులుబ్బఁగనెఱ ♦ మింగి లావగుచెట్ల

కుంజాట్టు కొన్నట్టి ♦ పెంజిలువలు

సారం—

తోడనె బండరాల్ ♦ దొల్లందుకొనుచు గ

ట్టు దిగువకుం దు) క్కెడు ♦ సెలయేళ్లు

కవి—

గలుగు కాఱడవులలోన ♦ గాఢరంబు

బటపుచుఁ బులుల లేగలఁ ♦ బగిది నిరంజ

గట్టివైచుచుఁగలనైనఁ ♦ గల్లవలకఁ

బోని యెఱుకలఁబొడగన్నఁ ♦ బున్నెమబ్బు.

మంత్రి— మహాప్రభూ ! అరుగో! పిల్లనగ్రోవుల నూఁడు కొనుచు దలలపైఁ బలురకముల పట్టకైక్కలకుచ్చు లల్లాడనెద్ది యో పాడుచునాడుచుఁ జెంచువాండ్రిటకు వచ్చుచున్నారు.

(చెంచువాయకుండు భార్యయగు సింగిలోఁ బ్రవేశించును).

బేహగ్=త్రిశ్రగతి.

ప|| నొరనుజూడఁ గలిగెసింగి - దోసములఁ దొలంగి

అ|| గరుపారివ మేనుపొంగి - కనులపండువై చెలంగి|| దో||

౧. పున్న మచందురునిమాడ్కి - బోలునితన మోము

కన్నులందు నెవరుచిందు - కడింది జగత్కట్టియెన|| దో||

రాజు— కనికరమా చిన్నదియలసివట్లు కాన్పించుచున్నది యాటచాలించుఁ డలనటదీర్చుకొనుఁడు.

కవి—

గీ. చీర సింగారము నివృత్త ♦ సిగ్గు లోర

చూపు లొయ్యారపునడలు ♦ సోయగఁపు

మాటలున్ గాణివాసంపు ♦ గోటులేక

పుట్టుచక్కదనమె చెంచు ♦ బొండ్లకలరె.

చెంచునా— మృష్మేలైతియ్యనిసావీరి ! మాపాలిటివేలు పా ! నీయడుగుల మొక్కెదనాసింగినన్న దీవించి కాపాడు మాయప్పా ! నీబిడ్డలముసుమ్ము.

రాజు—నీవు, నీబిడ్డలు, నీచుట్టములు హాయిగనున్నారా? మాయడవులు బాగుగబండినవా? మఱేమివింతలు?

చెంచునా— సామీ! అడవు లీయే డన్ని పంటలుంబండి నవి. నీబిడ్డలందఱు హాయిగనున్నారు. పండ్లివె, తేనెయిడెవు చుక్కొందు. మావేల్పా! ఈయేటివింతలు బిడ్డడను మనవిచే సికొనెదను. కారుదున్నలు, గొరబోతులు, దుప్పులు, పులులు, పందులు కొవ్విచెలరేగి మాపంటచేలంబడి చలుచుచున్నవి. వేటాడరండు మాయేలికా!

రాజు— సంతోషము. మీకోర్కెచొప్పునఁదప్పక వేటకు పచ్చెదము.

చెంచునా— బిడ్డడను, మొక్కెదనుసామీ! సెలవిమ్ము.

రాజు— మరచిది.

సింగి— నీబిడ్డను సెలవిమ్ము. సామీ!

రాజు— చెంచెతా! నీకేమికావలయునో కోరుకొనుము.

సింగి— మాయప్పా! మావేలుపా! నాచోడిగాఁడు నీఁడు చల్లగనుండ దీవించు సామీ!

రాజు— మరచిది.

(చెంచువాండు నిక్కమింతురు.)

రాజు— మహాకవిగాయకశిరోమణీ! చూచితిరా? కనికరమెంత స్వల్పసంతుష్టియో? యాచెంచెత కోరినభాగ్యమంత యునుఁ దనభరిఁయొక్క. తేనుమేయబ?

మంత్రి— ఇక్కడివారి నెవరినైన నేలినవారు కోరుకొమ్మ నినచో నించుమించుగా నేలికగద్దయనే యడిగెదరు.

కవి—

గీ. ఏమి భృత్యత సంకుప్తి • యెంతవయసు
నమ్మకంబంత సాధుని • నయమునెంత
దోసమెఱుంగని యిక్కరా • కులమఱుచి
బూటకపునాగరులు సిగ్గు • పొందవచ్చు.

మంత్రి— ఓరిగిలిగింతా! ఏమాయల్లర? ఎందుకట్లుకడు పుబాదుకొనెదవు?

గిలి— ప్రభువుసంతాపివారుసహితమువేళమించియు నాఁకలి మఱచియుండఁగా నిప్పాడుకడుపునకెక్కడి యాఁకలివచ్చినది?

రాజు— బాగుగజ్ఞాపకమునకుఁదెచ్చితివి. ఇప్పుడెంతవేళ?

కవి—

ఉ. వేవనిప్రాప్తు నట్లనడి • విమ్మననిల్పడి యెండ నిల్పుగాఁ
తేనెకు మేనినీడ కడుఁ • జిన్నఁగఁదగ్గి యడుంగు తెంతకున
కానెడుఁ జెట్లతోట్టల • దంగి దగంబడి పట్టలెల్లెడన్
గూనెడు రెండుజాములది • గో గడియారము కేకవేసెడున్.

గిలి— నావద్యము విసరా?

రాజు— కానీ.

గిలి— కానియున్న నిదినఱు సెనగలైనకొని మెక్కుకొందు నా? చూగుఁడు.

గీ. పొట్ట వెన్నెడినది చచ్చి నువ్వ యరిగి
నోరు తాలింపుపసివట్టి ♦ యూరుచుండె
వేడిగాడ్పులుచెవులందు ♦ వెడలఁజొచ్చె
ఇంకమీరలు లేవరే ♦ నేమి నేరు.

రాజు— మంత్రీ! వేటకైప్రయాణపు ప్రయత్నములఁజేయుము. ఇంకమాధ్మాహ్ని కక్రియల కరుగుదము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

ప్రథమాంకము.

సమాప్తము.

శీర్షస్త్రు.

సారంగధరనాటకము.

ద్వితీయాంకము.

[ఉద్యాననాంతర్గత సౌధము.]

(ప్రవేశము:— సారంగధరనుబుద్ధులు గిరిగిరితతో.)

సారం— నేనమా!

గీ. అడుగులన్ మోములందు, గం ♦ పలరుచుండె

జెల్లపురివిచ్చి యండియల్ ♦ ఘల్లనంగ

మెడనుఁదైకెత్తి యింపుగ ♦ నడచుచుండె

నాడె రాయంచపాపుర ♦ మదిగొచూడు.

సుబు— అయ్యా! చిత్తగించితారా? యీగొధుమవన్నె మగపాపురము మాటిమాటికిఁ దన కవపిట్టతెక్కలందుఁ దన తెక్కలంజొనుపుచు దానినోటికి గింజలేటియందించుచుఁజందు లుద్రొక్కుచెట్లు వేడుక చేయుచున్నదో?

గిలి— మీదిమగది, మీదియాఁచుది. నాదిమందున కిందునకు నడిమిదానివలెఁ గన్పడుచున్నది. పెట్టంజేరదు. పుజంగవగుడదు.

సారం— నీదేశరీ నపుంసకలింగమా గిలిగింతా యధే
చ్చగానన్నిశాపులంజరింపగలవు. స్త్రీలునిన్నుజూచిసిగ్గునొం
డనక్కఱలేదు. మగవాండు నీవైమీసముదువ్వనక్కఱలేదు.

గిలి— గబ్బిలమువంటిది నాబ్రతుకు. పిట్టలలోబిట్టను.
మృగములలో మృగమును.

సారం— ఏమోయి నేస్తమా ! మనకోడె డింకీపావురమె
గిరించి వేడుకచూతుమా ?

సుబు— చిత్తము గాని, కొత్త పెంపుమప్పిట్టపైకి బాటిపో
వునేమో ?

గిలి— దానికిఁ బెట్టయెక్కడనైన నగవడినదో మఱిమీ
యొద్దకు రాదు కాబోలు సుండీ ?

సారం— సారంగధరుని పుంజనకట్టి కక్కుతిఁ గలుగనే
రదు. నేస్తమా ! డీనినెగురవైచెద చూడుము.

గీ. గాలికడుగుగఁ జనగఁ ♦ క్కలు విడుచు

గాలితోడనె పోవగఁ ♦ గడలకుండు

ఏటికెగుర దిగువలందు ♦ నీడునల్లు

పారుచున్నది నామధు ♦ పావురంబు.

సుబు— అదిగో ? నాపావురమిప్పటికి తమపావురముదోఁ
జేరినది. రెండుచునొకదానివెంటనొకటి చక్రాకారంబుగఁదిరు
గుచున్నది.

గిలి— నాపావురము నావలె నాఁకలికూటిదికాబోలునెం
తయెగురవై చిననెగురక గింజల నేటికొనితినుచున్నది.

సుబు— అదీ ! నాపావురము మొగ్గులువైచుచిటకు డిగివ
చ్చుచున్నది.

సారం— ఓయీ ! అదేమోకాని నాపావురమునకింకను డి
గుటకు మనసుపుట్టక మిన్నందుచు నరుంధతివలె నగవడియగ
వడకున్నది. ఎప్పటికివచ్చునోకదా ? నీకగవడుచున్నదా ?

సుబు— యీ పాపపుభూమిం జేరనొల్లక స్వర్గంబున కరు
గుచున్నట్లు తోచెడును.

గిలి— నాపావురముసరి. దీనికి స్వర్గనరకములు రెండును
నక్కఱలేదు. హాయిగ మెక్కుచున్నది.

సుబు— సోమరిపోతున కింతకన్న పనియేమి ?

సారం— నేస్తమా ! ఇదిగో ! నీపిట్ట క్రిందికిఁజేరవచ్చినది.
ఆహా ! నాపావురమెప్పటికి వచ్చునో ? నాకేమీయుం దోచకు
న్నది ? ఎంతచూచిన నగవడదు ? గాలి దాని నెటువైపునకుఁ
ద్రోసెనో ? గాక యేదైన నొక పాడుగద్ద దానినివెంటడించెనో ?
అయ్యో ! నామధులపారువమా !

సుబు— అయ్యా ! చింతించెదరేల ? నిముసమునకో మన
మునకో దిగివచ్చును.

గిలి— అగవడకపోవలె ? రాకపోవలె ? దేవుడా ! అదిరాని
యెడల నీకొక ముట్టిముంతమీఁదుక ట్టెనను ?

సుబు— అదిరాకున్న నీకేమి లాభమురా ?

గిలి— ఏమిలాభమా ? దానిబంగరుగూటికినిర్భయముగనా

సాపురమధికారము సొందవచ్చుగదా ? మీఁది యుద్యోగిపని క్రిందివాఁడు కోరఁడా?

సారం— ఓరీ గిలిగింతా ! నీకు నవ్వుగనున్నదికాని నాపాపురముపయినాకెంతయాసగనున్నదోనీకుఁడెలియునా? దానిపై నేల బాణముంగూడఁబెట్టెదను. (సుబుద్ధివైపుచూచి) నేస్తమా! యేమి ? దానిజాడయైనంబాడకట్టదా?

గీ. తలను వ్రేళ్ళనడుముఁ ♦ దసరఁదిప్పుచునాడు
చేతిలోన వెల్ల ♦ చిలురుమాలు
పగిదినుండు వెపుడు ♦ పాపురమా నన్ను
నెడయ నీకుఁజుక్క ♦ రెట్టులాడె.

గీ. చలిదియైనఁ గుడువఁ ♦ కూలత నీకాహార
మిడక నిదురైన ♦ నీవు కనులఁ
గట్టుచుండు విట్టి ♦ జబ్బుదారునిఁ బాసి
పాటిపోవఁ దగునె ♦ పాపురంబ.

ఏమిసేయుదును ? దారిలోసామ్మకొల్లవ్రాయినవానితెఱంగున రిత్తచేతుల నింటికెట్లగుదును ?

గిలి— మూచిన్నప్రభువువారికెల్లపుడు నొకచేతపుస్తకము వేరొకచేత బారువము నుండుచువచ్చెను. ఇప్పుడు పాపురము కట్టొల్లనిస్త్రీపలె పాటిపోయెను. ఇకమీఁదనీవిచారముచేబ్రభువువాడు పుస్తకముగఁగూడఁబట్టక వారు సెలవిచ్చినట్లురిత్తచేతులతోఁజుల్కబడి యాటవిమపిచ్చినబడిపిల్లనివలెహాయిగఁదిరుగుచుండురు.

సారం— ఓరీ! శనివలె నీవెక్కడపోయితివి ? నోడుకూపి కొనుము. (సుబుద్ధినిచూచి) నేస్తమా ! నలుదట్లుపరికించుచున్నావా ? యెందైననగపడలేదా ?

సుబు— అయ్యా ! చిత్తగించుఁడు. (చేలితోఁజూపుచు) మీసాపుర మావై పునకుఁ జుక్కవలె దిగుచున్నది.

సారం— (చూచి చప్పట్లుచలుచుచు) హాదీ ! బౌసాను ? నేస్తమా! నాసాపురము నాకగపరచినందులకుఁ గోరుకొనుమెద్ది యైననిచ్చెదను ?

సుబు— ఏలినవారి కటూక్షముండినఁజాలును. నాకేకోరికయునులేదు.

గిలి— ఏమకొండల తిరుఫతివెంకన్నకొక జోడిరాగించెంబు మీఁదుకట్టినాను. ముడుపుచెల్లించవలయుఁజుండి.

సారం— నేస్తమా ! అదియెక్కడ దిగుచున్నదో కనిపెట్టవలెనుసుమా ?

సుబు— (ఆకసమునంకచూచి) అన్నా ! మీపినతల్లిచిత్రాంగిదేవిగారి మేడవైకొలుగుచున్నది.

గిలి— చేతగలరూక నూతఁబడినట్లే ?

సారం— నేస్తమా ! యాసాపురమును దీసికొనినచ్చుటకే నపుంసకలింగమునఁ బంపింతమా ?

సుబు— చిత్తము.

సారం— ఓరీ !

గిలి— తాముచదుకొన్న వారుకదా ? ఓరీ! యేలింగము ?

సుబు— ఓరీ కాకోనీ యననలెనాయేమి ?

గిలి— ఇద్దరికిద్దరే ? ఇదేనా మీరుచదివిన వ్యాకరణము ?
ఓరీయోసులకుమధ్యగానన్నచిలిచినందప్పనేజులకనేపలుకకు.

సారం— ఇకనవ్వులుచాలించిమా పినతల్లి—

గిలి— మాపినతల్లి.

సారం— (కోపముతో) నాకలుక వచ్చుచున్నదిసుమా ?
భద్రము. అత్తెడ్డమనఁ దెత్తెడ్డమని కన్నుగానక వదరఁబోకు.
నీవు త్వణమేగి నానపుష్కరములు మనవిచేసి తమకొడుకుసా
రంగధరుని పావురము తమమేడచెంత వ్రాలినది. దానింబట్టి
చి దయచేసి పంపించనలెననినామనవిచెప్పి పావురమును ద్వార
గాఁదీసికొనిరమ్మ. పొమ్ము. మేమీప్రాంతముననే నీకొలుకెదు
రుచూచు చుండుము.

(అని మువ్వరు నిష్క్రమింతురు.)

[స్థలము= చిత్రాంగిమేడగో నొకప్రదేశము.]

(అంటింత పాడుచుండును)

చిత్రా— (ప్ర)వేశించి) వేననక్కలలేదు కూర్చుండుము.
ఏదేదీ ? అంటింతా ! ఎంతచక్కనిపాట పాడుచున్నావు ? మఱి
యొకసారిపాడుము?

అంటి— నాపాటబాగుగలేదని కాబోలు నమ్మగారు ఈ
స్వముచేయుచున్నారు ? నేనుకొన్నది కాదుకదా ?

చిత్రా— నలవు, పాటయును వానియంతట నవియేకలు
గనలెనుగాని యొరులుమప్పిన నేపాటినచ్చున? బలిమిపెట్టి నే
ర్పినపాట, బలిమిపెట్టి చేసిన పెండ్లివలె దిన్నపడనేరదు. కాని
యేదీ ? నీవిప్పుడు పాడుచున్న పాట ? వినుటకంతో ముచ్చట
గానున్నది.

అంటి— చిత్రము.

కైరవీ— అటచావు.

చ. ఈడు కదిరిన వన్నె - కాండు బొరుకకున్నె

జేడెవ్వన మేటికే - ముమ్మాటికే ||

అ. వాడి కయసుదీర - గూడలేని మది |

వాడు మగండైన - వాడుదెట్లు నయికు || ఈడు ||

ఇంతవలకే నాకువచ్చు నీముక్క నేనెక్కడనో విగటిని.
ఒకగడియక్రిందట నేనిక్కడకువచ్చుచుండఁగాఁగోటముంగలఁ
బారువములు నెగరించుచున్న యొక నవమన్మధునింజూచినా
నుగనుక నిపుడునాకిది జ్ఞాపకమునకు వచ్చినది.

చిత్రా— ఎవరా నవమన్మధుఁడు ?

అంటి— మఱియెవరు ? మీసవతిబిడ్డఁడు.

చిత్రా— ఏదేదీ ? ఇండాక నీచేతికొకయుత్తరమిచ్చి దా
చుమన్నానుగదా ? ఏమిచేసితివి ?

అంటి— ఇదిగో ! నాచీరకొంగున ముడివైచితిని.

చిత్రా— అంటింతా ! నీవు నాకుఁబ్రాణమువంటిదానవు
మచూ. నామనసునీతో చెప్పెదను. అందరానిపండ్ల కాక
యెండుకు— పోనీ ! యెండుకు ?

అంటి— ఏలినవారిమాటనా! చాణములో దాచుకొందును తమకీ సందియమేల? సెలవిండమ్మా?

చిత్రా— ఆచువుట్టుకకన్న బాపముకదా? అస్వతంత్రపు బ్రతుకు? మనసులోని మాట పై కనవాటము కాదుగదా? ఆతఁడు— పోనిమ్మొందుకీ యరణ్యోరోదనము?

అంటి— మనలోమనముచెప్పకొనుట కింతజంకా? పెద్ద ప్రభువుగారు వేటకు వెళ్లునప్పుడు మీతోఁ జెప్పలేదా? వా రుమీమనసుంబట్టి సంచరించలేదా? తమకెందు కీవిచారము?

చిత్రా— వారు వేటకు వెడలినారాయేమి?

అంటి— చిత్తము.

చిత్రా— (స్వగతము) ఎంతమంచి సమయము. (ప్రకాశముగా) అంటింతా! నేనాడజన్మ మెందుకెత్తితిని? నాకన్న నొకకూలిదైనమేలు. నాబ్రతు కీపంజరములోని చిలుకవంటి దికదా?

అంటి— ఎందుకట్లు కుండెదరు? పెద్దప్రభువువా రేమైన నన్నారాయేమి?

చిత్రా— నీవింకను బెరటిదారిసేయున్నావు? పెద్దమాట కేమి? చిన్నమాట చెప్పవుకదా? అంటింతా! నీమగఁడు పడుచువాడా? నడికాలవువాడా?

అంటి— అమ్మా! నాపౌఖ్యమేమని మనవిచేయుదును? మొట్టమొదటనొకచక్కనిపడుచుమగనికిమావారలుమాటలాడి

తుదకు నలువడేండ్లవానికి డబ్బుకక్కులిచ్చే నన్ను మొక్కు విల్లవలెగట్టఁజెట్టిరి.

చిత్రా— ఇద్దఱమొక్కనోమే నోచినాము. పావురముల సెలరెగించుచున్నారని చెప్పినావు?

అంటి— (తనలో) ఈపెమనసంత సేపటికి బయలుపడినది. నాచేతికీమె యిచ్చినయత్తర మాతనినిరమ్మనుమనికాబోలు? ఈసంగతి నాతోఁజెప్పుటకు జంకినది. నేనిందుకుఁ దగినట్లేన డించినయెడల గొప్పలాభముండును. (ప్రకాశముగా) అమ్మా! మీసవతికొడుకు.

చిత్రా— (తనలో) పెండ్లికొడుకు (ప్రకాశము) ఏమన్నావు?

అంటి— మన సారంగధరప్రభువువారు.

చిత్రా— అంటింతా! నాయెడలు పరవశమగుచున్నది, ఇకదాఁచలేను. నీమనసులో నుంచవలెనుజుమా ఏకాంతము.

అంటి— (తనలో) పాపపుబుద్ధిగలవారు గోడనుజూచిన యితము బెడరెదరు? (ప్రకాశముగా) సెలవిండమ్మా, నా యొద్దమీకు దాఁపఱికమా? మనభోమన కేకాంతమెందుకు?

చిత్రా— ఆచిన్నవాని చిత్రముం జూచినపుడే నాయెడలు ఝల్లుమనుచున్నది. ఆతనిని స్వయముగఁ జూచినయెడనే మగునో? మొదట నేనతనికే మాట్లాడఁబడితినిజుమా? దేవుఁ డాడదైనచో నిట్టివిరుద్ధ ఘటన చేయునా? మతి యొకచోట మన్నన మతొకచోటనయ్యె నానని. ఎందుకీ వెళ్లియాసలు?

నావంటిదానికి జక్కదన మెందుకు? జవ్వనమెందుకు? బూడిదలోబోసినపన్నీరు. మాటవాసి కంటినిజూమా? అంటితా మతెందుకుగాదు.

దావారిక — (ప్రవేశించి) పలినవారి సందర్శనమునకు సారంగధరప్రభువువారి యొద్దనుండి గిలిగింత వచ్చియున్నాడు.

చిత్రా — ఏమేమి? సారంగధరుడు-సారంగధరుడు-సారంగధరుడు.

అంటి — తమనముఖమునకు సారంగధరప్రభువువారు గిలిగింతను బంపినారట?

చిత్రా — రమ్మను.

దావా — చిత్తము. (నిష్క్రమించును).

చిత్రా — (తనలో) ఊనేరాగూడదా? కన్నులారజూచుకొననా? (ప్రకాశము) అంటితా! సారంగధరుడే యిందువచ్చునట్లుసాయమాలోచించగలవా? ఆయనగూడవేటకుఁజనిరి. ఎంతమంచినమయము? నాకంతయదృష్టముపట్టినా? పోనీ, నీచేతికిచ్చిన యుత్తరముఁజూపించి వానినిం దోడ్చుకొని రాగలవా?

అంటి — అమ్మా! యుత్తరమెందుకు? లిఖిత మెన్నటికిని గూడదట. మీరుతోనర పడవద్దు. నేనుముందుగా గిలిగింతతోమాట్లాడి చిన్నప్రభువువారిందువచ్చునటులఁ జేసెదను. నానేర్పు తామెరుగరా? (నిష్క్రమించును.)

చిత్రా — (తనలో) అంటిత నెరజాణయే. వదైన నొక వన్నుగడ పన్ని నాప్రాణధనము నిక్కడికిఁ దెచ్చును. ఎంతచక్కనివాఁడు! చందురునికైన మచ్చకలదు. దేవుఁ డీలాగు వ్రాసెనుగాని నేఁగోరుకొన్న మగఁడు వాడేకదా? ఇంతకును దేవుఁడురక్షించి యాయనగూడ నూరలేకుంట గొప్పలాభమే? పట్టకైననుం దెలియసేఁ గూడదు. వాఁడు వచ్చిన తోడనే కొడుకు మిశ్రపైఁ గొగిలించు కొనెదను. నిప్పు దాపున వెన్న యెట్లు కరుగ కుండును? వాఁడును గొత్త జవ్వనము కల వాఁడు, నావంటిసాగసరి కౌఁగిటఁబడ్డప్పు డెట్లాఁగఁగలడు? వలపునకు వావియేమి? బలిమివైన మరులుకొల్ప లేకపోదునా? ఓర్పుకొనుము హృదయమా! నాజీవిత కాలములోనేఁడేసికుంబండుగ. పాపమో గీపమో కోర్కెదీర్చుకొననిబ్రతుకు మతే మిబ్రతుకు? మనసున్నవాడే మగఁడు. వాఁడు వచ్చునంతలో సాగుసుగ నలంకరించుకొనెదను? వానితోనాకుఁ బెండ్లి మాటలు జరిగినపుడే వానికిఁగూడ నాపైని మనసున్నట్లుతెల్లమయ్యెను. హాసారంగధరా! అలమేలుమంగ దేవతా! నాకోర్కె దీర్చినయెడల నీగోపురమునకు బంగరురేకు తాపించెదను. (అనినిష్క్రమించును.)

స్థలము = చిత్రాంగిమఁడ గుచ్చుము.

గిలిగింత ప్రవేశించును.

గిలి — (తనలో) దేవిచిత్రాంగికడుచెడ్డది. పెద్దప్రభువుచే

నేనిక్కడికిఁ బంపఁబడినపుడెల్ల గంపెను హాస్యములు నన్నొడుచుండును. చెలికత్తెల నాచైమసికొల్పి నాతోడవు లూడ్పించి నవ్వుచుండును. ఆమె కేమగవాడును జాలడు. మనసునకు రానిమనుష్యులైన నాజోక విధిలేదు. ఇంకనా బతుకోమేకమెడ నున్న చన్నులవంటిది. అందఱును హాస్యపుకత్తులు నాచైనూరుచుండురు. కాని నన్నెక్క సక్కెములాకట, దూలగుడిసంటుట, కందురీగపుట్ట రేచుట, కత్తి నాకుట, సరేగాని యెంతవానినైన నొలుపులొంగఁదీయునుగదా? ఒరులచిత్తము కనిపెట్టవలె, బడరానిపాట్లుపడవలె, కానిగడ్లు కట్టవలె? ఈజానెను పొట్టకై కదాయితకక్కుతి. అదిగో! యంటింతవచ్చుచున్నది. ఇదిరాలుగాయ, గయ్యాళిగంప, పగలనంకాయ. చిత్రాంగి దేవికిఁ దోకవంటిది.

అంటి— (ప్రవేశించి) ఓరీ! ఓసీ! గిలిగింతగారూ! చాలాదినములకునీరాక. నీవునామగఁడవైనచోనిన్న నాపైటలో నిముడ్చుకొని దాచుకొనక పోదునా? యీమామిడిపండ్లుకావలెనా?

గిలి— కోతపండ్లుగావు, తట్టపండ్లుచుండుగావు, సీయీరాలు గాయలు నాకెందుకు?

అంటి— నిజమైన మగవాడ నైనచో మఱెంతగోటుచేయుదువో?

గిలి— చేయుచునో, మానుకునో రాలుగాయలం బండిం

చక పోవుదునా, రసము వింపించకపోవుదునా, నీబలు పెండించకపోవుదునా?

అంటి— ఆపాటిముఖమునకే యద్దసేరుపనపు. గిలిగింతా! హాస్యమునకేమిగాని మఱేమివింతలు?

గిలి— మఱేమివింతలు, తెల్లబియ్యము పాటిమానిక. ఏమిరా కాటా యన నెప్పటి యాట అనునట్లు ప్రభువు లేదో మిషపైని నన్నిక్కడికంపుట, మీరందఱును నాచని పట్టించుచుంట మిగిలినవేమో గల్పిలములనలె నంటింతి చెప్పునకు వ్రేలాడుచున్నవి.

అంటి— గిలిగచ్చలాగు వాగక చెప్పు మెందుకు నిన్ను సారంగధరప్రభువువారు పంపించినారు?

గిలి— ననుమ నీరాయబారమెందుకు? పిలువని పేరంటము, చెప్పనివిందు. చిత్రాంగిదేవిగారితో నే నే చెప్పుదును. నన్నరమ్మన్నరుకారా?

అంటి— నేడప్తమంట. దేవిగారికి జ్ఞాపకమునకువచ్చినది. ఈదినమున నాపెకు బేడిముఖముచూడనని వ్రతమంట. ఈవ్రతమానము నన్నుదెలిసికొమ్మని పంపినది.

గిలి— పేడిముఖముచూడనని నామెవ్రతమా? అట్లైన నాడముఖముచూడనని నావ్రతమా. పోనీ! ఆమెచేనల్లరయే తప్పెను. దేవిగారితో చిన్నప్రభువువారు మనవిచేయుచునిసెలవిచ్చినారు. వారిసాపురము దేవిగారిమేడపైనివ్రాలినది. అదిపట్టించి నాచేతికిప్పించ మన్నాకు. పోటదాచున సారంగధర

ప్రభువువారు నాకొఱకేదురు చూచుచుందుమని వాక్రుచ్చినారు. అదిగో! నాకుక్కపిల్లగూడ నాకొఱకు వెదకుచున్నది కనుక నేనందేగవలెను? నీవుత్వరగాపావురమునుదీసికొని యంతలో రావలెనునుమా? అలుమగల కంటింతా!

అంటి— మంచిది, పైటలోఁ జక్కిలిగింతా!

(గిలిగింత నిష్క్రమించును.)

అంటి— (తనలో) సారంగధర ప్రభువుపై జిత్రాంగిదేవి కిమోహము ముమ్మరముగా నున్నది. ఎద్దియైన నొక యెత్తు పన్ని యాతని నావెకన్నులయెదుట నీదినమునఁ బెట్టనియెడల పటితో నాపెబ్బితుకును నాబ్బితుకును తరి. ఇప్పుడు నాబ్బితుకు మంత్రీసాని గండముసామెతగా నున్నది. ఈపారునము గూడ నాపూన్ని నెరవేర్చుటకే తప్పకయిందు వచ్చినది. ఇది యునొకమేలే. కానీచూచెదను. (ప్రకాశము) ఓయీ! గిలిగింత ముంతా.

గిలి— (ప్రవేశించి) వచ్చితినింటింత బొంతా.

అంటి— (ఉత్తరమీఁబోవుచు) ఇదిగో! పోనీయెందుకు? దేవీగారిదివల కేయాపావురముంబట్టి తమయొద్దనుంచుకొన్నారచిన్నప్రభువుగారితోఁదల్లియొద్దకుఁ గొడుకువచ్చుటకేమియభ్యంతరమనిదెలుప సెలవిచ్చినారు గనుక నీవేగి చిన్నప్రభువువారిం బోషుకొనిరా.

గిలి— చిత్తము. నీనోటిమీదనే నడుచుకొందును.

(నిష్క్రమించును.)

అంటి— నేను మేడపైనుండి సారంగధరునిరాక చూచిదే వికిదెలిపిన మతింతబాగుండును. (నిష్క్రమించును.)

చిత్రాంగి పడకగది.

(చిత్రాంగి పొప్పపయిఁ గూర్చుండి యద్దముచూచుకొనుచుండును.)

దావా— (ప్రవేశించి) యేలినవారిమేడపై నొకచక్కని పెంపుడుపారువము వ్రాలి నాకుదొరికినది. దీని బంగారుటండెలంబట్టిచూడ నిస్సంశయముగఁ జిన్నప్రభువువారిదిది ఏమి సేయుమని సెలవు?

చిత్రా— అద్దీ! యేదీ కోరినకోర్కె నాచేతికిమ్ము. నీవుపోయి అంటింత యెక్కడనున్నదో తోడ్చుకొనిరా.

దావా— చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

చిత్రా—

గీ. తెల్లమొగలిపువ్వు ♦ తెఱగున నావన్నె

కానిచేత ముద్దు ♦ గాంచు నిన్నుఁ

బోలఁ జాలునట్టి ♦ పున్నెంబు నాకెప్పు

పట్టు చెప్పుమమ్మ ♦ పావురమ్మ.

క. నన్నెన్నఁడైనఁ దలఁచునె

చిన్నితనము నాటి నాడు ♦ చిత్తరువు పయిన్

గన్నిడునె వాఁడు చెప్పనె

నిన్నున్ బ్రతిమాలుకొనెద ♦ నే పావురమా.

ఇత సారంగధరుఁ గిందువచ్చుటకు సందియములేదు, దీని

నిదన ప్రాణమువలెజూచుచుక్షణమయిన విడువఁడనినుచుండును. అంటిత యేమియొకనురాలేదు. యుగములైనట్లైత యాలస్య మైనది. అది సారంగధరుని దోడ్చుకొనక రాదు. నిశ్చయమే. నాయెడమకన్న బెదరుచున్నది. తప్పక వానిని నేజూడఁగలను. సాకోర్కె దీఱఁగలదా హా! ఇదియేని నా కొకవింతయుల్లాసమిప్పుడు పొడముచున్నది. నాముద్దుల సారంగధరుఁడందు వచ్చునంతలో వానిపటముచూచుకొని సాడుచుం బట్టెఁజాలని యీమోహమునకుఁ బెరుపు చూపెదను.

కరహరప్రియ—త్యక్తిగతి.

ప. నిన్నుఁ దలఁచుకొన్న కొలఁది - నిబ్బరంబు లయ్యె!

వన్నెకాడ నిన్ను గుత్త - గొన్న మోహమయ్యె!

నిన్నుఁ జూడకున్న కమల - నిద్దర కఱవయ్యె!

కన్నె తనమునుండి నీసా - గనుపయి మనసయ్యె॥ నిన్ను॥

గ. తలఁచుకుందువన్న మదికి - దగులు మంచులయ్యె!

చెలఁగి నీదు పేరువిన్న - చెవికి విందులయ్యె!

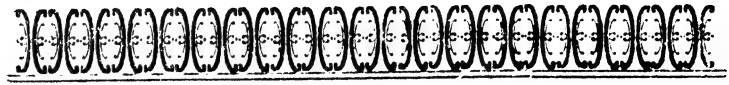
ఉ. చల్లనిగాలి నిండుగల ♦ జాలిలి యామని పండుతోటలో

నల్లని మల్లీపువ్వుపాద ♦ యచ్చటఁ జిన్నులఁజిమ్ము జంత్రీమా

మొల్లపుచిల్కపాట యట ♦ మోహమదీటుట వన్నెకానితో

మెల్లని సోయగంబునడ ♦ మీటుటయబ్బునె యట్టిముచ్చటల్.

అయ్యయో! నేపెట్టిదానివలెబాడుచున్నాను. ఎవరయి నవిందురేమోయికఁజాలించి యాలక్కమేడలోఁబాన్పునలంకరింపించుచుఁగిటికీసందులనుండి సారంగధరుఁడు వచ్చుచున్నాఁడేమో కనిపెట్టెనను. (నిష్క్రమించును.)

కిరస్తు.

సారంగధరనాటకము

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము: కోటయొక్క ముందలిభాగము.

ప్రవేశము.- సారంగధర సుబుద్ధులు.

గిలి— (ప్రవేశించి, తనలో) నేడప్రమియట. అప్రమియద్రుమ వైధనశారవలె చిన్నప్రభువువారు, తినతల్లిగారు సమావేశమట. నేను రాయబారపు గొట్టమునయితిని. నేడేదో యుప్పెనపుట్టును. నాచేతికిఁ బావురమెందు కీలేదు? వేడిముఖముఁ జూడనని యిన్నాళ్ళనుండి లేనిప్రతివిఃపుడుమాత్రమెందుకుచెప్పుమా? ఏదోకిటుకున్నది. సంపన్నాంధు లొరులమనసు నొచ్చునేమోయని తలఁచరుగదా? ఆమెనాముఖమెందుకు చూడఁగూడదన్నది? ఉప్పుపులుసులు దిన్న దేహముల కన్నిటికి నభిమాన మొక్కటియేకదా? ఇప్పుడీలాగున నన్నది కాని వేడిముఖము, కోడెముఖము, నాడముఖముతుదకన్నిటికి నొక్కటియేగదా మర్యాద. ఉన్నమాటన్నది నాకెందుకీ కడుపుమంట? కాని, నేడుప్రత్యేకముగఁ జిన్నప్రభువుగారి నా

మెకమ్మనుటచూడఁగా నేవోయొక విపరీతమున్నట్లుతోచుచున్నది. పాపము, పాపము, పుణ్యము, పుణ్యము నాకెందుకు? నాపనియేమో నేజేసెదను.

(సారంగధర, సుబుద్ధులును సమీపించును)

సారం— (ముందుచూచి) అడుగో! గిలిగింత—

సుబు— పరీక్ష నెఱవేఱనివానివలె ముఖమువ్రేల వేసికొని వచ్చుచున్నావేమిరా?

సారం— యుగము లుండిపోతివి. పాపురమేదిరా?

గిలి— నాకుక్కపిల్ల మధ్యదారిలో నన్నెంత యల్లరపెట్టి నదో మీకెఱుకా?

సారం— ఓరీ! నే బారువముచూట నశుగుచున్నాను. నాతల్లికదా? యామొద్దు సంపినకన్న నేనేపోయి నాముద్దుల పారువముందెచ్చుకొన్న బాగుండును.

గిలి— అయ్యా! పాపురమా? మీపినతల్లిగారు తల్లియొద్దకుఁగొడుకువచ్చుట కేమియభ్యంతరము. వ్రతములోనున్న నా యొద్దకుఁ బేడినంపనేలా యని డెలుప సెలవిచ్చినారు. ఆపారు వముంబట్టించి వారియొద్దనే యుంచుకొన్నారు.

సారం— మాపినతల్లిగారి దర్శనముజేసితివా?

గిలి— మొక్కుకొంటయే లేదన్న నొక్క బ్రాహ్మణుని కైనఁ బెట్టుమన్నట్లు బాగుగ సెలవిచ్చుచున్నారు? నన్నామెగు మృముదరికే చేరినలేదు. ఇంత సేపును నిలవఁబడి నిలవఁబడి కా భృషీకే తుదకివతకమానముం దెచ్చితిని.

సారం— పోనీ నేనేతెచ్చుకొనెదను. నీవుగూడ నావెంటరా!

గిలి— ఇకకంఠములో జీవముండఁగానేనాగుమ్మముఁదొక్కుదునా? నన్నుగారు చంపివైచిన నొప్పుకొనెదఁగాని.

సారం— నేస్తమా! ఇక్కడనే యీగారడివాండ్రవిసోదములు నీవుచూచుచుండుము. నేనిప్పుడే పోయివచ్చెదను.

సుబు— నాదొక్కమనవి. మీసవతమ్మగారి యొద్దనేభద్రముగ నున్నదికదా బాపురము శేపుపంపించెదరు. తమకెదుకిప్పుడీతొందర

సారం— తనకలిమి యింద్రభోగమన్నట్లు, నీపారువమునీ యొద్దనున్నదిగనుక నీకీనింపాది. నాపారువముం దీసికొనిరాక మావను.

గీ పులిదొంగులొంచు నాకలి * మఱచియైన
నమ్మఁ గనివంత వింతగ * నడచివచ్చు
మఱియు నాచేలి వెలిదమ్మి * చూడ్కి నిముడు
పారువము నొక్కక్షణమిగఁ * బాఱఁగలనె?
కనికరమది యెంతయలసినదో?

సుబు— తాము చదువుకొన్నవారు, విజ్ఞానులు. తమకు నేను మనవిచేయుపాటివాఁడఁగానుగాని, యిప్పుడొంటిగాఁ గా మంతఃపురమున కరుగుట నామతముకాదు. ఏలనన

గీ. స్త్రీయనను కైజరుగఁ జాలక * నా మఱియది
రాచివాసంబునం ద్రోష్కఁ * బూనినపుడు

నీటిలో ముంపబడులెందు • సాటియగుచు

బయటి కుబ్బగఁజూచును • రయముతోడ.

సారం— ఓయీవెట్టివాడా! పిచ్చియనుమానము లేదు ?

క. గీలముంకాగున్నముగల

తలినొండల కోడికెరిగిన • దాంపశ్యమునన్

కెలఁగు జవరాండ్ర చిత్తం

బులు చెలియించునెడ లోక • మనహృద్దయే.

మఱియు నీతల్లిచెంతకుఁ బోవుట కెన్నడైన ననుమానిం
చితివే ? ఇదియెక్కడనైన లోకమందుకదా ?

సుబు— తమచిత్తము గాని, యిదివఱ కెన్నడునుఁ దామ
చచ్చటికి దయచేసియుండలేదు. మఱియు నయ్యగారూర లేరు.

గీ. ఒంటిపాటున సాగసరి • కంటఁబడుట

పలుకరించుటకొక్క నె • పము దొరవట

కలుగునప్పుడుమోహంబు • కనులగ్రమ్మి

జ్ఞానులైన విషేంబు • గానలేరు.

సారం— సుబుద్ధి ! నాతల్లి నన్నుఁజూడగోరి పంపించెను.
నాతల్లి సెలవు నేనెట్లతిక్రమించెనను ? మాది నిష్కల్మషమైన
పాండవవంశము. నన్ను మొదటినుండియు నీవెఱుఁగుదువు నా
కడ్డపడకు నేఁబోయెదను.

సుబు— (తనలో) ఏమీయన్యాయము ? ఈతనికాలోచ
నశక్తివోయి, యెద్దియో గ్రహవేళమెత్తి నట్లు తోచుచున్న
ది. ఇట్టితొందరపాటితనియందెన్నఁడు నేగానను. (ప్రకాశము)
తాము పురుషులకుఁగూడ మోహనాకారులునుండి.

సారం— ఓయీ ! నీవు పాణిమిత్రిఁడనని పైరించుకొ
లది నన్ను వారించుచున్నావు తగనియనుమానములఁ జెట్టు
చున్నావు ? బ్రహ్మగురులడ్డువడినను నాతల్లియొద్దకి పుడుపోయి
పారుచునుండిసికొనిరాకమానను.

సుబు— తిప్పుడుగడియ వెఱుఁగున్నది. ఎంతోపొద్దులే
దు. నీలినవారిం జిన్నప్పటినుండ కనిపెట్టుకొని యున్నవాఁ
డగునకు చనువుకొలది మనవిచేయుచున్నాను. వెట్టివాడనో
మఱిచివాడనో (చేతులుపట్టుకొని) నేఁడున్నాపైని దమకాగ్రహ
ముగలుగుటచూడఁగా యేకోవిపరీతహేతుభూతమైయున్నది.
మదకంకిరనము నొకయాఁబోతు వారించలేనట్లు తమ్మునేనడ్డఁ
జాలనుగాని, పారుచును నెన్ననుంచుకొనియమ్మగారూరలేనిన
మరుమునఁదమ్ముం జూడఁగోరనమీతొలివలపు పెండ్లికూతులు

సారం— అడ్డకు. తొలఁగుతొలఁగుము.

సుబు— చిత్రాంగిదేవి—

సారం— (సుబుద్ధిదొలఁగఁదోరి) నీలో నీవిక్కడ వెట్టి
తర్కము వెలుపుచుండు, నేనువినను.

సుబు— విదలించిపోన న్యాయముకాదు. పూర్వము సా
రథియడ్డపడినపుడు మీముత్తాత యభిమన్యుఁడు నాహసించిన
ట్లు మీరును?జనుచున్నారు.

(సారంగధరుడు వినిపించుకొనక నిష్క్రమించును.)

సుబు— (తనలో) అహా వరప్రసాది! యీతఁడు నాపా
ణిమిత్రిఁడమీ గ్రహచారము? పెద్దప్రభువువా రూరలేరు.

ఋగ్వేదహనుండయిన యీతనినిజూచి చిత్రాంగి కేమిదుర్బుధి పుట్టునో? ఈతఁడు సత్యధురంధరుఁడు. చిత్రాంగికి లొంగని యెడల నామెయేమిపాపమాలోచించునో, యీశ్వరా! పాండవవంశమునకిది తుదకాఁబోలు నోరీ గిలిగింతా! నీవైనం బరుగెత్తి యీతని కాళ్ళపైబడరా?

గిరి— మదపుటేనుఁగు నాఁపుటకుఁగుక్కపిల్లనరుగిడునట్లే?

సుబు— పోనీ! నీవామేడచెంతకుంబోయి జరుగునదికనిపెట్టుము. మాతండ్రిగారితో, చేసినమాచారముం దెలుప నేగెద.
(నిష్క్రమించును.)

ప్రదేశము:- చిత్రాంగి నగరు.

(చిత్రాంగి యంటింకలు, మేడకిటికిమండి సారంగధరుఁ డాకకడుట మాడుట.)

అంటి— అమ్మా చూడుఁడు. కట్టుతెంచుకొన్న మదపుటేనుగువలె నదే చిన్నప్రభువువారు వచ్చుచున్నారు.

చిత్రా—

గీ. చిన్నతనమునుండి • చిత్తంబులోనెడఁ

బాదుకుండునట్టి • హాయిలఁపు

కన్నులందు నెంచు • కొన్నభాగ్యము వాడు

ప్రాణుడను యదిగో • వచ్చుచుండె.

అహ! యేమిటివి? యెంతబోగ? చూడ రెండుకనులుచాటునా? వీనితో నేలాగునఁగలిపెదవ్రాసుమా? కోర్కెనీర్చు

కొనక నిల్వలేను. పిమ్మట నేమైననుసరియే. ఏమిచక్కఁదనము? చేరువైనకొలది నీతనిచాయ పసిఁడినిగ్గులువెలుపుచుండెనెంతలేసి చూపులు! చూపులా నెమ్మికింబ్రాపులు నెలఁతలకం దూపులువత్సలమెంతవెడల్పు? నేనెప్పుడందుసోలెదనో? యేనుఁగుతోండములుకానిచేతులుకావు. నాచేతులార గంధమెప్పుడుపూసెదనో? ఏమియద్భుతమోసెమ్మ! నాచూపువీనిరూపునందు చిక్కుకొని మఱలఁజాలకున్నది. వీనితోనే నెట్లు మాటగలిపెదనోగదా? నాకబరవశమగుచున్నది. వానియొకకట్టేయైనచో వీనిపై నామననుదగులనేల? నామోహముతో నేమిపని? వీనికి నాపైమనను కలుగనలెనుగదా? ఒడలోడలుదాఁకిననెంతటిధైర్యశాలి కైనఁదమిపుట్టకమానదు. ఏమటకానిమ్మిఁకనిల్వలేను. నేనీసమయముఁ బోగొట్టుకొనికూడమైనబ్రతుకఁగలనా పాపముమాట తరువాతఁ జూడవచ్చు నిటువంటికోర్కెచెల్లకుంటయేపాపము. ఏమేనెపాన్పుపైని గూర్చుండెద నీవువానిందోర్చుకొనిరా.

అంటి— ఈసంగతి పెద్దప్రభువువారికిఁదెలిసిననేమగునోకదా

చిత్రా— తెలియుటెట్లు? ఏమైనఁగానిమ్ము నాకోర్కెదీక్షి నమెనుక నొకఁజూపైననునంతోపమే. ఏలాగుతెలియును? చేసినవారము చెప్పముగదా? ఇక్కడ మఱెవరున్నారు. నేనునీవేకదా? వాఁడిప్రపడినచో మనకేయపాయముం గలుగ నేరదు.

అంటి— కానిండు చూచుకొందము. నేనిదిగోతోడితెచ్చదను. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

సారం— (ప్రవేశించి, తనలో) నిష్కారణముగ నే హితునిఁ దొలఁగఁదొసినాప్పించితిని. నా కెందుకడ్డపడవలెను? లేనిపోని యనుమానములు పెట్టినాఁడు. నాకు తల్లివంటిది గదా? అంతటిపాపమొందైన కలదా? నా కెందుకీతలంపు. నాచావురమందుకొని త్వరగా నీతావునుండి వెడలెదను. ఈమేడయెంత రమణీయముగ నున్నది.

నీ. ఇరుద్దఱిక్కొమ్మలింపుగఁబాడంగ

స్వర్గంబు నెక్కింపఁ ♦ జాలు మెట్లు

అద్దంబువలె మేని ♦ నంతయుఁ గన్పర్చఁ

జాలిన నున్నని ♦ పాలగమ్మ

తీపకీలతోడఁజెలఁగి ♦ సవనముల్

చెలువారఁ జూపెడు ♦ చిత్తరవులు

మాటిమాటికి వింత ♦ మాటలాడుచుఁ బంజ

రము లలరించు గో ♦ రలు చిలుకలు

కలుగు నీమేడపైనుండి ♦ కాంచునపుడు

క్రిందిజనములు చీమల ♦ చండముగను

నోటలుంబూరిబయికుల ♦ వాటముగను

గానబడుచుండఁ దిరిగెడి ♦ కన్నుఁగవకు.

అదిగో! నెవతెయో పరిచారిక వచ్చుచున్నది. ఏమే? మా పినతల్లిగారెక్కడ వేంచేసియున్నారు?

అంటి— లక్కమేడలో తమకొఱకెదురుచూచుచుఁబావురమునకు మేతలికుచున్నా రీలాగున దయచేయుఁడు.

సారం— (నడుచుచు మేడనుజూచి)

గీ. అయ్యగారికి నాదు పి ♦ న్నమ్మదైనిఁ

గలుగు పేమకు రిచటఁదా ♦ రాక్షసుగను

పెలయు బంగారు బలకంబ ♦ ములుగ దూల

ములు మహిలోననిట్టి య ♦ ద్భుతముగలదె.

(ముందుచూచి) ఆకూర్చున్నవారె మాపినతల్లిగారు కాఁబోలును? అమ్మగారికినమస్కారము.

చిత్రా— శోభనపు పెండ్లికొడుకువుకమ్మ. రావోయి! లక్కడకాదీ మంచము పయికి. నీకు నాయొద్దనేమి యభ్యంతరము?

సారం— అమ్మగారూ! తమకొడుకునకింత మన్ననయేల? తమసెల వతిక్రిమింపకవచ్చితిని. న్నాపారువముం దయచేయఁగోరెదను.

చిత్రా— అయ్యో! నీవు వచ్చినదేది? కూర్చున్నదేది? పారువమునకేమిగాని చూచుమీఁపట మెవరిదో?

సారం— ఇది నాదే.

చిత్రా— నన్ను మొదటనీకుఁ బెండ్లిమాటలు జరిగినపుడుమీ తండ్రిగా రిది నాయొద్దకంపించినారు నేనుగూడ నీపటములో నీచెంతనున్నట్లువా?సియున్న నెంతబాగుగనుండును? పోనీ, యిప్పుడు ప్రత్యక్షముగానే యావేమక గలిగెను ఓయీ! నిన్నుఁ జూడవలెనని కన్నులు కాయలుకాచినవి. ఇప్పుడు కొడుకున నుచున్నావు? మొదట నా పెండ్లికొడుకువు నీవేగదా?

సారం— హర హరా! యీ పెధోరణి వింతగా నున్నది. హాహా! ఇమితుఁడా సుబుద్ధీ! అమ్మా నాపారువమో?

చిత్రా—చేతులుజోడించనేల? నీకన్నజిన్నదానగదా?
ఎంతచక్కనివాడవు! సారంగధరుడా! వలపు వావినెలు
గనుకదా?

సారంగ—అమ్మా! మాతండ్రిగారు వేటకు వేంచేయున
పుడు మంత్రితోగొన్ని రాచకార్యములనుగూర్చి నన్నుమా
ట్లాడుమని సెలవిచ్చినారు. పొద్దుపోవుచున్నది గనుకనేబో
వలెను. కటాక్షించి బిడ్డనికి సెలవిప్పించగోరెదను.

చిత్రా—నిన్నుగటాక్షించి యెవతె విడువగలదు. మం
త్రితో నావల రాచకార్యములకేమిగాని నాతో నీ వలరాచ
కార్యములజూడుము. ఓయీ! నిన్నుజూచిన కన్నులేకన్న
లు. ఇంకొక గడియ నాయుండు నీవేకటాక్షించి కూర్చుండరా
దా? నేటిసమయము రేపుచున్నా? నీకొక కన్నాళ్ళనుండి
యెదురు చూచుచున్నాను. నేటికిగదా నాకోర్కె దీతను?
(చేతులుపట్టుకొని) నామనసింకను దెలియలేదా? ఎక్కడితల్లి
వావి వచ్చినదిరా? వలపునకు, వావికి జాలాదూరము.

సీ. కవయంత్ర గోరిం ♦ వెనిమిటి యెడకబ్బ

రవిక గుట్టులఁ జెలుర్ ♦ గయికోనంగ

మందుకెల్లెడు గోర్కె ♦ చందము దలచిన

యంత నిట్టూరుపు ♦ లల్లకొనగ

నీడుతోడులనెంచి ♦ యెడటి చిత్రామణి

నప్పుడు కన్నీకుల ♦ లముకొనగ

రేపు మాపడుమాట ♦ పైచని కొవ్వొడి

కోరి యున్నెకు ♦ బూరుకొనగ

రాజుబారంబు వచ్చిన ♦ రేయి గడిచె

నోయి విస్తర కన్దవ ♦ నూయలేక

తెప్పపాటలు యుగములై ♦ కప్పురములు

వేడిములఁజిందఁ గందిన ♦ విరులపాస్సు.

సారంగ—హరహరా! యీమెమీఱుచున్నది. మొదట
స్త్రీలేయజ్ఞానియై వారలకు స్వేచ్ఛదొరకుటవారియవివేక
మునకు మఱింత బలకరము నేనింకఁదప్పించుకొనకున్నఁ గీడు
మూఁడును. అమ్మా! మాతండ్రిగారు భూలోకదేవేంద్రుఁడు
నేనునీకుబిడ్డఁడను. ఇదివఱకు మనవంశము మచ్చలేనిది.

గీ. నీతిదొఱుట విశ్వాస ♦ ఘాతనేత

కామద్గంధ కూపంబు ♦ లోము నఁగుట

తెలిసి తెలిసియు మాఱుంబు ♦ దెచ్చుకొనుట

తల్లియపకీర్తి బ్రతుకుట ♦ తగునెమనకు.

మఱియుఁ దనువులుపోవుచుగాని మాటశాశ్వతముగ నుండును.

చిత్రా—ఓయీ! నీవుతెలిసినవాడవు. నమవనేర్చిప్రాంక
కు, నన్నల్లరచేయకు. కీర్తియపకీర్తియు నాకుండెలియును.
వావికిజిన్నవుగాని వయసునకుఁ బెద్దవుగావా?

గీ. విందపాల్చేసినన్నజం ♦ పుదలంచి

వలపు విటుపగ వినుమున ♦ వావితెలుచి

పోదలంచితె వెలుజాణ ♦ పూలబంకు

లానవాలంపునది మది ♦ యందులేదో.

నీ వెలుగవా? నాకుఁబ్రాపంచకముచీకటిగనున్నది. కన్నల
ల్లిదారివేఱు, నాదారివేఱు.

గీ. వలపుకొనసాగఁజూచు జ • వ్యవపు వెంపు
కన్నెపొయ్యముమొదలు విన్ • గమకలంపు
శొందువర్చుని నీవావి • మందలింపు
లింకఁగుడువని విందల • కేకతములు.

వావులకెక్కడికి? వేడినిశ్శకిండ్లుకాలునా?

సారంగ— అమ్మా! మాటవచ్చును. నామాటవిను. మో
హపడుటకు నాది స్త్రీజన్మముకాదు. వేనిందువచ్చుట యెల్ల
భంగులందగదు.

గీ. అగ్నిసాక్షిగఁ బరిణయ • మాడుకొన్న
భవునియెడలోనఁ దలుగని • తంపిచెట్టి
బంధువులకెల్లకిఁ దల • వంపుచేసి
జారగాడుంటకన్నను • జావుమేలు.

మతియు లోకమన్నిటికన్న నాకునత్యమే ప్రియమయ్యెనేని
నన్నుగన్నతల్లియేసాధ్యయయ్యెనేని నేనిందునచ్చినమాత్రము
న నాకపకీర్తియెట్లంటును? అపిశాచము మావంశముదాఁక
లేదు. మాతాతతండుగ్రులు పరకాంతా విముఖులు. నేఁకునా
తోఁగదా యావృతభంగము కావలయును. అమ్మా! బాధిం
చినందెలియదీ లోకమెంతయజ్ఞానమయము?

చిత్రా— నిన్నీలాగు వినుచు యుగములైనబాగుండును.
మతులెన్నిచెప్పినను మామేయన్నట్లున్నదినాని. ధర్మశాస్త్ర
మునకు వలపునకు చాలాదూరము.

సీ. పక్కటి పట్టుక • పువ్వుల తమ్ముకొలుపు
పుంబంధియాటలు • బొదలకున్న

మంచిగంధపుతావి • మించునేమ్యేమమా
క్కినునుబల్లమి ముద్దు • గోనకయన్న
మనసు దీలనిపంత • మనకు రెట్టింపుదుఁ
జొక్కి తీయనిమోవి • నొక్కకున్న
మనని గద్దియఁబోలు • నుముపై మెల్లన
వాలగమ్ములదేల్చి • పోలెదన్న
వన్నెలాఁములు నీబోటి • వన్నెకాని
దాఁపియాఁగుటలెల్ల • ని • న్నాసితాకు
పెట్టు? చులకన చేయక • యేలుకొమ్మ
వాఁడిపయనున ముదునలి • పున్నులేరి?

ఓయీ! నీవు పిచ్చిపట్టు పట్టుకు, మనసు రాయచేసికొనకు.
నీకుఁదగినదానననియేకదా మొదట నన్నునీకు మాట్లాడినారు
మాటలెప్పుడు బరిగినవో యప్పుడేనామగఁడవైతివి (కాఁగి
లింపుకొనుచు) ఇప్పుడు కొడుకువెట్టగుమవు? సారంగధరుఁడా
నాకుమాట తడఁబగుచున్నది.

గీ. కేసుల మడుల నొక్కటి • గానోనర్చి
రక్తిలోనఁబ్రపంచవి • భగ్నిముదొంగి
వాకిమీఱఁగ నిప్పుడ • ద్వైత సిద్ధి
పొందుదము రార యాభేద • కుంఠవేర.

(మొద్దుఁబెట్టుకొనుచు) యింకనాఁగలేను, నాకోర్కెచెల్లించు.

సారంగ— (చెవులుమూసికొని, తనలో) హరహరా! మా
తండ్రిగారెంతయో తపసు చేసి నన్నుఁగాంచిరి. ఈఘోరపాప
మునకు నేనంగీకరింపకున్న నన్నీ ముఖిముగనీ దెల్లనసరియె.

(ప్ర)కాశము) అమ్మా ! నీకిట్టిపాపపుబుద్ధి తగదు. మనసును
స్థిరంచుకొనుము.

క. జగదేక వీరమూర్తికాళ

నుఁగు రాజివి మేటిదండపు ♦ మంజుదీవి

వసుచిత భాషణములనీ

తనయనితో నిట్టలాడఁ ♦ జనుచేరల్లీ.

ప్రాణముపోయిననన్నరియేకాని నేనీపాపమన కొడికట్టజాల
నన్నలగు మిత్రమృదువు తప్పుచునుమా ?

చిత్రా—

గీ. గుండె రాయిచేసి ♦ కొనికొరివచ్చిన

వన్నుఁ జల్లినాడ ♦ వ్యాయమటర

ఒక్కమాటు చూచి ♦ వొక్కవీరా వీరుఁ

బున్నె ముప్పునారి ♦ వన్నెకాడ.

నామనసుదీర్చరా, నీకాభ్యుపక్టుకొనెకరా, స్త్రీహత్యగట్టు
కొనకురా, బ్రహ్మకై నం దెలియనీచరా, యింక నెన్నఁడు ని
న్నుఁగోరనురా, యిప్పటికీమాత్రము (కాశ్యపైబడుచు)కరుణిం
చరా, బ్రతికించరా.

సారం— (విదలించుకొనిపోవుచు) స్త్రీవని యోర్చినాను.
మానంతమునకు నీవుకారుచిచ్చువైతివి.

చిత్రా— కర్కటకుఁడా! విదలించెదవా, నన్ను ముఱుపె
ట్టుకు. నీకు జయము కాదు, పోకు పోకు (అడ్డుపడి) నామాట
విన్నవ ?

గీ. రక్తకప్పర్చుబిగిలిన ♦ గంకుఁ జూడు

కొరి. మొలవయి జాతిన ♦ కోకఁజూడు

గడగడవడంకు మైచూరు ♦ కాకఁజూడు

మాటుబల్కక నన్నొక్క ♦ మాటుకూడు.

సారం— అమ్మా! నేడింటిలో రేపుమంటిలోనరగడియ
తుచ్చసుఖము ? ఘోరపాపము నేనహింపజాల నిక నాగ్ని
హమువచ్చుచున్నది.

గీ. నిను వసుంగూర్చి విభుని క ♦ స్మిరుచూడు

మీతి చాటెడు వపకీర్తి ♦ వోరుచూడు.

వైపజాలని వాడు కై ♦ జాటుచూడు

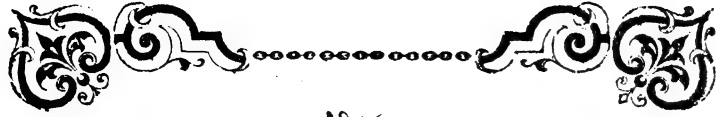
బుద్ధిగొని తుచ్చమా మోహ ♦ ముదిడనాడు.

అడ్డకు తొలఁగుతొలఁగు.

చిత్రా— వద్దనుమీ, వినవుగదా పోవుచున్నావా ? కా
నీచూడు. రేపునీరక్తము బొట్టుపెట్టుకొనక నాపగదీలునా ?

సారం— మాతండ్రిగారిలో నెద్దియోఘాపముకల్పించి చె
ప్పి చంపించెదవు ? ఇంతియేకదా ? సత్య హృదయముతోహా
యిగాఁజచ్చెదను. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీరస్తు.

సా రంగ ధ ర నాటకము.

చతుర్థాంకము.

ప్రేక్షకులు: — రత్నాంగి దేవి యంతఃపురము.

ప్రేక్షకులు: — రత్నాంగి, దాసి వలవంతతో.

రత్నా — సలవంతా ! నీచేతిలోని పత్రమేమిట ? సమస్త పురాణములును జక్కగాఁజదివిన పుణ్యరాసి మాయమ్మగారు నాతోఁగూడ నీకుఁజదువుచెప్పించి పెంచినందుకుంక నీవట్లేవని వ్రుగూడ నెల్లప్పుడు నెద్దియో చదువుచు నానందించుచుండువు. ఇంతకు నీవంటిమ. చివడత గలదానియందలివదువు పరిశుద్ధపాత్రమందున్న భక్త్యునువలె నింపవునుగా ?

సల — శారదాపరావతారమగు నేలినవారివంటి పత్రికాశిరోమణి ముందు నాచదువును, నాయోగ్యతయన నేపాటివి ? ఏలినవారికిఁ జన్ననాటినుండియు నేవకురాలియందలిచెల్వ పెంపున నిట్లుసెలవిచ్చుచున్నారుగాని యాపత్రమిల్లాలితనమని యొకచిన్న ద్విపదపద్యము. తమతల్లిగారు తమ్మును సారేపంపించునపు డిదితమకిమ్మని సాకాజ్ఞచేసిరికాని నాపెట్టెలో నేదీ

నినిన్నా భృగవలకను బర్రాకునడి యేలినవానికి మర్పించనందుకీ నేవకురాలిని తమించవేడెడను.

రత్నా — సంతోషము. ఏదీ — (చేతనందుకొని)

ద్విపద. అత్తచాకిరితో ♦ నడఁకుటఁ జూపు
పాత్రున నీతోడి ♦ చాలకులకోపు।
నూటి నూటికి నవ్వు ♦ మాటలాడఁకుము।
నీటుతోదులఁ బరు ♦ నిద్రఁజూడఁకుము।
టూవలా చేడల ♦ తో జ్ఞుగొనకు।
కులబంధువుఁజూడఁ ♦ గోటాతోఁజవఁ।
చిలుతిండ్లపై నానఁ ♦ కేయఁగ రాను।
మఱి వైటబారులు ♦ ముట్టదగాను।
చిల్లర పాటలఁ ♦ జెలఁగి వాడఁము।
అల్లరమాఁకతో ♦ హాస్యమాడఁకుము।
తలవాకిలిం జేజు ♦ దగదని యెఱుఁగు।
కలిమిలేముల నొక్కఁ ♦ నైవడి బరుగు।
బగటియంచున నిద్ర ♦ పట్టించఁ బోవు।
నెగడి వైవార్కి కొం ♦ డెము వివంకు।
ప్రాణకులో పెనిమిటి ♦ యం దుంచుకొమ్ము।
దాని నెల్లప్పుడు నై ♦ ఎత్తుని నమ్ము।
మగనికంఠెను వేఱె ♦ కూరుండులేడు।
మగనివలె నొరుడు ♦ మన్నించఁబోడు।
హాయిగ నీవెప్పు ♦ డభివృద్ధి గాంచు।
మాయమ్మనామాల ♦ మదిలోన నుంచు॥

కంటివా చెలీ ! పిల్లలు సత్కృతితో నభివృద్ధి నొందవలెనని
తల్లులెట్లుకోరుచుందురో? మఱియు నాకున్న సగలన్నియును
మాయమృయిచైన యాపత్రిమునకు సరిరావుకదా?

వల— నూర్వనకు వెలుగుఁ జూపించునట్లు సహజసద్గుణా
లంకృతలగు నేలినవారికిట్టి సీతివద్యంబులఁగఱపుటయనవసరము.

(గిరిగిరిత పాడుచు ప్రవేశించును.)

కాఫిరాగము—చతురశ్రగతి.

చ॥ అన్నన్న శేఁడొక్క - యశ్వరథమాయె

మాయాబోతుకట్టు తెంచి - వాడ్డుమీఠిపోయె.

కొన్నవాడూర లే - కున్న వందాయె.

చెప్పవంటిపని - వేడిదాఁకులాయె.

యెద్దులొనో నాశేల మా - లాల మాబాల మాబాల॥ అ॥

౨. చేతమన్న పిట్ట - చెలరేగి పోయె.

మా- చిన్నన్న చీకటిలో - శక్కువడుటాయె.

సీతిశిప్పినట్టి - శేపుము పోటాయె.

లోఁతెఱుంగని సీటి - లో గంతులాయె.

కూతుకూతు కుక్కపిల్ల శే - గొట్టడునా

సీకిప్పుడొక మంచి శే॥ అన్న॥

౩. చుప్పనాఁతివంటివాని - చొప్పుగవఁదాయె.

మాయప్పవేల్పువంటివాడు - రత్నదారిపోయె.

ఒప్పుకున్న చిన్నవాని - కొడ్డవఁబెండ్లాయె.

చప్పునరాఁడేమి యింక - కామురాతిరాయె.

కడుపులోనున్న కామాయనీవు - గంతకయ్యనిన్నుఁదగలేయె॥

రత్న—ఓయూగిలిగింతా! పనివీఁదవచ్చినట్లున్నా వేమి?
యీవింతపాట భావమేమో తెలుపవా?

గిరి—అట్లే ననన్నన్నన్నన్న మఱికంఠెనున్నున్నున్ను
న్నున్నున్నికనేమైనఁ గానిన్ని నిన్ని నిన్ని మఱికచ్చిన్నిన్ని
న్నిన్ని దేవుఁడుమీకు మేటుచేయఁగా నటుపై నాకురాదుగా,
దీనికేమిగాని, యెక్కినదితాడి, మెక్కినదికట్లు, కుట్టినదితేలు,
పట్టినదిదయ్యము, వెంటబడ్డవాండు గుంటలు, తాఁగోఁతి
యన్నట్లున్నది. నాకడుపుమందుచున్నది, నాకన్నముపెట్టిన
రా లేదా?

రత్న— నీచిన్నప్రభువుతో నీవుభోజనము చేయలేదా
యేమి?

గిరి— కడుపేలేదనఁ గొడుగుపేరు సోమలింగమన్నట్లున్న
దిదివఱకతఁడిల్లే పట్టలేదు.

రత్న— కట్టా! నాపట్టెందేగినాఁడో యిదివఱకునురాకుం
టకుఁగారణమేమిచెలీ? నాయన్ననేడు పుట్టినదిసము, నేటితో
వానికిఁబడునెనిమిదేడ్లు వచ్చినవి. పెద్దప్రభువువారు వలచి
కట్టుకొన్న నాసవతి మొదట నాబిడ్డనికే మాట్లాడఁబడుటనీవె
ఱుగవా? నాయన్నయిదివఱకును బెండ్లిసేయఁబడకంబకుఁజిం
తించెదను. కొడుకునుఁగోడలునుముచ్చటదీత నిల్లలంకరించు
చుంటచూచుటకన్నగన్నవారికన్నుల కింకేమిపండువుకద్దు.

గిరి— నాచిన్నప్రభువు నాచిన్నమ్మయు ముచ్చటలాడు
చుండఁగా, నాకడుపు నిండఁగా. నాకుక్కపిల్లతోఁగినాడించు

చునాయెడిలోఁగూర్చుండఁగా నాకన్ను పండుగ.

వల — పూర్ణయానములోఁ బున్న మచందురువలెఁజి
న్న ప్రభువువారు ప్రేమదల కగపడుట కనురావుగదా?

రత్న — పోనీ, నాయన్న వెయ్యేండ్లుబ్రతుకనీ? వాడివ
యసునఁబరిణయముకాకుంటతగ దెందున్నాఁడు చెప్పుమానా
యన్న!

వల — అదిగో! చిన్న ప్రభువువారు వచ్చుచున్నాను?

సారం — (ఎవేళించి) అహ! సుబుద్ధిగాదని యేగినందు
కు ఫలమనుభవించితిగదా?

గీ. తెల్విడివ్వెమాట • తెలిపిన గానరు

మోహ తిమిరమందు • మునుఁగునారు

అకట చెడుగునావి • నరయక చిత్రాంగి

యెంతవనికి నాహ • పించె నిపుడు.

పాపాత్మురా లెంతతలంచినది? తాను మాయయ్యకుఁ
బ్రా) మువంటిదికదా? విశ్వాస మొకింతయుం జూడదు కదా?
రేవేమికాఁదలించియున్నదో?

వల — అమ్మా! అదిగో! చిన్న ప్రభువువారు వచ్చుచు
న్నారు.

రత్న — వెయ్యేండ్లుబ్రతుకు నాయనా! మాటలో నేప
చ్చితివి భోదనము చేసితివా?

సారం — (కుమారులతోఁగనులొత్తుకొనుచు) అమ్మా! నేటి
హారము నేనెట్లు చెప్పఁగలను?

రత్న — అయ్యో! నన్నుఁ గన్నతండ్రి నాచంటికూనా!
(కొఁగిలించుకొనుచు) నీకలవీనీరెన్నఁజిట్లు చూడలే దేమిఁజరిగె
నురాకొడుకా!

సారం — అమ్మా! మధ్యాహ్నము మేముపావురముల నె
గిరించఁగా నాపావురము నవతిత్తిచిత్రాంగిమేడవైవారిలెను.
దానిందీసికొనిరమ్మని యిగిలిగింతనుబంపితిఁగాని పినతల్లిగారు.
నన్నేరమ్మని సెలవిచ్చినారు. నాహితుఁడుసుబుద్ధినన్ను వలదని
మళ్ళించుచుండ వినక పావురముపైనా సత్రో నేనామెయొద్దకే
గితిని. పిమ్మట నేనేమిఁజెప్పఁగలనునానోరాడకున్నది. మాయ
య్యగారితో నేమిచెప్పునో? యెంతపాప మాలోచించినది?

రత్న — అయ్యోతండ్రి, నానవతికొంపదీసినిన్నరమ్మని
బలిమిపెట్టినదామేమి?

సారం — నేనాపాపమునకొప్పక విదల్చుకొని తప్పించుకొ
నుట దుస్తరమైనది. రేపామె నారక్తముబొట్టుపెట్టుకొందు
నని యొట్టిపొక్కున్నది.

రత్న — అహ నాతండ్రి నాకడుపుచల్లగా నీవునత్యము
నుగాపాడినాపు నత్యమునిన్నుఁగాపాడదా? నీయయ్యగారితో
నానవతియేమిపన్ని చెప్పునో? కట్టా యెంతనచ్చెను? మొదటన
దినీకుమాట్లాడఁబడుటవలన నితయయ్యను. ఛీ ఛీ కులకాంత
గదా నానవతి యెంతపాప మొడిగట్టుకొన్నది. (కినులొత్తుకొ
నుచు) యింకనాకేమిదారి?

సారం — అమ్మా! న్యసనపడకు. రేపటిసంగతిప్పుడెందుకీ.

విచారము? నేనింకను సంద్యావందనమాచరించుకొనలేదు. నాకు సెలవిమ్మ. తిరిగి తమపాదసందర్శనముచేసెదను.

రత్నా—తండ్రి! వరప్రసాదిదిసి కేయపాయమునురానేరదు కాని యెప్పటి వత్సమానమప్పుడు నాకుఁజెలియనిమ్మా. తిరిగి లోకజననీ పార్వతి! నీవేనాబిడ్డనికి రక్ష. (నిష్క్రమింతురు.)

ప్రదేశము:—చాకలవానియిల్లు.

ప్రదేశము:—చాకల గిరిగన్న, భార్యయంటితలో.

గిరి—(తనలో) ఏమిచెప్పుమా తెల్పివచ్చినది. ఇప్పుడు కదామలికోడికూసెను. ముందు పనిపెట్టుకొనఁగనిద్రొయ్యెచ్చునది? మఱియురదిసామాన్యమా రాజుగారిపనిగాని నేనుకాఁగా నీరాజుఁడెమ్మన్నపుడెల్ల బట్టలు సిద్ధపఱచుచున్నాను గాని యింతొకనిశక్యమా? యీజామారు చావునకుఁ జెలువేళ్ళరంగు, నీయొంటిపుపు బోడసరంచు చావునకు గులాబీపూతిఁ చేసిబాగుచేసినానుగాని, వారుముఖ్యముగా రేపటికే తెమ్మన్న మానిడంచు చుట్టుజల్తురుచాపింకను దెమలకండెను. మఱియు నీచావు మిగులఁదఱచైనది. రంగువట్టించుట కష్టము. రంగువట్టముకాఁగూడదట? పల్లన కాఁగూడదట? అందులోనుఁ జెక్కజాభరా? నవ్వులా! పిలుకసాఁగఁదీయును. దీనినిఁగూడలే పెదను నాకుసహాయపడునేమో? కదలదుమెదలదు మొద్దుదొంగనిద్దుర? దీనికిఁ గావలసినంతసేపును దయ్యమునలెబ్బిచ్చుకొని తినుచు నమ్మతెప్పవేయనీదు. (కాలితో తన్నుచు) లేవే? పని చేయకలెను?

అంటి—అబ్బా! యెన్ని జన్మములకైన నిట్టిమగఁడు వద్దుదేవుడా? కాచునక్కర్లే గడబడఁపొచ్చు, వట్టి గొడ్డునకుఁ దావులుమెండు. సరే యెందుకులేపెదవు?

గిరి—ఎంత పోతరించినావు? చిత్రాంగిదేవి యెందుకు మెక్కిమెంతకొనివైనావు? నేలబిచ్చిన నీకుచిరాకా? రాజుగారి చావులురేపికపోయిన మనపనియేమగునోనికెఱుకా? లేమ్మ త్వరగారంగులు కావలెను.

అంటి—ఇంటిలోను, గోటలోను మఱేమిదని? యెంతసేపును రంగులపనే? (కన్నులుచులుపుకొనిలేచును.)

గిరి—ఇదిగో రాత్రి బైటకుఁబోయినచ్చెరననియెచ్చటికివచ్చినావో నాకెఱుకేలేను. నిద్రొప్పటిపోయినది. నీగుణమెన్నాళ్ళకయిన నొక్కటాగే యున్నది. ఈతట్టమాయక విడిచేదు. దిక్కుచూలిన లోకముగాని, మింగవాటముకాదు, కక్కవాటముకాదు, దొంగగొడ్డువు నీకెన్నితన్నినను సిగ్గులేదు. కొటలోఁగూడ నీకేమిరంగు?

అంటి—నాకుఁగాదు మాచిత్రాంగిరాణిగారికి—

గిరి—మెల్లఁ మెల్లగాఁజెప్పు. నానేస్తుఁడుహంతకనాయకుఁడూరుకాచియిపాటికిమునుపటివలె మనవిధియరుగువీఁదఁబడుకొన్నాఁడేమో? ఏమేమి? చిత్రాంగి రాణిగారికెవరిపై రంగు?

అంటి—అటువంటి దొరసానులకే వట్టింపులేనపుడు నన్నే మోదినజనమూర కేవలం పెదవు? నిన్నరాత్రియెంతముచ్చటబరిగి

నదోనీకెలుకా? తెల్లవారనీ, పట్టణమంతయు గగ్గోలుపుట్టును
అయ్యో నానోటనూగింజ నాన దేమిసేయుదును.

గిజి— ఏమిటాముచ్చట? చిత్రాంగియెచనినిలాగినది?
అహోదైవమా! అడదెంతయుదనంతదాలోంగియండవలెను
గాకున్న దానిని లొంగదీయట యెంతటి మగవానికైనశక్య
మా? సుగుణములు నైజముగబుట్టవలెనుగాని యితరులు నీ
తులుచెప్పిన నేపాటికుదురును. నీతులు పోతపాలవంటివి. చె
ప్పుమేమి జరిగెను?

అట్టి— చిత్రాంగిరాణి నిన్న సందజానునఁ జిన్నప్రభువు
గారిని దనమేడకు రప్పించి తనతోరమ్మని బలిమిపెట్టెను.

గిజి— అయ్యోయేమి ఘోరము పాపమనియాయెకుదోఁ
చలేదా?

అట్టి— చేతకాని మగవాండు, పాపమని, పుణ్యమని
యోర్వలేక పడుచువారిని బెదిరించెదరు. పాప పుణ్యము
లకేమిగానిపిమ్మట నేమిజరిగెనోనిను. చిన్న సభిభువువారందుకొ
వ్వకవిడలించుకొనిపోయిరి. అందుపైఁజిత్రాంగియలిగినీకటిం
టితోదలకట్టుకొనిపండుకొనియున్నది. తెల్లవాలుగానె పెద్దప్ర
భువుగారితో జిన్నప్రభువును జంపించుట కెద్దియోపాపము క
ల్పించిచెప్పును. ఈముచ్చటయంతయునాకనులముందేజరిగెను
గాన నావీకెకురివచ్చెను. రేపుచిత్రాంగిచెప్పినట్లేల్ల దబ్బరపా
త్యము పెద్దప్రభువువారితో జెప్పవలసివచ్చుచేమా?

(నీటి యరుగునైనుండి యంతయు వినుచున్న హంతకనాయకుడు జబ్బన్న
లోనికిఁబోవేసించి.)

జబ్బ— గిజిగన్నా! నాకంతయు వినఁబడుచున్నదిలే?

గిజి— జబ్బన్నా! పాపము పాపము! పుణ్యము పుణ్య
ము! మరకెంచు? ఘనమేదియు నెలుగనట్లె యుండవలెను
గాకున్న మనప్రాణముమీదికి వచ్చునుజమా?

జబ్బ— ఎంతఘోరముజరిగెను? చిత్రాంగిరాణికెంత దు
ర్బధివుట్టెను? తలుపు మూసికొనుఁడు నేఁబండుకొనెదరు.

(గిజిగన్న, భార్యతో నిష్క్రమించును.)

జబ్బ—(పోవుచుఁదనలో)చిన్నప్రభువువారిపై నేరముమో
పఁబడినయెడల వారునాచేతికిఁగదాయెప్పగించఁబడుదురు. దే
వుఁడునాకీనిజమును ముందుగాఁజెలియనిచ్చుటమేలే? ఓహో!
చిన్నప్రభువువారెంతమంచివారు? (నిష్క్రమించును.)

(రాజవేటనుండి వచ్చుఁగోలనుసమీపించి, అందలమునుండిరేచి.)

రాజు—(తనలో) రాత్రివేటాడి యడవినుండివచ్చునుండఁ
గా దుస్వప్న హేతువై వెడవెడలి పట్టినదిగాని సుంతయుం
బడలికతీటలేదు. హరహరా! స్వప్న మెంతనిజముగఁదోఁనును
మఱియు నిప్పటితెల్వి యప్పుడెక్కడికిఁబోవునో? మానవుడన
నెంత? మాయనెవ్వరెలుంగరాదుకదా? నన్నుఁదెల్పుటకుజం
కికాఁబోలు నందలము మోయువాండందఱిబ నలసటతోఁబడి
గుఱ్ఱు నెట్టుచున్నారు. మఱిరెండుగడియలకుఁబ్రాద్దుమాటవచ్చు
ను. కోటయంతయు నిదివఱకు మాటునుణిగియున్నది. కాని
యెక్కడనో? కోల్పోచూపిడిచెంతఁ గానచ్చును. గిలిగింతగాని

గొంతువలెవిసలుచున్నదెంతబాగుగఁబాడుచున్నాఁడు. పిలిచినంబటమాసివేయునేమో? ఇక్కడనుండియే వినియెదను.

(గిలిగింత పాడుచు ప్రవేశించును.)

మేలుకొలుపు, భూపాలరాగము — ఆటనాపు లోకము.

౪॥ మేలుకో యినుడ - మేలుకో ఘనుడ॥

౫॥ మేలుకో యినుడ - మేలుకో ఘనుడ॥

మేలుకో చీకటి - జూలు మునుగుడిసి॥ మేలు॥

౧. జారులు చోరులు - పల్కినఘోరము॥

జనుల కెఱుకపర్చు మేలుకో॥

౨. సాగి దయ్యముబాట - చల్లగాలి మోటు॥

వేగుచుక్కబాట మేలుకో॥

౩. వెలిదమ్మ వీడఁగ - గలవనా వాడఁగ॥

తెలినుతాబవలె - దెఱబయలుదేఱఁగ॥ మేలు॥

౪. కాకికావరికూసు - ఘోరము కనుకూటు॥

గోక విరహమువాయ॥ మేలు॥

రాజు — ఓహూ! మొగలి మొదలగువీరి పూబోదలఁబూయించుచు, బలురకంబుల మధురవృక్షంబులు గాయించుచు, సహజంబులగు నడకలందుల్లిపాటు కొండ సెలయేటింబోలి వీచిపోగణిగూడ నెంతరమణీయముగ నున్నది. అయ్యో! యూరకున్నాడే మర్యచస్థిత చిత్తుఁడు. పోనీ, యిక్కఁబిలిచెదనోరీ గిలిగింతా!

గిలి — గిలిగింతా, వలసంతా, అంటంతా, ఎట్టింతా.

ఎకిరింత, చికిలింత, బాలెంత, చూలింత, కుట్టిబొంత, అంతింత, చింత, మంచిపేళ్లే. ఓహూ! ఏలినవారు కనులపండువుగా విచ్చేసిరి. ఎన్నిసొట్టనక్కలవేటాడినారు, మఱెన్ని గుడ్డికొంగలకువలవైచినా రింకెన్నిచచ్చుతొండల కురిబన్ని నారు. మఱియు నెన్నియడవి దోమలంజంపి తెచ్చినారు. తమ వేటవైభవ మొకసారి సెలవిండు. వివేకసింహముంబట్టిరా లేదా.

రాజు — మేడమెట్లు నైబడి దొల్లెడు దంతపువ్వుయలె నీ నోరాఁగ దేమిరా? నీవన్నట్లే వేటయందెద్దియుం జిక్కలేదొక బెబ్బులిమాత్రము వేటువడి పాటిపోయెను. మఱొకయూఁడులేడి సమీపించెనుగాని దానికన్నులఁజూడఁజత్రాంగి దేవి జ్ఞాపకమువచ్చినదిరా? కనుక యాలేడిం జంపుటకు చేతులాడలేదు. కొన్నిపండులను, గణుజులనుమాత్రమకొట్టి తెచ్చితివోరీ! మిక్కిలియలసియుంటిని. దేవి చిత్రాంగియొద్ద విశ్రమించవలెను. నన్నజూలునలునమునుంగిడి పండుకొన్నప్పుడా మెముఖమిట్లుండునుజుమా? ఇప్పుడీచందుల్లిఁజూడఁగా మహాకవి గాయకశిరోమణి చెప్పినపద్యము స్ఫురించినది.

గీ. పొద్దుజాడలఁగిగింది ♦ వాద్దమించి

జాణిగిపోయితివాదగు ♦ చుక్కబంట్లు

ఇకుమపాటున బలగము ♦ రెడసియుంట

తెల్లమని రిక్కగాయఁడు ♦ వెల్లఁబాటె.

అహా! మహాకవిగాయకశిరోమణి చెప్పినదెంతయునిజము. వినుమోరీ, నిన్ననాచే బెబ్బులివేటతప్పినపుడు బంట్లొక్కడైన హన్నంతుకయెవని పుట్టుకువాఁడు జడిసి నలుదట్లు పరుగిడిరి.

గిలి— అతకన్న జరిగినది జరిగినట్లే చెప్పును. నేనొక పద్యమును జేసితిని. తమశిష్యుడనుగానా.

రాజు— ఏదీచదువు, నపునకక పీశ్వరుడా?

గిలి— ఉన్నమాటన్న నెనఁడుమకఁడు? చిత్తగించుఁడు.

గీ. తానొప్పిన చీకటి ♦ తప్పెఱిగియు

మగని విధిలేక కనిపెట్టు ♦ మగువఁబోలె

చెలికి పొగ్గిడుముంగల ♦ నిలిచెఁజంద్రుఁ

డాకసపు పెనమునందు మా ♦ దట్టువలెను

రాజు— చీకటితప్పన్న నేమిరా? క్రింనుమీఁదలుచూచుకొనిపలుకుచున్నావా. నీకేమియాశ్చర్యము కలిగెను.

గిలి— చిత్రాంగి దేవిగారి మేడకువిచ్చేయుదురుకాబోలు? దయచేయుఁడు మనవిచేసెదను. నిన్నటియుదయమున కీయుదయములువడినాలుగుగడియలు. ఊణముమనదికాదు ఎప్పటికీ దిజరుగునొకట?

రాజు— ఏమైన వింతలుకలిగినవాయేమి? రాత్రిమాకొకదుస్వప్నముకలిగెను. చిరంజీవి సారంగధరుఁగునుముఖుడా?

గిలి— ఏలనట్లగుచున్నార? రాత్రినాకుఁగూడ నెకకలవచ్చెను. నాకంట, వేగురుకారు, నూలుగురుకారు, మూగురుకారిద్దఱాడాండ్రుంటు. అందుపెద్దదియిల్లాలంటు. చిన్నదిగయ్యాళియంటు. చెప్పుమన్నారా? అబ్బా! భయమగుచున్నది. పోనీ చెప్పెదను. ఆచిన్నదంటు. కాదుమఱచినాను. పెద్దయావెకొకచక్కనిమంచికొడుకంటు. నాచిన్నయీలువానిని రమ్మనిబలిపి

పెట్టివదలు. వాఁడువిదలించుకొని సాటిపోయినాడంటు. పిమ్మటనాచిన్నయీలుకోలియైనదంటు. గంతులువైచినదంటు, కట్టుబుట్టుచున్నదంటు. నిక్కినదంటు నీల్గినదంటు. అట్లుపైనాకు జ్ఞాపకములేదంటు. దీనికేమిగాని, తమకేమికలవచ్చెను?

రాజు— నీకలనంటిదే యిరుచుమించు నాకలయును. అదియొకపాడుకల దానినిస్మరించఁగూడదు. వింతలులేవుగద?

గిలి— మతేమివింతలు? పాపముపాపమే, ప్రియముపుష్పమే, నిజమునిజమే, అబద్ధమబద్ధమే? తల్లితల్లియే, కొడుకుకొడుకే, మీరుమీరే, నేనునేనే? సరిగాని, నిన్న మొక వింతజరిగెను. చూడలేదు గానివిన్నానేమో? పోనీ మనవిచేసికొనెదను. మనపట్టణపు మదపుటనుఁగు కట్టుదెంచుకొని పూఁదోంటు కొలనులోఁబడినదంటు. మొసలి యొకటి దానింట్టుకొనెనంటు. అప్పుడాయేనుఁగు మొసలిం దప్పించుకొనిపోవుట యెంతోకోస్తమయ్యెనంటు. ఇదినిజమే. నిజముకా దబద్ధమే. అబద్ధము కాదిహిహిహీ. ఇదిగో చిత్రాంగి యమ్మవారిగుడి. కాదుమేడగుమ్మము. అదిగోయంటింత యేలినవారిందోడుకొనిపోవ నచ్చినది. నాకు సెలవిండునేబోయెదను.

రాజు— రా రా వాఁగు వాఁగు.

గిలి— వావివాఁగు వరుసమంచిచెడ్డ. ఓదేవుడా! ఏజన్మమునకైన నేమగవాఁడుకావద్దు, అడవికావద్దు, రాజుకావద్దు, రాణికావద్దు.

రాజు— వింత పలుకు కట్టువురా జంకెదనేల?

గిలి— ఒకటి రెండు మూడంటితో నలుగురు, గిలి
గింతతో మీడకునొప్పి యేమోయిక మనసుడిప్పి, విధినాకొప్పి
జంకాకా దేలినవారికిగనికర మంటితకుమచ్చరము, నాకునిచ్చ
రము.

అంటి— అమ్మగా రేకాంతంబున—

గిలి— గోడలుచెవిటివనుకొన్నావా? అంటితగుల్లా యే
లినవారికటము- నేబాయెదనాటునూత్రనగానిప్రతముక
టుచుకొందునా?

రాజు— ఏమిరానీప్రతము?

గిలి— నేను చూడనన్న నాకుబందియేమి? నేనాడు దాని
నంటనేయంటను.

రాజు—నవుంసకలింగమా! నీకిదినహజమే. (అంటితతో)
ఏమీ వాప్రాధనమెందున్నది?

అంటి— అమ్మగాను చీకటిగదిలో నేదోయలుకతో న
న్నట్లున్నారు.

గిలి— (తనలో)అహా, మీసములేదయ్యెరా యలుకన్న
నూడగొట్టెదును. ధుర్మార్గురా లేమిపన్నునో? అయ్యో నా
చిన్నప్రభువో యయ్యో నేనో! నీవువేల్పువంటివాడవుతండ్రి

రాజు— ఏమివింత పొలయలుక? కానీ యిదేమందినజ
యము.

జ. లాలనబోయిదగోరి కను ♦ లలబడుదబ్బు అనంతము త్రేపుం

కాతెగ జన్ముచున్ కెదవి ♦ కాటినరలిమదుగోతిమ్మత్రులన

గేలుల నొడ్డుకొంచు గిలి ♦ గింత కొకంతట నవ్వ వక్కువన్

దాలిమిదూలసోలు నెల ♦ తందిమిదీఱగ ముద్దులాడెదన్.

అంటి— ఇదిగోదీపము వెలిగించినా నరుగోయవ్వుగారు.

రాజు—

గీ. సన్నమబ్బునఁ దోచెను ♦ చందురువలె

అకుచాటుండిన గుఱులి ♦ యలరుమాడ్కు

నీటబ్రతిఫలియించు మా ♦ నికమువోలి

చీరమునుగనుజిత్రాంగి ♦ చెప్పమిటె.

ఈగదిలో నేల పండుకొన్నావు? నీవున్నయెడఁ జీకటివెల్లడి
గదా, మసిగాజులోని దీపమువలె మానినచీర నేల నీయెడలువె
లిగించుచున్నది. (ముసుగుదీసి ముద్దువెట్టుకొనుచు)

గీ. నేటబడలిక వాపె బ ♦ త్వేడిచెందు

మేనలులకలరేచె వి ♦ తానగన్ను

గవకు మూతలుదాపె వ్వ ♦ గ్గమునుఖమ్మ

చాపె నీకనుసంస్పర్శ ♦ నుండరాంగి.

జ. చూడవిదేమి యొక్కమొగి ♦ జాపుటచీకటివెల్లరిన మా

టాడవిదేమి వలెదవు ♦ లండునమత్వముకెపులొల్కఁగాఁ

రాడవిదేమి క్కగవల ♦ వాలిచి చిల్కలువాలకింపుగే

లోడుచు బంటుపై నజక ♦ బొందుటలేనె పొజ్జయికా.

(ఒడలుతడుముచు)

గీ. బేడిన కనుగొనలకు నీ ♦ రోడనేల?

ఏడి కొప్పిటు క్కిందజి ♦ రాడనేల?

బిప్పు చన్నవపై రయి ♦ కూడనేల?

నన తెలింగున నీదుమే ♦ న్యాడనేల?

అహ! నెత్తురుటక్కులు నీకెట్లువచ్చె. నాస్వప్నము నిదవే.
ఏదుర్మార్గునివల్లనీకీడుకలిగెను. వాడెవ్వడైనం జెప్పు తక్షణ
మేచంపించెదను.

చిత్రా—(ఏడ్చుచు) పాణినాథా! యీ ఘోరముమీతో
నేనేమనిచెప్పెదను.

గిలి— అమ్మ దీనిజిహ్వపడిపోను, ప్రిరంభించెను.

చిత్రా—(లేవబోయిపడిపోవుచు) నాయెడలుపచ్చిపుండు
కీళ్ళాడకున్నవి. ఏనుగుకలచిన కొలనువలెనయ్యెనాపని. చా
వునకు సిద్ధముగనుండి నాపుణ్యమున మిమ్ముఁజూడఁగలిగితిని.

రాజు— (చిత్రా)ంగితలతనతోడపైనిమహాని) దేవీచిత్రా!
గీ! ప్రాణేశ్వరీ! నీకభయములే దయ్యోపలుకవేమి? అయ్య
య్యో మూర్ఖులైనది. ఏదేయంటింతా మంచిసీరు?

గిలి— మహాప్రభూ! అమ్మగారికి పిశాచగుణమునకొనెద
నిన్ననీలాగేయొకవెలయాలు భూతముపట్టి విఱుచుకొనిపడియొ
డలెల్లటక్కుకొన్నది. సెలవయినయెడల వదలఁగొట్టెదను.

రాజు— ఔను నిజమైయుండవచ్చును. లేకున్నపులిమీన
ములఁబెఱుక నవఁడుసాహసించును? నేననుకొన్నదితప్పే. కట్టా!
యీదయ్యమెట్లువదలును.

గిలి— ఏలినవారు కొంచెము సహించెదరేని నిముసములో
దానియబ్బితోఁజెప్పుకొనునట్లుచేసెద నేమున్నది, దుప్పటిము
సుగుపెట్టి కారుమిఱపశాయ ముక్కులోఁబొగవేయుచుఁజింత
రున్వలతో నాలుగంటించినచో దయ్యము, దయ్యమున కూక

నూకిపోవును

చిత్రా—ఓరీ కాటులుపేలకునిన్నుఁజంపించెదను. దయ్య
ములేదు గియ్యములేదు. వీరు నాప్రాణేశ్వరులుకారా? నేను
వారిపాదములను విశువని యిల్లాలనుగానా? ప్రాణేశ్వరా! నే
ద తేటితిని.

అంటి— మహాప్రభూ! మంచిసీస్సు మిక్కిలిగఁ బట్టినచో
వాతముచేయునేమో?

గిలి— అంతపైత్యపుశరీరమునకు వాతమెట్లుచేయును.

చిత్రా— ప్రాణేశ్వరా! యీదుర్మార్గుని నాయెదుటనుండి
తొలఁగించుఁడు. జరిగినసంగతిమనవిచేసెదను.

రాజు— ఓరీ పేలకు మిక్కడనుండిపో.

గిలి— (వెడలిపోవుచుఁదనలో) నామీఁదికిఁగూడఁజెచ్చు
నేమో దీనియొడ్డొరగ. రాయాపదా! నిన్నుమేమడ్డఁగలమా?

చిత్రా— ప్రాణేశ్వరా! యేమిచెప్పును? నేనెందుకుబ
తికియుంటిని. నేనాడదెప్పుటేల? ఓదైవమా! గంపంతకన్న
పెట్టుకొని నీవేచూచుచున్నావుగదా. ఎంతఘోరమెంతయపకీ
తి. నాకమాట తడఁబడుచున్నది కొంచెమాఁగెదను.

రాజు— ప్రాణేశ్వరీ! తొందరలేదు. నింపాదిగాఁజెప్పు. హా
యేపాపాత్ముఁడునీటిట్టియపకృతిచేసినాడో యొక్కమాటలోఁ
దెలియనిమ్ము.

చిత్రా— (కోపముతో) ఓరీదుర్మార్గుడా! కొడుకువనుకొ
న్నాచూ! నాప్రాణేశ్వరుడూర లేనిసమయమునవచ్చితిరా!

తల్లికడుపురంజెయివెట్టితివిరా! యెంతపాపముడిగట్టుకొన్నావురా నానాధుడు భూలోకదేవేంద్రుడు, నేజెప్పిన జన్మబోవునే మో నేనెందుకు బ్రతికితిని.

రాజు— (తనలో) ఎరడిక్కడకు వచ్చియుండ వచ్చుచు? ముత్రియా, నుబుద్రియా! కానీ తెలియును. పాణేశ్వరీ! అనుమానించవద్దండెవ్వడైన జెప్పకతీతదు. త్రాచును ముద్దిడ నెరడు తెగించి నోర్చుకొనుము. ఖడ్గమా! నీకిన్నాళ్ళకుడగిన విందుదొరకెను.

చిత్రా— ఇంకేమిన్యాయమింకేమిలోకమింకెక్కడినత్యము. (ఒకచేత నోరుమూసికొని) అయ్యో! నాపాతినీత్యమో నా తివ్రత్యమో యింకేమియున్నది. కొడుకావాడే, మనపాలిటి యాదవముసలము

రాజు— ఏమేమి? సారంగధరుడే! నాస్వప్నమేనాకుజెప్పె నేమిజరిగెను.

చిత్రా— అంటితా! నాకునోరాడదు నీవుదెలుపుము— పోనీనేనేచెప్పెదను. ఆపాపాత్ముడు పారువముమిథలో నిక్కడకువచ్చి నమ్మబలిమిచెట్టపట్టినాడు. నేనెంత ఘర్షించినను నీనాన్నాడుకాడాడుదానిని నేనేమిచేయగలను. తమతో జెప్పుటకుబ్రతికియున్నా నికయేదోతెలుపుచూచుకొనియీపాణిముంబోగొట్టుకొనెద నపకీర్తిబ్రతుకునాకెందుకు?

రాజు— సరేయాదుర్మార్గునిసనిపట్టిచియిప్పుడేవచ్చెదను.. నీవుచనిపోవే. ఎంతమోర మెంత యపకీర్తి. అంటితా!

ఈమెనుగొంపోయి గాయములకు మందు వేసిబాగుచేయుము.

(అంటిత చిత్రాగిత్ నిష్క్రమించును.)

అహ సర్వేశ్వరా! యిదియెంతతలవంపు. నాహృదయసౌఖ్యమునేటితోసరి. మఱేమున్నది. నేనెంత పరాక్రమశాలి నైనను, మఱెంతటిచక్రవర్తి నైనను లోకములోదక్కినఖ్యాతుల నేనెన్నివహించినను నాకీమచ్చ పోదుగదా. జారత్వదోషమెఱుగని మృగాదు లెంతధన్యములు. ఒకవైపునగ్రోధమింకొకవైపునసిగ్గునునొక్కపట్టుననుబ్బి నాహృదయమునబట్టజాల కన్నవి. ఆపితృహిని ఖండించినంత నీక్రోధముశాంతింప వచ్చునుగాని లోకములో నాకీనగుబాటు నాతోగానిపోదుగదా? ఇంకెక్కడిపోదుషము? భార్యాదుఃఖములేనినపుంకుండెంతటియవృష్టవంతుడో? ఉచ్చిష్టమైన చిత్రాగిత్ నీనికముట్టకంటయు, నాదుర్మార్గుని బ్రతుకనీ కుంటయు నిదియే నానిశ్చయము.

తే. గీ. తనదునీడ తనకు * దయ్యమానవ్వుల
నాకదోచినాడు * నానుతుండు
తానొకటిదలంప * దైవమొక్కటిసేర
యకట యెంతవృష్ట * మయ్యెనివుడు.

(నిష్క్రమించును.)

సారం— (ప్రవేశించి తనలో)

తే. అంతటనిండు నాకనమ * యన్నియూమనెడుభూమినత్యమున
సుంతయుఁ దప్పిపోకను * సూర్యుడె లోకమునస్థమిరతే
యంతయుఁజూచినాడుకదం * సాక్షులు మిరరె నానుఁజూచియా
హంతకురాలి బోధనను * బయ్యకు నానియెప్పుచేయఁడి.

ఏమీవిధి! ఆపాపాత్మురాలు నన్ను జంపించుట హాస్యము. ఆ యో యాదుఃఖమంతయునాతల్లిది. ఇంకనన్నగూర్చి శోకించువారు నాప్రియమిత్రులు సుబుద్ధితప్ప మఱెవరున్నారు? చావన నిద్రపోవుటవంటిదికాబోలు? నిండుజీవుడేబొందినెల్లు విడుచునో? ఎంతవచ్చెను? నాకింతవేగము మృత్యుని తెలియదుగదా? జీవనములు జలబుద్బుదములు. సంపదలు క్షణభంగురములు. నిన్న నేగదా మాతండ్రిగారు నన్నుఁజూచి యెంతయో సంతసించిరి నేడువారిమోక్షము చూడఁగలను. పాపమెద్దియు నెఱుంగకుండుటచే నేనుజూడఁగలను. అంతటి శాంతులైనమాతండ్రిగారెంతటి యాగ్రహముచెదరో? సిద్ధాంతమేల నాజాతకములో జిరాయువు నగుదుననివ్రాసిరి? కల్ల సిద్ధాంతములు, కల్లబ్రతుకులు. నేడునాకుమరణమా? యదెప్పటికైనందప్పదుకదా? చావునకు విచారించునుగాని, యపవాదమునకుఁజింతించెదను. పోనీ యీశ్వరుడు కరుణించినేటితో నాకన్ని బాధలునుదొలంగజేయును. అదిగో నాప్రియమిత్రుడునుబుద్ధి. దేవునివలె వచ్చుచున్నాడు.

సుబు— (ప్రవేశించి, తనలో)

సీ. కెందమ్మిరేకుల • యందమా నీతని

కందోయినిద్దర • కెందకునికి

దీక్షు విచారంబు • దెల్పును నీతని

హస్తము ఫలమం • దమరియింది

అపశ మైవచ్చెడు • నకురూరముని

టూరువు కేడిమి • నాటుచుంది

అపకీర్తి చెన్నంటి • నట్టుట పేక్షింపఁ

బడి యీతనికిఁ గొప్పు • విడిచె దరేను

అకటకేనను కొన్నట్టు • లయ్యె నేమో

కానిచో నన్నుజూచిన • తోన కొండ

చగిడిబొంగును నవ్వమఁ • బల్కరించు

చిన్నచిగుడిపు డెండుకు • మిన్నకుండె.

(ప్రకాశముగ) ఏలినవారికి నేనకునియందు నిన్నటినుండికలిగినయలుక యిప్పటివఱకు—

సారం— పాప్రియమిత్రుడా! (రుమాలుతోఁ గన్నులొత్తుకొనుచు.)

సుబు— ఏలినవారిని నేనడ్డినానుగానా? హరహరా! ఈశ్వరా జ్ఞయిట్లున్నది.

సారిం— నేనెందుకు పాపురము నెగరవైచితి నదియూమేడ మీఁదనెందుకు వ్రాలెను? నాకెందుకాబుద్ధిపుట్టెను?

సీ. ఆపదను పేతువులుదోచి • యైనెడమ్మ

పాప్రియమిత్రులు వారిచి • యైన నన్ను

బోలి తప్పుతోవంబడి • పాపుగాని

యకట రైవోపహతుడెట్టు • లాఁగఁ గలఁడు.

నాతండ్రిగారితో నాపాపాత్మురాలేమి చెప్పునో? చావునకు విచారించునుగాని నన్నుగన్నతండ్రి యెంతనొచ్చుకొనునోకదా

సుబు— ఆపాపాత్మురాలు మఱెమి చెప్పును. మీరుతన్ను బలిమి చెఱవట్టినారని కుట్రపన్ని చెప్పును.

సారం— సర్వసాక్షియగు దేవుడులేడా? సత్యము కావ

దా? విజ్ఞానులగుమాతండ్రిగారికి సత్యముపొడకట్టఁగూడదా?
సుబు— అయ్యో! లోకమేయజ్ఞాన మాతము. అందులో
నాఁడుది పాపపునిగ్గు. దానిసంటిన నెంతవిజ్ఞానికిని వివేకముం
డఁబోదు.

గీ. నెఱులు పల్లములువలె ♦ విరియఁబోసి
వాసికాపుటమలెగర ♦ సత్తుమెఱయ
కన్నుగొండల నెలయేళ్ళ ♦ సరళివాలఁ
గన్నుగవ నీరుగురియమ ♦ నున్నయాలి
మాటలన్నమృతబోవని ♦ మగఁడుకలఁడె.

సారం— ఆహా దుర్మార్గురాలా! నాపాలికాలసర్పమైతివి.
తల్లిననుకొన్నా నెంతఘోరముతలంచితీవి. నాతండ్రికెంతవ్యా
ధిపెట్టితివి ఆయనసత్యహరిశ్చంద్రుఁ డాతఁడెంతదిననఁబోవునో!
సుబుద్ధీ! నేటితో మనకుముణముసరి.

సుబు— అయ్యో! ప్రిభువా, ప్రాణమిత్తుఁగఁడా, వరసా
సాదీ, సుగుణపుంజమా తమకంటఁడడి పెట్టనలసివచ్చెనా నేనెం
తపాపముచేసికొన్నాను. ధైర్యమువ్వహించుఁడయ్యా. ఈశ
రీరములు క్షణభంగురములు. సత్యవ్రతములుగాఁ దాముదిన్య
శరీరముతో నాచంద్రితారకముగ నుండెదరు. తమ్మున్నరించి
నవారికిఁ బాపములంట నేరవు. చుక్కలలోఁ జిందునిమాడ్కి
భూమిశులలోఁ బెంపుచెందిన తమతాత పరీక్షిన్మహారాజుగా
రకాలమృత్యువునకు జంకక సకలమోహములఁ ద్రొంచి సర్వే
శ్వరు నారాధించి శాశ్వతపదవి న్నించి రదితమ దిన్యచిత్తమున
కుఁ దేవలయును.

మ. కలయందెల్లెడు మేనుదోచెను జగ ♦ తాగ్యంబులంజెత్త సం
చలతన్వాస్తవ మందుసొల్లిఁగనుడి ♦ సర్వవ్రతంచంబు న
జ్ఞాత న్నిక్కముగాఁ గనంబడెడుఁబాగి ♦ జ్ఞాల్పజ్ఞాభావంబు ని
శ్చలమాటందమకన్న వేఱుగ సరి ♦ శశ్వంబుఁబ్రాపించుమన.

సారం— ఓహోహా సుబుద్ధీ! నీపల్కులుకర్ణామృతంబులు.
కనుకనింకన్నిసఁగోరెద. నాచిత్తశాంతి కీరాజ్యసంపదలు కొర
గావుకదా! ఏనిశ్చయముతోనేనీదేహమువిడువనలసియుండునో
తెలియఁబర్చుము. నేడునాకు మరణము రూఢికదా. ఆహా వి
జ్ఞానిన్నేహితుఁడుగా దొరుకుటకన్న భాగ్యముకద్దా.

సుబు— అయ్యో! మనముపుట్టి యిన్నాళ్ళు పెరిగినాము.
మనయనుభవమేమో చూచుకొందము. మొదట పురిటిబిడ్డం
గూర్చియాలోచింతము. అదినిదురతోవెళ్లుననఁగా నుచ్చాస్య
సనిశ్వాసములు వచ్చి దానికి మఱియేయింద్రియవ్యాప్తియుఁగ
లుగనేరదు. పిమ్మటఁగ్రామముగా శబ్దముతోదాని శోతేంద్రి
యముస్పర్శముతో దానిత్వగింద్రియ మిట్టులన్నియు స్వసమా
న సంస్కర్మములం దెలుపఁబడును. స్వసమాన సంస్కర్మములేక
స్వబోధనాభావమగు నదెట్టులనినఁబుట్టినతోనే మృగములవలె
బొరుగు మనుజుల నెఱుంగని మానవుఁడు తా మనుష్యుడనని
తెలిసికొనలేడుగదా! ఇట్టులనేపురిటికందు ధ్వనివినఁబడకధ్వని
చేయలేదు. స్పర్శముదగులక కదలలేదు. అబిడ్డకు భాష్యం
ద్రియము లిట్లుదెలుపఁబడి క్రియలకుఁ జొచ్చుచుండ మనస్సు
మొదలగు సంతరింద్రియములు మేల్కొన్నకొలంది నీసచరా
చరప్రపంచమంతయుదోచుచుండును. మొదటనన్యకముగ

బిడ్డయందున్న తెలివిబీజములో నివృక్షమునలె గ్రహముగ వ్యక్తపడును. నిదురయొక్కపాగ్రంథమునందు మనమనస్సువ్యాపకముడిగినట్లుతోచి నిదురమించినకొలదిబలువిధములవ్యాపకములకుఁ జొచ్చుచు మనకవశమై కల్లపనులు సేయుచుగల్గు సుఖదుఃఖంబులు పొందుగదా. పగిస్తుతమనునంతము. మన పుట్టుక నిద్దురతో పాగ్రంభించెనని ముందు మనవిచేసి యుంటి ననఁగా నవశములగు నిందియములతో మనమీ నిద్రాజన్మములెత్తి యీహగ్రీత్స్వప్నములం గాంచుచుంటిమి. సుఖుష్టియందెద్దియందోచనఁలునిశ్చలభావముగల ప్రాజ్ఞులకీడననమరణ కార్యావృత్తముగు ప్రపంచము దోచుచేరదు.

సారం— ఓహో! పాణిమిత్రి! కలఁతనిద్దురఁజెందువానిచెవికింబలె దుఃఖాకాగ్రంతుడనగు నాకు నీతత్వవాక్యములు దెలిసియుం దెలియకుండె. దేహమువిడిచిన పిదప నీ తెల్వియే మగును?

సుబు— దేహము పాంచభౌతికము. స్థూలోపాధి యిది. సూక్ష్మోపాధి యణురూపముగా నిల్చును గాని నశించ నేరదు. దేహము స్థూలమైనపుడు తద్గుణముగు తెలివి వ్యక్తముగాను, సూక్ష్మమైనపు డవ్యక్తముగాను దోచును గావునమరణచింత పాజ్ఞులకులేదు.

సారం— కనఁదగినశాస్త్రము తత్వజ్ఞునకునలెబుద్ధావశముననాకు నీవంటిమిత్రి! కలగె. సుబుద్ధీ! యిఁకనాకు మరణ చింత లేదు.

సుబు— ఇంకొకటి మనవిచేసెదను. ముందుబీజరూపము గాలేని దేహము లిప్పుడు గలుగుటెట్లు? కలిగినవి రూపభేదమందినట్లు తోచబడియు నశించుటెట్లు? సుఖ దుఃఖములు రాలివంటి దేహముంజెందలేవు, గాలివంటిజీవునింజెందలేవు. మతియునెల్లతత్వశాస్త్రజ్ఞులకన్న నెక్కుమనంతుష్టి సర్వజ్ఞుడు సకల శక్తియునగు ఘరమేశ్వరునియందు భక్తియేకలుగఁజేయును.

సారం— ఆపరమేశ్వరుడే నాకు శాశ్వతజ్ఞానము దయచేయఁగాక. నాకిదియే తుదితలంపు.

సుబు— ఎరరావచ్చునది? (పరికించిచూచి) గిలిగింతవలె నున్నాడోరీ! తత్తరగాఁబరుగిడి నచ్చుచున్నా వేమిరా?

గిలి— అయ్యో యయ్యో మొట్టో ఈయ్యో పోయినది పోయినది. మతేమున్నది భూమిమన్నయిపోయినది. సముద్రమునీరైపోయినది. మతేమిబ్రతుకు, మతేమిలోకము. మతేమిన్యాయము. పాడుమనుష్యులకన్నబతువులు నయము, రాలు నయము, చెట్లునయము. ఎంతచేసితిమ్రానోరూ పాపపునోరా?

సారం— ఏమిరా సమాచారము?

గిలి— సమాచారమా, దురాచారమా, న్యభిచారమా? దేవికాదు. మనపాలిటి మరడి. అయ్యో! నాచిన్నప్రభువో యయ్యో నేనో? దుర్మార్గురాలు, హంతకురాలు. గొడ్డునయము, కటికనయము. ఎంతదుఃఖ మెంతఘోర మెంతపాపము. నల్లత్రాచు, తిరుగనివిషము చిత్రాంగి. ఛీ ఛీ ఛీ యూ పేరనఁగూడదు స్మరించఁగూడదు. ఎంతకుట్ర పన్ని చెప్పెను?

ఓల్కి చెఱయట ? ఓపాపాత్మురాలా! ఓయంటితగుల్లా! తప్పు
సాక్ష్యమునకు నీనోరెట్లాడెనే? మీరిద్దఱును మాయద్దఱికిం
పరిసినారే? చిత్రాంగి, చిత్రాంగితోకా యంటితా! గొ
ట్టాలమ్మ మీమ్మలఁజూడదా?

సుబు— అయ్యో! చిత్రగిరిచితిరా? మన మనుకొన్నట్లే
యాదో! హురాలు పాపముకల్పించిచెప్పెను. మీరండ్రేగారిం
డు న్యాయమరయుట దుస్తరమేలనన?

గీ చెట్టివక్కువలన • మొజ్జఁజెప్పె నరుండు

చెట్టివక్కువలన • విషమఁబొంది

అట్లు మంచివార • లయ్యునుగొప్పవ

మందుటన్ వివేక • మరయలేరు.

సారం— మాత్రండిగారేమి సేయుచున్నారారా?

గిలి— ఇకమనవై గత్తులు నూలుటకుఁ గొల్పుచునడికి
వచ్చెదరట? మీసవతితల్లి. యాయసిరితల్లి యామృత్యుదేవత
యాదిబృహురోహితుని చెవికొఱికి తనవైపువాదించుమని పం
పించెను. వానిపిలకజుట్టుడిపోను, వాని విభూతి బుగ్గిగాను,
వానిబందెము పేరిగిపోను, వానియిల్లు దిబ్బఁజేర నాపాడు బాపం
డు ధర్మనభలో మనపై నేరము స్థాపించునట.

సుబు— ధర్మనభకింకేనరు వచ్చెదరు?

గిలి— చిన్నప్రభువుగారి వైపునవాదించుటకు మహాకవి
గాయకశిరోమణి వేంచేయుదురట. మీత్రండిగారభయప
క్షములువిని నిజేచ్ఛానుసారముగఁదీర్చానించెనట. మీరును
నేనునుధర్మన్నప్రభువుగారి వైపునను, సంటితగుల్ల చిత్రాంగి

వైపునను సాక్షులట. ఇంతొక్కక్షణమునకు మనకువత్తమాన
మువచ్చుచు.

సారం— దీనికేమి? చావునకిన్ని చావులు లేవుగదా? ఈ
పాపిష్ఠలోకము నిండిచుటయేమేలు. సుబుద్ధి! తెమ్ము. సర్వేశ్వ
రుంబాడి చిత్రశాంతిఁజేసికొందము

(అనియివురును బాడుదురు.)

యదుకుల, కాంభోజి— మిశ్రగతి.

చ. ఓచరమేశ్వరా - యోదేవమందారా!

యోదేవదేవి నీ - పెందుంటివో! ఓ॥

అ. ఈపాపజన్మము - లికయెత్త నీక మ!

మెట్లుకాపాడెదవో - రక్షకు! ఓ॥

౧. సత్యంబులెలియగఁ - జాలునెయ్యరునకు!

సర్వేశ నీకుదక్క! సత్యస్వరూప ని-

స్వరణముజేడినాము - సంసారభ్రమమాన్వర! ఓ॥

౨. దిక్కులన్నింటికి - దిక్కైన లండీమా-

దిక్కుచూచి కావరా - నిక్కముగా మేము-

నిన్నే కొలిచినాము! నీలోనముఁజేర్చర! ఓ॥

గిలి— అయ్యో! మరలను విలుచుటకదిగోయమదూతల
వలె భలులు వచ్చుచున్నారు.

సారం—

౩. గడియోక్షణమొక్కఁ - గలదు మాబోతును సజ్జ-

క్షానమిచ్చి కావరా! గడిపిడిమోహము- బాపి

మానసిదు - భక్తి రూఢిసేయరా! ఓప॥

భటులు— (ప్ర)వేశించి, మహాప్రభూ! పెద్దప్రభువువారు మీమువ్వురను ధర్మస్థానమునకు రమ్మనిసెలవిచ్చినారు. వార చ్చటికి వేర చేయుచున్నారు.

సారం— సరియే మీరుపొంతు మేమునురచ్చెదము.

(భటులు నిష్క్రమింతురు.)

మిత్రుడా సుబుద్ధీ! యిదిజన్మమునకుఁ గడవలగనుకన్నాన సంధ్యావందనములాచరింపుకొని పవిత్రస్మృతులతోమతియు ధర్మస్థానమునకుఁ జేరెదను.

సుబు— సంతతపవిత్రులు తమకు వేతే స్నానమేల?

గిలి— ఆదుర్మార్గురాలు చిత్రాంగియొద్దకుఁ జూపిండుకు నేనుం బ్రాయశ్చిత్తముం గొనివచ్చెదను.

సుబు—

గీ. వేరవరమనందు ధీవిహరించురాయంచ
విబుధవృక్షమునకు ధీవలయ విలక
మందిచెలిమి యోడ ధీమందిన చుక్కాని
ప్రాణహితునిగావు ధీమావృతంబ.

సారం—

గీ. వరమహంస హృదయ ధీమంజర కారిక
సద్వధూ దృగజ్జ ధీపల్లదంబ
నమ్మగన్నతండి ధీనాలానావేశించి
యివుడు నమ్మగాన ధీమనునీతి.

గిలి—

గీ. ఆమ్మ నాకాలయమ్మ పో ధీలమ్మ కైడే

యామ్మ యల్లమ్మ యీరమ్మ ధీయాటలమ్మ
యామ్మ మండమ్మ తప్పుసా ధీత్యమ్మతోగ
దొక్కు నంటితగ్గుల నో ధీకొక్కవమ్మ.
(అందరు నిష్క్రమింతురు.)

ప్ర)దేశము;— చిత్రాంగి యంతఃపురము.

(అంటిం బసరుచుండఁగాఁ జిత్రాంగిపాడుచుఁబ్రవేశించును.)

నావేరి— తిరుపుట.

చ॥ అయ్యయ్య నాధి - యందరాని పండుని

కాసింది మేనపోతి నే - యేమిసేతు నే॥ అ॥

౧. చెయ్యలు విధముల - వేడినగరగక

చయ్యన ననుకాసెనే - యెంతచేసెనే॥ అ॥

౨. కలికివలచిన వన్నె - కాడుకొరుకనన్న

వలరాజులక హెచ్చునే - నిల్చనిచ్చునే॥ అ॥

౩. మెలపునఁ గొంగిలికి - మించి వాతెలువానునన్

బలిమిని విదలించెనే - తానేమనుభవించెనే॥ అ॥

౪. చిలుకలురొదచేసెనే - పూదోటలోఁ గో

యలలకొయనికూసెనే । తెలియనట్టలమర్మములనంటిముద్దిమనం

దొలగించి గద్దించెనే - వాయనముగాంచెనే॥ అ॥

అంటి—అమ్మా! మీరు సెలవిచ్చినట్లే మీయునులుదాడి యతఁడెట్లు బ్రతుకును? పెద్దప్రభువుగారిపుడతనిం జూపించుట కైకొల్పుచావడి కేగుచున్నాడు.

చిత్రా— ఎంతవేడికొన్ననువినకనన్నింతదుఃఖ పెట్టినాడు తనకు జయచుగునా? ఇప్పుడు తననీతినిల్చునో? నానీతినిల్చునో?

పెద్దప్రభువు వానినిక బ్రతుకనీకుంట రూఢి. వాడుకొల్ప
చావడికి వెడలినారాయేమి?

అంటి— చిత్తము. తమసెలవుప్రకారము పురోహితానిద
మపక్షముబలపర్చునునిరూపపెట్టిపంపినాను. ఈపాటికందఱుం
గొల్పుచావడికి జేరవచ్చును.

దావా— (ప్రవేశించి) అమ్మా! యంటింతం దమవైచ
సాక్ష్యమిచ్చుటకు రమ్మని సెలవైది.

చిత్రా— సరియే. అంటింతా! నీవుపోయి యిక్కార్య
ముంజక్కజేసికొనిరా. వానిక దేశాస్తి.

(అంటింత దావాతో నిష్క్రమించును.)

చిత్రా— (తనలో)

గీ. నడువడుద్రులులో దిగ + విడిచినట్లు

కొద్దచీకటి నూతిలో + దోసినట్లు

లయ్యవాడని వలచిన + యతడు లేక

వాకుమాత్రము దుఃఖపుం + దమవిజేల?

కాని మోహముతగదనివిదల్చినాడు, వానితే ప్పేమున్నద.
మొదటనాకుమాట్లాడబడినవాడు, ప్రధానముబరిగినది, అన
వాళ్ళంపుకొన్నాము. ఇట్టిహేతువుల వలన వానింగోరినాను.
నాతే ప్పేమున్నది? ఉన్నపుడెట్టియందుందప్పులున్నవి. నాత
ప్పునకేమిగాని వాడంతచక్కనివాడేలగావలయును? వాని
యంద దేతప్పు. మొదటనన్యోన్యముంబ్రేమించిమధ్యనువిఘా
తమువచ్చి యిట్టిరువురము చచ్చుటకు విధివార్తెను. నానంటి
వలచినదానిక గాదన్న సారంగధరుడు చచ్చుట న్యాయమే.

అయ్యో! మనసున్నవాడు కట్టుకొనకపోయె. కట్టుకొన్నవాని
పైమనసు కుదురదాయె. స్త్రీలనాథలుకదా? కార్యముమించి
పోయె నికనావెట్టిరాజు వానిం జంపుట రూఢి. కన్నతనము
నుండియు వానిపై బ్రాణముపెట్టుకొన్న నాకొకసారిమోవియి
చ్చియైనం దుష్టిపొందించక విదల్చిపోయినాడుగావునవానికీ
దగినశాస్తి యింకనేస్త్రీకిని నేవలచిన దేహమొప్పగించకుండ
జంపబడుటయే మఱియునింత చదువు చదువుకొనియువేల్పు
నంటి సారంగధరునిం జంపించిన నాకు తగిన శాస్తి యీవజ్ర
పుపాడిమింగి చచ్చుటయే. మాయద్దఱికింతయే దేవుడువా
సినాడు. (అనివిషముతోడి వజ్రపుపాడిమింగి) యింకచీకటి
గదికిబోయి నుఖించెద. రమ్మ మృత్యువా నీవునాకుఁబించి
నట్లు మఱెవ్వరికిందోచబోవు. నాకుసారంగధరునిపై గల్గు
మోహమున్యాయమని లోకమెఱుంగనీ. ఒకసారి నాముద్దుల
సారంగధరునిం బాడుకొని తుదిహాయి పొందెనను.

పుష్పాగతోడి— చతురశ్రింగతి.

౪॥ సారంగధరుఁడా నిమ - జేరంగవలెనని -

జన్మములకైన - జచ్చియెను॥ సా॥

అ. మారనమాకారా నుకు - మార సాధువిచార॥

సారనదశ కేత్ర బుధ - సప్తవీయచరిత్ర॥ ముద్దుసా॥

౧. గావకవితాలోల - కమనీయవాదాల॥

దీనజన చరిపాల - కేకోవికాల॥ సా॥

౨. శరదందు మందహాస - కాశ్యపకీర్తివికాస॥

స్మరపారనామాభ్యాస - మామకచిత్తవికాస॥ సా॥

గీ. బొందిలో వానిబొందిలోఁ ♦ జెందలయము
జెందమా వానిజెందము ♦ నందుడిందు
చాగిణమా వానిచాగిణమై ♦ యలయమందు
వాని సారూప్యమిప్పుడు ♦ సేవగందు.

(నిష్క్రమించును.)

ప్రదేశము— కొల్లుకూటము.

(మంత్ర మెదలగు పరివారము పరివేష్టించియుండును.)

రాజు— (ప్రవేశించి, తనలో)

గీ. పుత్రుడన జోగలేక క ♦ కఠిమునకు
కొరగఁజాలక నామోహ ♦ ముండె నిపుడు
తుల్యభారము లిరుదట్ల ♦ డూచుచున్న
తామ్రపకుగల్గు ముల్లువి ♦ ధంబుదోచు.

ఆపని యట్లుజరుగునా? జరిగియుండ వచ్చును. వింతలేని యావులింత పుట్టుటెట్లు? మొదట నేర మెవరిదై యుండును? చిత్రాంగిదా లేక యాదుర్మార్గునిదా? నాయనుభవముఁ జూచుకొనెదను. పురుషులకుఁగలతత్తటపాటు స్త్రీలయెడఁగాన్పించదు. స్త్రీహృదయము చాఁపకొందినీరువంటిది. మొదటఁబురుషులే వెలితివడెదరు. స్త్రీలకెంతకామమో యంతయోర్పును భయమును దేవుఁడుంచనియెడలలోకములో మఱిహద్దుండునా? పాతివ్రత్యము. ఆహా! యిదిస్త్రీలు దక్కించుకొనుట దుస్సరముకదా? పాతివ్రత్యము, దేవుఁడు- ఈరె మను శబ్దమాత్రములేకాని యనుభవములో లేవుకాఁబోలును. ఆహా!

యూదుర్మార్గుఁడంతఃపురమునకుఁబోసనియెడ నింతరాదుకదా? పోనీ సాగసైనవాఁడును మొదటఁదనకు మాట్లాడఁబడినవాఁడు చుగానఁజిత్రాంగియే తొలుత దుర్బుధిపుట్టి వాని నిలువనంపనీ వాఁడక్కడికేలబోవలెను. చదువుకొన్నవాఁడేమో, యశావన వంతురాలియొద్ద కొంటింజనరాదనివివేక మెఱుంగలేఁడా? మఱెక్కడిచదువు, మఱెక్కడి వివేకము. కామారంభకారముచేఁగ న్నులుపారలుగ్రమ్మి యింతయుఁ జేసినాఁడావతితుఁడే. నానిశ్చయము చిత్రాంగి పతివ్రత యబద్ధమేలచెప్పును? అదుర్మార్గునికే దల్లినంటిది- తల్లివంటిదేమి తల్లియే. అగ్నిహోత్రసాక్షిగా నేఁబుస్తెగట్టినది. నాకడుపునం జెడఁబుట్టినాఁడాపాపాత్ముఁడువానినికన్మరించఁగూడదు వానిముఖమైనం జూడఁగూడదు. (ముక్కునవేలిడికిని) తల్లింబల్మి చెఱపట్టుట? (గుండెమోఁచుకొనుచు) ఎంతసాహస మెంత ఘోర మెంతయపకీర్తిక. పాపాత్ముఁడా! నన్నె ననాలోచించినావుకావా? అయ్యో! నిష్కల్మషమైన పాండవసంశయమున కెంతమచ్చవచ్చెను? ఆహా! రాజై పుట్టుటకన్న బాపముకద్దా? మాబ్రాతుకు లోకమునకంతయుండేటతెల్లమే. నిన్న నేయూఘోరముజరిగెను నేడిపురియెల్లవ్యాపించినట్లు తెలియవచ్చెను. సర్వేశ్వరా! రక్షాంగి గొఁడ్రాలు కారాదా? పితృద్రోహియగువానిసేలపుట్టించితివి? (కోపమున) కానీ యాదుష్టుఁడు తనపాపమునకుఁ దగుఫలమనుభవించును. వాద మెట్లున్నను, సాక్ష్య మెట్లున్నను నాద్రోహిచంపఁబడవలసిగదనియే నానిశ్చయము. (గద్దెపైనిగూర్చుండి) న్యాయకర్త

యింక విచారణ ప్రారంభించునది.

మంత్రి— ఉభయవాదులపక్షపు న్యాయవాదులును, సాక్షులును, బ్రతివాదియు సిద్ధముగా నున్నారా?

భటుడు—న్యాయవాదులును వాదిగారిసాక్షియు సిద్ధముగ నున్నారు. అదిగో! ప్రతివాదిగాను వారిసాక్షులునువచ్చుచున్నారు.

సుబు— (ప్రవేశించి. తనలో)

సీ. ఇతరుల మనసు నొకటి వంచడేకరుణావి

శిష్టుడు తనకెంత ధైర్యమైన

చోద్యముననయ్యెఁగఁ జూడడే దృఢికారి

పరకాంతదానెంత సరముడైన

అభిలషనంబుల కడకునఁ జూపునే

విజ్ఞాని తా దొర విష్ణుడైన

తెలియని యట్టులఁ దిరుగు కేతత్వ వి

స్ఫూర్తి తా సర్వజ్ఞ మూర్తియైన

అట్టి వాప్రాణహితుఁడు సత్యకృతుఁడు

పురుషులకైన సమ్మోహ కరుఁడు సింహ

కౌకిమండక్కిటా దోష విరహితుఁడు

యితఁడు కష్టంబునడఁ జూచి యెట్టులోర్తు.

క. ఒకపుస్తక మొకబండియు

నొకఫలహారంపుపాత్ర యొకకయ్యయు మ

చ్చికలోఁ గడపివ విహితుల

మకట యిపుడు వేలుబాధ లందఁగవలసెన్.

అహా! నేడెంత దుగ్ధినము! త్రోలొకశూరుఁడు, అజన్మపరిశుద్ధుఁడు, పాండవకుల పవిత్రుఁడు, నాకుంజామిత్రుఁడునగు సారంగధరప్రభువు మృతపాపవాదనుబట్టి శిక్షవిధింపబడునేమో? సకలనీతి కోవిదులును, నాన్నేహితుని సత్యవర్తనంజున్ననాటినుండియు నెఱింగినవారునగు మాతండ్రిగారు న్యాయకర్తగానుంట యొకగొప్పమేలే. తుదకెట్లులెనను రాజాజ్ఞను బట్టికదా తీర్చుండును. నేనెఱింగినసంగతి సాక్ష్యముచెప్పెదను. (కూర్పుండి) సత్యము ప్రావదా

గిలి— (ప్రవేశించి)

కోడి—చతురశఃగతి.

ప॥ ఎందుకురా పెండ్లి యెందుకురా॥ ఎందు॥

అ॥ అందకతైగ - య్యాలి పెండ్లామైన!

నద్దాని మూరెట్టి - పెద్ద మగండైన॥ ఎందు॥

చ॥ నీరసించిలేవ - నీరక శంకించి!

కోరమాపులుమాచి గురి - క్కిశ్యుమింగుటల॥ కెందు॥

౨. పుట్టతల ముగ్ధ - బుట్టవలె నెఱసి!

నట్టేటిలో నావ - యట్టులన్నవాని॥ కెందు॥

౩. నూగుమీసము వాండ్రీ - నోరూరఁగాఁజూచి!

యూగలేని జవ - రాలి నునులుపెట్టి॥ నెందు॥

గీ. ఉత్తముఁడు పెండ్లియాడక యున్నవాఁడు

మధ్యముఁడు గుడ్డిదానితో మన్నవాఁడు

యధముఁడందముగలదాని నంటువాఁడు

ముసలిపెనిమిటి యధమాధ ముండగాఁడె.

ఈపాడంటిత చిన్నప్రభువువై నేరముమోపుటకెంత నిబ్బరముగానిలుచుబడెను? తలక్రిందుచేయఁబడినదివిటీవలె నీవెట్టి రాజముఖము దించుబడియు నగ్నిజ్వాలల నెగిరించుచున్నది. అదిగో! దిబ్బపురోహితుఁడు లంచముమెక్కి వాదించుట కెంతదిట్టముగాఁబట్టినమురుకొనుచున్నాఁడు?

భటు—గిలిగింతా! కదలక మెదలకనిలుచుబడు మిదిధర్మస్థానమునుమా? అదిగో! ప్రతివాదిగారు వచ్చుచున్నాఁడు.

సారం—(ప్ర)వేళించి తనలో)

గీ. ఎవఁడు ప్రభువనఁ దగివాఁ ♦ డెవనియిచ్చ

కడ్డులేవఁడు నెవఁడు న ♦ త్యస్వరూపుఁ

వాదికారణ మెవ్వఁడీ ♦ యఖిలమునకు

నట్టిసర్వకు నేనిపు ♦ దాశ్రియింతు.

నాముఖముచూచుట కసహ్యించికాఁబోలుమాతందిగారు మాట్లాడముపెట్టుకొన్నారు. హరహరా! విధియిట్లుండెను. అదిగో! మహాకవి శాయశిరోమణి నన్ననిరపరాధిగాఁ జల్లనిదృష్టితోఁ గాపాడవిచ్చేసెను. ఆచార్యులగుట వీరికి నాప్రకృతి విశదమే. సత్యవ్యాసముతో హాయిగ నాతండ్రిగారియాజ్ఞ కొడిగట్టెదను.

రాజు— విచారణ ప్రారంభించవలయు మంత్రీ! యాలస్యమేల?

మంత్రీ—వాదిగారివాఙ్మూలము. సకలధర్మస్వరూపులైన న్యాయకర్తగారి సముఖమునకు, వాదిచిత్రాంగిదేవి దేవుఁడు సాక్షిగా మనవిచేయువిన్నపము:— ప్రతివాది సానపతికొడుకు

సారంగధరుఁడు, నాభర్త పెద్దప్రభువువారూరలేని సమయము చూచుకొని నాయంతిఃపురముంజొచ్చి నేనెంతమల్పించినను వి నక దుర్మోహముతో నన్నలిమిచెఱపట్టినాఁడు. కనుకఁబ్రతివాదికిఁబద్ధతి ప్రకారము తగిన శిక్ష విధించుటకై ప్రార్థించుచున్నాను.

రాజు— వినుట కెంతకర్ణకశోర మెంతయపకీర్తి?

మంత్రీ—అంటితా! నీవేమెఱుంగుదువు?

అంటి—దేవునివైఁబ్రమాణచేసిచెప్పుచున్నాను. వాదిగారి వాఙ్మూలమంతయు నిజమే. ప్రతివాదిగారు వాదిగారిని బల్మి చెఱపట్టినప్పుడు నేదగ్గర నేయున్నాను.

మంత్రీ— వాదిగారివాఙ్మూలముపైఁబ్రతివాదిగారేమి చెప్పెదరు? దోషులని యొప్పుకొనెదరా?

సారం— నేదోషిని గాను.

రాజు— దోహిసత్యమెట్లాప్పుకొనును?

మంత్రీ—ప్రతివాదిగారిమొదటిసాక్షి యేమి తెప్పఁగలఁడు?

సుబు— ప్రతివాదిగారును నేనును బాపురముల నెగిరించుచున్నప్పుడు, ప్రతివాదిగారి పాపుము వాదిగారి మేడపైని వ్రాలెను. ప్రతివాదిగా రాపాపురమును దీసికొనిరమ్మని యీ గిలిగింతన్నంపగా, వాదిగారు 'తల్లియొద్దకుఁగొడుకు నమ్ముట కే మియభ్యులతరము, ప్రతివాదిగారి నే రమ్మనుము'అని సెలవిచ్చి నట్లు గిలిగింతచెప్పగా వింటిని. పిమ్మట వాదిగారి మేడకుఁ బ్రతివాదిగా రేగిరి. నేనంతట మాయొంటికొఁబోతిని.

రాజు— వీడును వాడును దొరికినారే.

మంత్రి— గిరిగింతా! నీసాక్ష్యమేమి?

గిరి— పాపము పాపము. పున్నెము పున్నెము.

మంత్రి— పెక్కులు పేలకు? ప్రమాణము చేయుము. డే-
వునియెదుట—

గిరి— ఏడీ దేవుడు నాకగపడినగాని వానియెదుట నెట్లు
ప్రమాణము చేయుదును.

రాజు— ఓరీ నీవెరిగినది తిన్నగబల్కు కాకున్న నిన్నిపు
డు నటికించెదము.

గిరి— నేనెరిగిననంగతియే దేవుడు నాకగపడలేదు.

మంత్రి— వాదిగారు నీతో బ్రతివాదిగారిని రమ్మనిచెప్పి
నారా?

గిరి— లేదు.

రాజు— అదిగో నిజము కేలినది.

మహా— వాదిగారుగాక మఱవరైనంజెప్పినారా?

గిరి— వాదిగారి తో తో తో, ఈ యీ యంతంగుల్ల
చెప్పినది.

మంత్రి— అంటింతా! వీనితో నీవు చెప్పినావా?

అంటి— నిన్న వీడు నాకగపడలేదు.

మంత్రి— వాదిగారి మేడపై బ్రతివాదిగారి పాపురము
వ్రాల్చినదా?

అంటి— వ్రాల్చినది. దానినమ్మగారు. నాచేబట్టిరి చిత్రము

యొద్దనుంచుకొన్నారు.

మంత్రి— ఉంచుకొని యేమిచేసినారు?

అంటి— నాచేతికిచ్చి ప్రతివాదిగారి కిమ్మన్నారు.

మహా— వాదిగారి కాపాపురము ప్రతివాదిగారిదని యె-
ట్లు తెలిసెను?

అంటి— దానికొక గిరిగింతవచ్చినవైని.

గురు— తొందరపడకు. భయపడకు మంటింతా! బాగు
గజ్జాపకము తెచ్చుకొనిచెప్పు.

అంటి— నిజమునకు భయమేమి? బంగారు టండెలంబట్టి
యాపాపురము చిన్న ప్రభువుగారిదని యెవరెఱుంగరు?

మంత్రి— వాదిగారి యాజ్ఞాపాపపుగ ప్రతివాదిగారి కాపా-
పురము నిచ్చినై చితివా?

అంటి— నేనిచ్చుటకు బోవునంతలో బ్రతివాదిగారేవాది-
గారిమేడయొద్ద నాకెదురైనారు.

గిరి— (తనలో) అమ్మ నీనెత్తి గొట్ట. పచ్చియబద్దమాడితివే

మంత్రి— ప్రతివాదిగారింటిగ నెదురైనారా?

అంటి— ఒంటిగా నేమి? యీగిరిగింతకూడ వెంటనున్నా-
డుకాడా?

మహా— నీవేమైన గిరిగింతతో మాట్లాడితివా?

గురు— న్యాయకర్తగారి చిత్రముగాని, ప్రతివాదిగారి
న్యాయవాది యనవలసరప్రశ్నము ఎదుగుచున్నదని

గిలి—నీకిదియవసరమాపాడుబాపడా? నీయిల్లునిండినదిలే?

అంటి— గిలిగింతనాతో బావురమునకై వచ్చినానన్నాడు.

మహా— గిలిగింతవచ్చిన యెంతసేపటికి ప్రితివాదిగారు నీ కెదురైనారు?

గురు— అదిగో యదిగో యిటువంటి ప్రశ్నములింకనుమానడు.

అంటి— అడుగనిండు భయమేమి? ఎంతసేపటికా? పావు జామునకు.

గురు— ఈసాక్షికి మతిపోయినది. న్యాయకర్తగారీమాటలు వ్రాయరాదు.

మఱి— గిలిగింతా! ఇదిసీతో నేమిమాట్లాడెను?

గిలి— ఈమామిడిపండ్లు కావలెనాయని యడుగలేదా? ఏ మాచీరకొంగు ముడిచూపించి పోనీ యెందుకనలేదా?

అంటి— (స్వగతము) అయ్యో! మఱచి యుత్తరమిక్కడికే తెచ్చినాను?

రాజు— సాక్షివిచారణలైనవి. ఇంక నెరరిన్యాయము వా రుపల్కునది?

గిలి— ఇంకొకటిమాత్రము మిగిలిపోయినది. బల్మిచెలకు శస్త్రువైద్యుని సాక్ష్యమక్కఱలేదా?

రాజు— నోరుమూయుము? వెట్టివాడవనిక్షువించినాము మహా—

గీ. పరాధిగ సారంగ • ధరునిగంటి

సారం—

నన్యవృత్తయంబుతో తల్లి • జాడగంటి

సుబు—

చిన్నపగిలు వీశ్యురండని • చెప్పుచుంటి

గిలి—

చెట్టికోకముం బలు • విధములంటి.

గురు—

గీ. వింతలేని యావు • లింత నేరమిట్లు

మహా—

భ్రమసికలకు తుగ్గి • పడినయిల్లు

గిలి—

తాల్పగుల్ల చక్క • దనమగపడు నెట్లు

సుబు—

హితుండు హితునివినక • యేగినట్లు.

మఱి— సారంగధరప్రభువుగారు సుబుద్ధికిం బాణమిత్రులగుట.

రాజు— ఇద్దఱుం దోటిదొంగలే.

సుబు—

గీ. తోటిదొంగ లిరువుర మే • ర్పాటుజంట

మహా—

తల్లిపిల్లలవలె భేద • మెల్లఁగంట

సారం—

పాదసంగతి మన్నన • బడయకుంట

గిలి—

గుల్లయంటింత తాల్ప • చెల్లదంట.

గురు— సత్యమో కల్లయో తలిచంపూలకురిత విరోధము
చూస్తునా?

మహా—

గీ. సత్యమోకల్ల కల్లయే ♦ సత్యమిపుడు

సుబు—

మితులం దాగిసాధికు ♦ మితనిపుడు

సారం—

తొయంచాక్షలో ధృతి ♦ దాబునపుడు

గిలి—

గుల్లయంటిత తారుపు ♦ చెల్లెడపుడు

గురు— బుద్ధికి వేహధర్మములోఁగిననూ తనవయసుమితి
మీఱినయెడఁ బాపరతుల శాస్త్రవాసన లడ్డనేరవుగదా?

రాజు— మాతృద్రోహ పితృద్రోహులకే శాస్త్రము?

మహా—

గీ. విబుధులకునైన కక్కంటె ♦ విధినిదాట

సుబు—

తల్లిపిల్లలభేదంబు ♦ తగులుచోట

సారం—

కల్లవాఁబోకు మీనంబు ♦ గజగునోట

గిలి—

గుల్లయంటిత చెప్పెదా ♦ పొలుమాట.

గురు— ప్రతివాదిగారు నూతన వయోవంతులు గదా?
విద్వాంసముగింతటి యనుమాట పోలుచోవునా?

మహా—

ఉ. లోఁగనివాఁడె విద్వియల ♦ లోనఁ గిరిటి దుగాసురాగికిన్
జోగనివాఁడె సత్యమున ♦ సూటి

సుబు—

హితవ్యతిరేక వృత్తితో

నేగక యుంటపాటి

మహా—

చలి ♦ యింపనిమేటికి మోహమేటి

గిలి—

వే! వేగురు చెప్పినన్ వినని ♦ చెట్టి నిజంబెఱుఁగంగ నేటికిన్.

రాజు—

గీ. మనలఁగూర్చి జనములను ♦ కొనెదరెట్లు

మహా—

కల్ల సత్యంబుగా శిక్ష ♦ చెల్లినట్లు

గురు—

తల్లిపిల్లలలోఁగిడు ♦ తగిలినట్లు

గిలి—

లంచము స్మింగి నేరంబు ♦ పెంచినట్లు.

మంత్రీ—నాకుందోచిన తీర్పిదిగో ప్రభువులకు మనవి నే
యచున్నాను. (1) వాదిగారి వాఙ్మూలమును బ్రతివాదిగారొ
ప్పుకొనలేదు. (2) అంటితయొకమాటు గిలిగింతంజూడలేదని
యు, మఱియొకసారి చూచినానుగాని మాటాడలేదనియుం జె
ప్పుటచే దానిసాక్ష్యము వ్యత్యస్తముగా నున్నది. (3) మఱి
యుం బాపురము న్వాదిగారు పట్టించి తమయొద్ద నుంచుకొని

గిలిగింతవచ్చిన పాపజామువటకును జాగుసేయుటచే వాదిగారే ప్రతివాదిగారి రాకకభిలషించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

మహా—నాకుందోచినమట్టు ప్రతివాదిగారాజన్మ పరిశుద్ధులు సఖుండ విజ్ఞానులు. పురుషులకునైన మోహనాకారులగుటచే వాదిగారే ప్రతివాదిగారిం బిలిపించి బల్కిబట్టుటకుయత్నింపగాబ్రతివాదిగారు విదల్కుకొనినచ్చినట్లు నందుపై వాదిగారు పగసాధించుకొనుట కిట్లు పన్ని చెప్పినట్లు గాన్పించుచున్నది.

సారంగ—(స్వగతము) ఆహా! మహాకవి గాయకశిరోమణి కన్న వేతే దైవముకలడా?

గిలి—నాయూహ యీడు జోడుకుదిరినచిన్న ప్రభువుగారు చిత్రాంగి రాణిగారును పెండ్లికై మొదట నేర్పాటుజరిగిన తరువాత నీముసలిరాజువెను వలచి కట్టుకొనుటవలన నింత వచ్చెను.

రాజు—(స్వగతము) వీడు వెట్టివాడైనను వీనిమాట లాలోచింపదగినవి.

గురు—పెండ్లికైతన్నవాదిగారు కోరుకొన్న సంగతినెఱింగియు నన్యథాకట్టబడినయట్టి వాదిగారి యంతఃపురమున కేసవముతోనైన బ్రతివాదిగారుచొచ్చుటయే యతనియందుగల దుష్టదేశమును నిల్లడి సేయుచున్నది.

రాజు—సరియే. మానిశ్చయ మీదోహి తనతప్పొప్పు

కొనకున్నను మావరోక్షము సందుచూచుకొని చిత్రాంగియేబల్కి పెట్టిన యపుడోహియెట్లు విదల్కుకొనిరాగలడు. తా విదల్కుకొని నచ్చినట్లు ప్రజ్ఞసూచించుచున్నాడుగదా

గీ. ముతైపుం జిటునపు మొలక ♦ లెత్తుచుండ
చీకటిమెఱపు వాల్జాపు ♦ చిమ్ముచుండ
కులగుబ్బల వద్యుడ ♦ కొంగుజార్చి
బల్కి పెట్టెడి జరారాలి ♦ తాయదరమె.

మఱియువీడంతఃపురమున కేగుటయేతప్ప. న్యాయకర్త యొక్క తాత్పర్యముతో మేమేకీభవించము. ప్రతివాదియిం దుపైజెప్పవలసినదేమైనం గలదా?

సారంగ—

గీ. పెనుతపంబుచేసి ♦ కని పెంచి చదువు చే
ప్పించి మేటియధా ♦ మించి మిగుల
వృద్ధిగోరు తండి ♦ యెద్దికాసింమనో
దానిదప్పవశమె ♦ తనయునకును.

గీ. సాము చదువులందు ♦ సంతోసమున నన్ను
నరులుదువ్వ ముద్దు ♦ గొనడి తండి
యిపుడు సత్యమెఱుగ ♦ క్లిల్కలజాపుట
మిత్తికంటె నాకు ♦ మేటి శిక్ష.

రాజు—(స్వగతము) హరహరా! సర్వేశ్వరా! యిటుగోయి యిటునూయి యెంతదోహి యయ్యునుంగన్నకొడుకునెట్లు శిక్షింతును? మఱియు శిక్షింపకున్న నన్నుగక్కూర్తికరానిలోకములోనిందించరా? ఏదియెట్లైనగానిమ్ము శాశ్వత

ధర్మభంగమునేయనేర? (ప్రకాశము) నిపాండిత్యము చాలూ
పితృద్రోహీ. గురుభట్టారకా! యేశిక్షకుపీడుపాత్రుడగును.

గురు—పితృద్రోహికిఁగాలుసేతులు దెగఁగొట్టించవలయు
నని శాస్త్రము.

రాజు—ఎవండురా యాలస్యమునేయక యింద్రోహికిఁ
గాలుసేతులు నటకి వేగమిటురండు. మీవాతకచటనే యె
దురుచూచుచుందుము. ఇంతలో మాకీయశక్తికొలఁగెను.

(సారంగధరుఁడు ముఖముకప్పబడిహంతకులతో నిష్క్రమించును.)

రాజు—గురుభట్టారకా! హంతకులంద్రోహిమరణవాతక
మాకుఁ దెల్పవచ్చునంతలో మాహృదయశాంతి కైయెద్దియైనం
దెల్పుడు. (తెలుజాటును)

కీరస్తు.

సారంగధరనాటకము

పంచమాంకము.

ప్రదేశము—సింహద్వారపార్శ్వము.

జబ్బన్న—(ప్రవేశించి, తనలో) ఏమన్యాయమే మన్యాయ
యమీలాగున్నది? వేల్పువంటి చిన్నప్రభువును జంపుటకుఁ
జేతులెట్లాడును? చిత్రాంగిదుర్మార్గము రేవఁనేడో పెద్దప్రభు
వునకుఁదెలియకమానదు. పాపముదాఁగునా? పెద్దప్రభువపుడు
తనయవివేకమునకు దుఃఖించు నింతయుసత్యము. గనుక నేను
జిన్నప్రభువునిగుల్పుట పెద్దప్రభువునకును లోకమునకును సం
తోషకరము. నాన్నేహితుఁడదిగో గిజగన్న నాకొఱకెట్లు ప
రుగిడినచ్చుచున్నాడో?

గిజగన్న—(ప్రవేశించి)జబ్బన్నా! నిలువఁబడునిలువఁబడు.

జబ్బన్న—చూచితివానేస్తమా! యెంతఘోరమో?

గిజగన్న—ఘోరమా ఘోరమునఱా? మఱియొకవింత. నే
నిప్పుడే రంగుచీరలనిచ్చుటకుఁజిత్రాంగిరాణియొద్దకేగితిని. ఆద
య్యము చీరగదిలోఁదలుపు గడియ పెట్టకొనిపండుకొన్నది.

గుమ్మముచెంత దాసులందఱు నేమోగడబిడ పడుచున్నారట.
ఇంతలో సీసమాచారము తెలిసినిన్నజూడవచ్చితిని.

జబ్బు— అదిగో రత్నాంగిదేవిగారు కాబోలును? కనికరము కన్నకనుపు చూడవచ్చుచున్నారు. రమ్మ మనముపోవుదము. నీవువేటే చెప్పనక్కఱలేదు. నేనిదివఱకు నిశ్చయించుకొన్నదే యేమటకానిమ్మ.

(అనియరువురు నిష్క్రమింతురు.)

హంతకులతో సారంగధరుడు ప్రవేశించును.

సారంగ—

శుభపంథవరారి—నూచకతాళము.

ప॥ నీవేనాయత్తును శరణ - నిఖిలాది కారణ॥ నీ॥

అ॥ స్థావరముగఁ బుట్టింపక - కేవలతిర్యక్కుండేర॥

కీనమమతి నమనకునిగ - నేలపుట్టించితివితండీ॥ నీ॥

౧. నువివేకమే తప్పయ్యెను - నానృతంబె ముప్పయ్యెను॥

భునిఁబాతకి రక్షణబొందె - పూతజనుండె శిక్షణబొందె॥ నీ॥

హరహరా! సర్వేశ్వరా! నాకెంత దుర్గతిపెట్టితివి. నిదోషినగునాకుఁ బితృనిరోధము, మృషాసనాదము, ఘోరమరణము వ్రాసితివా? కానీ మించినది తలపోసి కుండనేల? అక్కటా! ప్రాణహితుఁడా!

చ. క్షణమెడఁదాసి నపు నినుఁ గన్నులఁజూచినదాఁకఁ దోచకుండుమగద రాత్రినాడు కలఁ లో నినుఁదప్ప మతఃస్వనిగమం గొనఁగద ప్రాణమికుఁడవు ఁ కోవిదుఁడో నినుఁదోయుచేతులి స్థనఘుండ కాస్తిబొందకు నుఁ మయ్య నుబుద్ధివనున్తమిండుమా.

గీ. అక్షుపల్క నిశీణియఁ యనుఁగుపారు

వంబ నామాటవినివంతఁ వంసురెల్ల

తత్వమెఱి గిందు భాగవఁ తంబ మిమ్ము

బట్టు వాకరములకిఁకఁ బ్రాప్తిలేన.

నీ. వానిష్ఠకన్న నుం ఁ దరుఁడు లేడని సారిం

బారిమావి నొక్క నన్ ఁ ముద్దుపెట్టి

నాయన్న జగదేకఁ నాయకుఁ డగునని

మఱిమఱి నన్దన ఁ యురముఁజేర్చు

నాయయ్య చదువులో నంబోడయని పలు

మఱుచెంతఁజేర్చి నా ఁ కురులాదువ్వ

నాతండ్రి కాశ్వతఁ భ్యాతి నొందునటంచు

నన్నుఁగన్నపుడెల్ల ఁ మిన్నముట్టు

అట్టి ననుఁగన్నతల్లి నా ఁ యాపదవిని

యెట్లు భరియింపగల్గు నిం ఁ కెట్లుబ్రతుకు

వారహరా సర్వలోకేశఁ పరమసాధ్వీ

నిట్లు వందెంపవను స్మరి ఁ యించినావ.

రత్నా— (ప్రవేశించి) హంతకులారా యాఁగుఁడఁగుఁడు. నాచిన్నితండీ ముఖమైనంజూచుకొనెన. నాతండ్రిముఖమొక్కసారి చూపించిన నిదిగో నాల్గులక్షల చంద్రహారము మీకిచ్చెదను.

1 హంత— ఓరీ యొకమాఱు చూపితమురా?

2 హంత— రౌజుగారికిఁ దెలిసిన మనలఁజంపించరా?

1 హంత— మనము నిల్లలను గనలేదా? (తెరిచీయుచు)

పోనీ కన్నకడుపెంత యానగనున్నదో ?

సారం— (తల్లినిఁజూచి) ఇదిగో నాయయ్య. హరహరా! నాతల్లికెంత వ్యధపెట్టితివి ?

రత్నా— (సారంగధరునిఁ గొంగిలించుకొని) అయ్యో నా తండ్రి! ననుఁగన్నతండ్రి నేనెందుకు బ్రతికియున్నాను? నానవతికి నీయుసురెట్లు తాకునురా ? నాయన్నా నీముఖముదృష్టి తగులునేమోయని కన్నారనిన్నెన్నఁచుం జూడలేదురా? నీకొఱకన్ని నోములు నోచినానురా ? నీసుగుణము లెన్నియనితలఁచుకొందుచురా ? ఇక నెందుమొజ్జువలె నేనెట్లుబ్రతికి యుందురా ?

సారం— అమ్మా! పుట్టినవానికి మరణమెన్నిటికైనఁ గలుగకతీతదు. నావాపునకు విచారించనుగాని నాయయ్య సత్యముండెలియనేరకుంటకు శోకించెదను. అమ్మాయితతోమరకు ఋణముచెల్లెను దివ్యజ్ఞానవంతురాలవునీకునేదెలుపఁగలనా? సత్యహృదయముతో నీకొడుకు మృతినొందుటకు నీవ్రసఁగోషమునొందవలసినదే సెలవిమ్ము.

రత్నా— నాతండ్రి నాచక్కనియన్నా నాకడుపెట్లుధరించునురా ? నాసుగుణపుంజమా యింకనన్నెవ రమ్మాయని పిలచెదరురా? ఇక నిన్నెందువెదకెదనురా ? (మూర్ఛిల్లుచు) కొడుకా కొడుకా !

హంతకులు— ఇక నాఁపవాటముకా దదిగో మననాయకుఁడు నచ్చుచున్నాఁడు.

(సారంగధరునితో హంతకులునిష్క్రమించఁగా తఱజును)

పౌరజనము— కొల్లువాపడి.

(రాజు, మంత్రీ, గురువు, ముఠకవి, గిరిగిరిత మొదలగు వారితము.)

రాజు— మంత్రీ!! ఈపాటి కాదోబ్రాహ్మణుల గౌరవరక్షణయన ముగ్ధులఁజూచుము ?

గురు— శివశేష ? గడియక్రియకునే యాముదృచ్ఛ జరిగి యుండవచ్చును.

రాజు— ఇంతతో మాకీకడతొలుగ నిప్పువెలవేద?

గిరి— ఆరతి వేణుగావచ్చును. (యౌవమునఁజేయఁ గనుముడి విప్పి యేమోమ్రొంగఁజూపుచుండెనయలఁజింతఁజూపెదవి) అదిగో మూడుఁజూయలఁజింతగుల్ల చీరకొంగుముడివిప్పి యేమోమ్రొంగఁజూపుచున్నది ?

ముహ— ((పాకించిచూచి)) పత్రిమువలెనున్నది ? నముల కేయలఁజింతతో ((చదుగునఁజూచి యుత్తరమునందుకొనియుండెద తోటోబ్రీవేణియనును.))

రాజు— ఏమాపత్రిము ?

ముహ— ముహాపత్రిగో !! యేదో యుత్తరముగాఁ దోఁచుచున్నది ?

గిరి— చిత్రాంగిదేవి మేకముద్ద దీనినేకాఁజూచు నయలఁజింతగుల్ల నాచేతికొఁజూచి మూవివేసెను ?

రాజు— వైవిలాసమేమి ?

ముహ— పాపియగుధనుప్రభువుగారి దివ్యసముఖమునకు—

రాజు— ఏమిచెప్పుమా ? పిప్పించదువురా.

మహా— (విప్పి) నవమన్మథుడైన సారంగధర ప్రభువుగా

6కి సేవకురాలు చిత్రాంగిరాణి—

రాజు— ఆశ్చర్యమశ్చర్యమైనది ?

మహా— వ్రాసికొన్న విన్నపములు—

గీ. తావిగల మేల్మితంగరు ♦ తరుపవాడ

కండెలుగని నిండునెల మొ ♦ గంబునాడ

దొడ్డబేడిసమిల కం ♦ దోయినాడ

విన్నపించిద వలచిన ♦ వన్నెకాడ.

ద్విపద. అనవాలంపిన ♦ యదిమొదల్నిన్ను

గాన నూరుదునుండె ♦ గదర వాకమ్ము

ఈడుబోదుల మన ♦ మిద్దటమున్న

పోడిమెటిగియు నన్ ♦ బోదబెనయన్న

నామెడకుంగట్టు ♦ నాటిసయట్టు

నామదికిన్ లేదు ♦ నమ్ము నాగుట్టు

తరలివచ్చెదమున్న ♦ దప్పదీబోసు

మఱినిన్ను గనుకోర్కె ♦ మానగలేను

నిదురెలుంగని కలల్ ♦ నిన్ నూర్చినచ్చ

పదనుముల్కల నమ్ము ♦ వలరాకాగుచ్చ

గడియలు యుగములు ♦ గాపాగుమండె

పిడుగు చందమున గో ♦ వెలమోగుమండె

నేడునంచాయె నీ ♦ నేస్తంబుగూడ

సోడక వేగ రో ♦ మ్రోవన్నెకాడ

కాటుక కన్నీట ♦ గలిసినావ్రాలు

నీటుగరమ్మని ♦ నిన్ బలిమలు.

రాజు— చాలు నేదీ (ఉత్తరమందికొనిచూచి) బౌనౌను. మాకుబాగుగఁ జెలియునీవ్రాత యాదుర్మాదురాలిదే ? (కత్తి యంటిరితలనిడి) అంటితా ! ఇప్పుడు జరిగినదంతయునిజము రానీ. సారంగధరుడు దోషియా ? యియుత్తరము నీకెట్లువచ్చెను ?

అంటి— చిన్నప్రభువుగారు దోషులుకారు మహాప్రభూ !

రాజు— హరహరా నేనెంతపాపాత్ముడ నెంతకఠినుడను ?

అంటి— ఇది చిత్రాంగిరాణిగారువ్రాసి చిన్నప్రభువుగారి కిమ్మని నాచేతికిచ్చినారు. మహాప్రభూ ! కూటికొఱకుఁ జేతిన దాననుగదా ? యూపెచెప్పినట్లువినకున్న నాతలనిల్చునా ? ఇప్పుడునిజ మొప్పుకొనక విధిలేదు. నన్ను గాపాడెదమన్న మనవి చేసెదను. చిన్నప్రభువుగారు తమ పాపురముపై నానతోఁజి త్రాంగిరాణిగారిమేడచెంతనిలువఁబడినన్ను బాపురముండిసికొనిరమ్మనిచెప్పఁగా నామాట నేనుజిత్రాంగిరాణిగారికి మనవిచేసినాను. పిమ్మటనాపెనన్నతని దోడితెమ్మని పంపించెను. అతఁడు నేనంతబాపురమునకు రానేల ? పోనీతల్లిగదా తప్పేమనిచి త్రాంగిరాణియొద్దకు రాఁగా నాపె యతనితో నల్లిబిల్లి మాటలాడి తనతోరమ్మని బల్లిపెట్టె నందుకతఁడొప్పకవిదల్చుకొని పోయె నందుకఁబగసాధించుకొనుటకై యూపెమితోనిట్లుపాపముకల్పించి యింతచేసెనుగాని మహాప్రభూ చిన్నప్రభువుగా

రావలతోయుండునో ఘటకాదు.

మహా—

గీ. తల్లిపైని కుంభు • తగిలెనేనియును ను
 తల్లియబుదాంగిసేని • ధరణిలోన
 బావకృతమునకును • భవము లేదనియు
 దేవుడయిడె ననుము • కలెయుండెట్లుగి

రాజు— అయ్యయో రాజ్యమంతటను యుక్తయుక్త మూల
 తలెయువుగా యెవడురా! రాజివాసములేదు గీజివాసములేదు
 చిత్రాంగిసగొమ్మపట్ట నలుగురుకృష్ణులెరుడు, త్వరగబోయిడు.
 అహా! హంతకులికనాకాఘోరవాతక దెప్పెదరుకాబోలును?

గురు— అయ్యుత్తరము చుడువునప్పుడే సాతంగధరుని రక్త
 ముపట్టుకొని యొకహంతకుడునిలవబడి యున్నాడు. ఎంత
 పని జరిగెను?

రాజు— అహ తుండీ! సాతంగధరుడా! కలవవిక్రందా
 సరసినాదీ, విజ్ఞాననిధి, జగదీశమూరా (మూర్ఖులచు) సత్యవ్ర
 తుడా!

మహా— వేరుపట్టాడిని మహావృక్షమువలెబడియేలినవా
 రుమూర్ఖులైనారు. మంత్రిగారూ! వారిశిరస్సునకు మీయింక
 తలము దాపుసేయిండు.

మంత్రి— ప్రభువుగారు బిట్టమూర్ఖులైనారు. మహాకవి
 గాయకశిరోమణిగారూ! నేడెట్టిఘోరముచూడవలసివచ్చెను.
 మనకుంత పాపముచేసికొన్నాము?

మహా— ఏమిప్పుడైన నాపూరిమితుని బ్రతికించరాదా?
 గిలి— చిత్రాంగి నుప్పుపాత్రబడితియవలె నాకుమనము
 దుర్లుపడవలెను.

మహా— చూచితారా మంత్రిగారూ!!

గీ. ముందులో గొడు శోభకు • ధృములూర్చి
 కన్నులకు గొల్ల శోకమల్ • గొమ్మకులకు
 మూర్ఖులకును బెద్ద • భవకటా ము
 దొంగి మెల్లకడు నది • భంగివలెను.

1147

రాజు— (మూర్ఖుడేటి) హావుత్రికా! యెంత చేసెతినిరా?
 యేదీయూశిను హంతకురాలు?

గిలి— మహాప్రభూ తాముపందిన భటులు రిక్తగ వచ్చు
 చున్నాను. దీనియొద్దొక మెట్టివేసినదేమా?

భటులు— (ప్రవేశించి) మహాప్రభూ చిత్రాంగిదేవి చీ
 కటిగడులో దలుపుగడియై పండుకొన్న దెతపించినను ప
 లకులేదు. మేమంతో కష్టముతో దలుపునగులొట్టిమాడఁగా
 విషముత్రాగి మృతిపొందినట్లు కానబడియె.

రాజు— సరేయే యాదుర్మార్గురాలు తననేమూ బయలు
 పడునేమాయని తానేముందుగాడెచ్చెను. కానీ, మంత్రీ, మ
 హాకవిగాయకశిరోమణీ మనమపరాహ్ణులబునగలగిసికొందము.
 కనికరము కన్నకడుపు రక్తాంగియొక్కదో?

గీ. ఇమ్మతెలియక కెరిచి • యేలచేసి
 తొలి, నడకపయన కన్న • తొడకు క్షే

తెలియనేరక కిమ్మి ♦ ధిండుకొంటి
నకట విపరీతమైవము ♦ నడ్డ దగమె.

(నిష్క్రమించును.)

మహా—

గీ. తమ్ముచూలిన ధగ్గంబు ♦ తగదంటుచు
దలలనలరించు తమమొద ♦ ఘటమగావఁ
బూని చాచిననీడల ♦ ముణుచుకొనియె
తాదపంజుల పడుమింట ♦ భానుడొప్పె.

(అనియందలు నిష్క్రమించును.)

ప్రదేశము— రత్నాంగి యంతఃపురము.

(రత్నాంగి విచారించుచుండ విలవంతయుపచారము చేయుచుండును.)

రత్నా— అయ్యో నాకొడుకో కొడుకో, నాముద్దులండీ
నాప్రాణధనమా నాబంగుకొండా నానాయనా నామదపుటే
నుఁగా నాకేమిదారిరా? నేనెందుఁజొత్తునురా? చక్కనినాన్నా
నీకై యెన్నినోములునోచితినిరా నేనెండటివేల్పులకు మొక్కిరి
నిరా (తలమోడుకొనుచు) సర్వేశ్వరా నాబిడ్డనిఁగాపడవా?

వల—(చేతులుపట్టుకొని) అమ్మా! యొర్పుకొనుచు బల
వంతముగాఁ జచ్చిపోయెదరా?

రత్నా— వదలు వదలువలవంతా! నేబిగ్గరగనేడ్చెదను నే
మోడుకొనెదను, నేఁజచ్చిపోయెదను. నాజెక్కలుపట్టుకొనకు
మీచేతులతో వానినే నెత్తుకొంటినిగదా? నాతండీయేడి నా
సారంగధరుఁడేడినావరప్రసాదియేడి నా సత్యవ్రతుఁడేడి?

ఏందుంటివిరా కొడుకా! నన్నమ్మాయని యింకపిలువవా నా
కనులఁజూడవా? నేనెన్నిదలఁచుకొందునే వలవంతా! నాతండీ
పురికింటి దీపముకన్న నెక్కుపుగ వెలిగినాఁడే? చుట్టవక్క
ములింతచక్కచివానిం జూడలేదన్నారే? నేనేమి సేయుదునే
యూజినము పోదాయెనే? ఆహా తండీ! నీవునిరపరాధివిరా
నాసవతికెంత దుర్బుద్ధిపుట్టెనురా? నాయన్నా నాచంటికూనా
నాకగపడవా? నీతల్లిలోదార్చవా? నీసాపురముల నెగిరింతు
వురారా? నాతండ్రినీవిల్లింకెవరు పట్టంగలరురా? త్రిలోకశూ
రా యెంతచదువుకొన్నవాఁడవురా నాయన్నా యెంతసత్యసం
ఘుడవురా నాబిడ్డా యోయయ్యా యోనాన్నా పలుకవా?
సీయమ్మపై నీకలుకవచ్చెనా! నామాటకునీవెన్నఁడుంజనదాఁ
టవుకదా! గొడ్డుదేవుఁడు నిన్నే వెదకెనా? నాతండీ నీతండ్రి
కిసత్యము వోచదాయెనా? ఆమృత్యుదేవత నాసవతియెంత
పన్నికపన్నెనే వలవంతా! నీకాళ్ళు సట్టుకొనెదనే వలవంతా!
నాచిన్నితండీని నాకగవర్చవేవలవంతా! ఏమిసేయుదునేవల
వంతా! నాప్రాణముపోదాయెనే వలవంతా! (మూర్ఛిల్లుచు)
యెంతపనిచరగెను?

వల— ఏమివిధి యెంతఘోరము చూడవలసి వచ్చెను?
రత్నాంగిదేవి మూర్ఛిల్లెను. కనికరమీపెనుదు రుబ్బినెత్తురు
చిమ్ముచున్నది. పన్నిరుచల్లినసేదదేలునేమో?(పన్నిరుచల్లుచు)
అయ్యో! యీమెబ్రతుకదుకాఁబోలును? నన్ను బ్రాణమువలె
జూచునదింక నాకెవరుదిక్కు?

రత్నా— (నేనదేటి) ఏడివాకొడుమనా యన్నయేడే నా కమలు చీకట్లు గొమ్మచున్నవి. అయ్యో కొడుకా ! (తిరిగి మూర్ఛిల్లును.)

వల— అహః! యామె తేల్చిల్లయుని దిరిగియొరగుచున్నది. బాగున్నదికాదేమో? గుమ్మముకొద్దవును. (పోవును.)

రాజు— (ప్రవేశించి, తనలో)

గీ. అన్నసాక్షిత్వమున భూమి • రాజీవ
మమ్మ దిక్కులముహూర్త • నయముపుసె
మడియూ జిత్రానిరుద్ధతి • నుడువజాల
మక్కుటా మోహమన్నియి • కక్కటాము.

అవదలెంత యాకస్మికములు ! నేడు మూకులుంటమునకు యుమడినమయ్యెను. నాప్రియపుత్రునియే నాకగపడఁచునదా! సత్యమెఱుంగనైతి నెంత యుపవేక్షిని. అహ! రాజ్యముత్రా ! నీకెంతయుహంకార మొంతయువిమేషము? ఇంతకును నేనేకదా కారణము? సారంగధరునిగాదని యాచిత్రానిగిని నేనేలకట్లు కొలిచి? సారంగధరునిపై జ్ఞతాఁగికోరిలుగుమోహమునాత్ర యమే. నాపుత్రుఁడు నిర్లోషియని స్పష్టమయ్యెనగాదా? ఈ సప్తరత్నము నాదే. నాయనివేకమే యూయిద్దటి మృతీకలగారణమయ్యెను. సత్యసంధుడైన కొడుకనాత్రయముగాఁజెరువబడి నెందునూ గివెకరము కన్నకమపురత్నాని యెట్లు బ్రీయఁడు. కరపరామణులు లేనిదేహమునకు దలవోలి నేనుమాత్రీమొందు కుండవలెను వీరందఱులు బోయినవిడవ.

గీ. వలచికట్టుకొన్న • భార్య జారిణియాల.

సత్యకునిమతుని • జంపుకొనుట
యాపరాని యిత్తి • యాపడఁబొందిన
బ్రతుకుకన్నజాపు • పరుమగుము.

గనుక యీసాప్తిజీవన వికృతికి బలియిచ్చుటయేమేలు. సర్వేశ్వరా! యింతవ్యాసితినా? అహ! యదేర్త్నాంగి తెంచినదిపుకొమ్మనలె వాడిపడియున్నది. నిదురించుచున్నదా యేను? కాదు పుత్రకోకాగ్ని దహించుచుండ నిదురెట్లుకట్టు ను? కొడుకునకై వేడ్చియేర్చి మూర్ఛిల్లినది కాఁబోలుచు? అహ! సర్వేశ్వరా! యీ పెమ్మతినొందలేదుకదా నేనీమెనెట్లుతెలుపఁగలను? పాపాత్ముడ నీపెమ్ముమెట్లుమాడఁగలను? సారంగధరునీమెకెట్లు కన్నగలను. హరహరా! యీ పెమ్మతినొందుటయేనిజమయ్యెనేని తక్షణమేనేనుగూడఁజచ్చెదను. అదిగో దాసినలనంత. ఏమేర్త్నాంగి దేవి మూర్ఛిల్లనది?

వల— మహాప్రభా! అమ్మ గారితనపు నేడ్చియేర్చిచూర్చిల్లినారు. నాకెద్దియందోచికెరవైనైన బిలుచుకొనినచ్చుటకావలికఁబోవునంతలోమాపుణ్యమున నేలెవారేయెదురైరి

రాజు— ఎంతమాడెద యెంతభేదము? దేవనోట మంచినీరుపోయుము నేదదేలునమో?

వల— (నీరుపట్టుచు) అమ్మ గారూ! అమ్మ గారూ!

రత్నా— (మూర్ఛదేటి) నాతండ్రియేడీ మేడీనాకొడుకు అదిగో పావేశ్వరుఁడు (పాదములనొంగుచు) పావేశ్వరా!

రక్షించుచు రక్షించుచు.

రాజు — (గుమారుతో కన్నులొత్తుకొనుచు) పాణిశేష్యరీ! నేనేమిచెప్పగలను? నేనేమిసేయుచును బాపాత్ముడనువాడో? మనబిడ్డను నిరపరాధియను? నిష్కారముగ నా దుర్మార్గురాలిమాటవిని వానినిబంపించితిని. హరహరా! విఫలములుంటుండె.

రత్నా — నాకొడుకో కొడుకో నీవండ్రోరచ్చెనురామామరా నీతలిదండ్రులనోదాచరా పాణిశేష్యరా మనబిడ్డను నిరపరాధిగదా చంపబడెనా? మఱిమనయొద్దకురాదా మనకంటఁ జడఁదా?

రాజు — ఆహాతండ్రో! యెంతపరాక్రమశాలిని యెంతసత్య సంధుడవు? నిన్నురక చంపించినందుకేమనకొంటివో నేనేంత దోషివాడ నెంతమరదృష్టవంశుడను? దుష్టచిత్తోంగితివనా పమునకుఁ దగునట్టులనుభవించెనుజమా నాయనా యింకనిన్నెట్లుమాడగలవయ్యా నీతలిదండ్రులునీకై పలవించుచుంటిరెండుంటివిరాతండ్రో!

రత్నా — (తనలో) అయ్యో నాప్రాణనాథుడెంతదుఃఖించుచున్నాడు. నేనింకనీతనినోదార్చనియెడలగేడుమూఁడును నాకొడుకున్నను మఱియనీమూఁడులోకములకన్ననునాభర్త యేకదానాకెక్కడ? (ప్రకాశము) పాణిశేష్యరా! సరియూసర్మమా స్త్రీసైత తాముగూడశోకించెదరా? మనమంతొల్లియే పాపముచేసికొంటిమో యిట్లుకట్టిపడి పెను. విధివారైతప్ప

కృమా యాచచ్చిననాసవతికలన నింతయయ్యెను.

రాజు — పాణిశేష్యరీ! యాయద్ధటిచావునకును నీకింతదుఃఖమునకును నాయవివేకమేకారణము? నేనింకబ్రతికి యీసౌరశోకమునస్సహింపజాల నయ్యోపుత్రీకా!

సీ. కాంక్షతో దీనుఁ ♦ గామ దయాశాలి

వక్కటా యంటివే ♦ దిక్కమాలి

నుగూర జగదేక ♦ శూర నిష్కారణం

బేసిన్నఁగాల్గ వ ♦ చించినాన

సతత మందస్మితం ♦ చిత ముఖకమలవ

దున్నావ జంతువులో ♦ నిన్ను నమల

కలనైనఁగల్గవ ♦ లగ్నవలెండ్రోపంచు ని

న్నెంచకూరక నటి ♦ కించినాన

నిరపరాధిని పుత్రీకా ♦ నిన్నుజంపి

ధర్మమెఱుంగక లోకనిం ♦ దలకొడియిడి

దక్కియండిన వాడేనా ♦ మక్కటకట

బెన్నుచిక్కిన పరికన్న ♦ వృథయైగాదె.

ఇంక బ్రతికి యీఘోరశోకమునస్సహింపజాల నిక్కత్తికి నాజీవనముబలియిచ్చి సుఖించెదను.

రత్నా — నలదువలదు పాణిశేష్యరా! మేటిధైర్యశాలుని తామిట్లు జాలిగుండదగునా? విధివృత్తమెంతటివారికిఁ దప్పనగునా? మించినది తలంచనలదు చూడుచు. అడుదాపను నానిగన్నతల్లిని నేనుగూడ సైచుకొనఁగఁ దామిట్లు దిగులొంద నేల నాత్మహత్యమిగులదోషమా లోకములోనపకీర్తి. ఎవరిగ

తికి వారేకారణము. సారంగధరుని మృతికిఁ దానుకారణమని తలంచఁదగదు.

రాజు—

గీ. ఓర్మిగొన కృష్ణున్ లాగు ♦ మన్నకొలది
దడుగురెట్టించి విచ్చల ♦ విడియగాధ
మండు దనికొతుతో మప్పు ♦ జెందుగుట్ట
మలుల నాకోకమింతతో ♦ వాగఁబోదు.

భటు— మహాప్రభూ! యేలినవారి దర్శనమునకై చిన్న ప్రభువుగారింగొంపోయిన హంతకులువచ్చియున్నారు.

రాజు— హరహరా నర్వేశ్వరా!

గీ. అడవిలోపల నడురేయి ♦ యందుకారు
గొమ్మి యకస్మికముగ బెం ♦ గాలిటువ్వ
వానఁ గొఱుదువాతిన ♦ వానిమీదఁ
బిడుగునలెఁ బుత్రమృతివారఁ ♦ విందునేమి?

రత్నా— అయ్యో నన్నుఁగన్నతండ్రి నాచంటిమానా నీ వున్నర్థమందుంటివా యిఁకనీకాకఁటి దస్యికలులేవా? నుఁమా రమైన నీయుడలు నేలకప్పగించితివా? నాకొడుకా కొడుకా.

హంత— (ప్రవేశించి) సజీవులై చిన్నప్రభువువారున్నార లెకేయషాయమును లేదు.

రాజుగీర్తనా— సంతోషము సంతోషమెంతశన్యలము? మాతండ్రియేఁడి యెల్లుచంపుటమానినారు నిజమే నిజమేయో హలూదేవుడెంత పొందినాఁడు?

హంత— మహాప్రభూ! సంశయించవద్దు హాయిగఁజెన్నప్ర భువువారు బ్రతికియున్నారు. తమకొక్కరికిఁదప్పఁబట్టణమంత టికినిజెన్నప్రభువుగారు నిదో ఘరివిస్తప్తనుగఁదెలిసియున్నది. మానాయకుఁడు మాణోనిన్న నే యినిజముచెప్పినాఁడు. చిన్న ప్రభువుగారు మమ్మెన్నోవిధములఁదమ్ముంజంపుమని బ్రమ్మిపెట్టి నారు కాని చూచిచూచి చంద్రునివంటి యీతనింజంపుటకుఁ జేతులెట్లాడును. మాయదృష్టమున నింతలో సత్యము తనం తటనేబయలుపడెను. గనుక నిబ్బరముతో నేలినవారి కీక్షేమ వాతఁ దెలుపవచ్చితిమి. మమ్మరిక్షింపవలెను.

రాజుగీర్తనా— మీరు హంతకులు కారు మానాలిటి వేల్పులు. ఏడిమాయన్న?

హంత— ఉత్తరపుటడవి పూఁదొంటలోఁ దాముండెదమని యుఁ దమతల్లిగారికిని సుబుద్ధికిని దమయునికి తెలియపర్చుమని యు సెలివిచ్చిపోయిరి.

రాజు— సరియే మీనల్లురకు నాల్గువేలు బహుమతి యి ప్పించెదములెండు. మంత్రీకిని, మహాకవిగాయక శిరోమణికి క్షేమవాతఁ సెప్పి తక్షణమే యిటకరమ్మనుడు.

హంత— చిత్తము. (నిష్క్రమింతురు.)

రత్నా— జీవితేశ్వరా! దేవుడెంతటి కరుణాసముద్రుఁడు మంచువలె నంతశోకము న్మాయమయ్యెంగదా? నాతండ్రిని సత్యముకాపాడెను.

రాజు — ఔను నిజమెటుంగుటకు మానవుడననెంత ? ఆ హా! సత్యస్వరూపుడగు పరమేశ్వరుడుంటు యెంతస్వప్నము?

గీ. ముత్య నీటిలోన ♦ ముగ్ధియూపిరియాడ

కున్న కూడ్కి నిడుచు ♦ నొందుమనకు

నిపును వైకించెలి ♦ ననగిదిసంతోష

మర్యాద బలమసాధ్య ♦ హరునిక్కడను.

రత్నా — నాతండ్రిన్నాకనులారఁజూచుపటకను నాకు నమ్మకములేదు. ప్రాణేశ్వరా కిటాక్షించి విచ్చేయవలయును.

రాజు — సంఘోషమే ప్రాణేశ్వరీ! సగరుసలంకరింపించినను స్తపరివారముతోమఱియునేగుఁగము. దేవుడనుగ్రహించినాఁడు మనకేహింపఁజూపఁజూపులేదు. అదిగో యీవారతఁడెలిసి కాఁబోలుసంఘోషముతో గిలిగింతపాడుచునాడుచువచ్చుచున్నాఁడు.

గిలి —

ఏకతాళము — త్యాగరాగము.

మ॥ చిన్నచిన్నభువుమాడక్క మాకేమిఁజాలె-

యో- చెల్లకక్కపిల్ల నీవాటనేఁజాల॥ చి॥

౧. జొరయెండ గాయక నా- రుండనేగఁబోరా-

మా- చండురునఁపించరా॥ పారిగారిమారీగపామగామరీగసా॥ చి॥

౨. నేరమంచినట్టి పల్ల - మారింపయ్యగోరె॥

నిక- నిజముమాకుఁ దేరె॥ చిన్న॥

గీ. ఆకలిఁగొను కడుపున ♦ కన్నమునలె

గొఱుధువాటిన మేనికె ♦ కుండుటిపరె

దురదగొను చెడికిందూచి ♦ తిరిగింది

మీకుఁజేల్పుచునాయొక ♦ మేలువారా.

పెద్దప్రభువుగారికిఁ బెద్దనేను నమస్కారము.

రాజు —

గీ. నాదుప్రాణధామ్య నా ♦ మోదపదము

నాదుబ్రతుకనఁ వెనెల ♦ నాదుకనలఁ

గన్నపువారుమాపు నా ♦ యన్నబలికి

యన్నవారా చెప్పలవిడు ♦ నొందుచునువొ.

క. మిన్ననెగఁబాకి స్వము

గొన్నటు సంపూర్ణశక్తి ♦ కొమఱినటుల్

చిన్నన్నజేమనారాకి

పన్నెన్న జోకతిఁగ ♦ లేపుంజూపెన.

పెద్దనీవననేమిరా ?

గిలి — మునుపటికంటె పరకంఠైనం బెరుగలేదా నాకు

బుద్ధి.

గీ. కానికోఁజలబర్హరా ♦ కానిలిండి

గాడివను నాయమాదల ♦ కీడిబదులు

గోరుమంగలి కన్యాయ ♦ మూరుకటలు

టూటకపుతార్చుగుల్లకుఁ ♦ బురువువట్టె.

రత్నా — నాయన్నయెందుండెనురా ?

గిలి —

కాఫీ — ఖండగతి.

మ॥ కుడియెడమలఁదిగిరిప్రాగ్ధావాక - వడికిసత్తముగాయకద్దా॥

ఉడువోతంటింతబద్ధాదాని- కుండెరాయొక పెద్ద॥

ఉండ మఱిచిన్న ఈత - అదివడికనామనాయుడ౯ కు॥

౧. మిన్న ముట్టుమంగల్ల సాక్కెలబగ - గొన్న మమ్మి నెమ్ము మెక్కెల

గన్న శ్లోకి బెంపెక్కెమా - చిన్న ప్రభువుమాకుంకె॥ కు॥

౨. గాలివంటిది నాదుమాటయెల్ల - కంపులింపునవైచులైలు

మేలచేమాకెనిపూలు - మాలాల నీనాలు నేనాలు॥ కు॥

ఉత్తరపుటవి పూ: దోటలో బోచుతప్పిన బెబ్బులినలెజిన్న
ప్రభు గానన్నారలు చూచినటేచేచిన్నారలు. దధిగిణిథోం.

రాజు - ఓరీగిలిగింతా! నీవుమాకు బ్రాణమునంటివాడవు
కోరుకొను మెద్దియైకనిచ్చెరము?

గిలి - ప్రభువుకునుకగోరుకొమ్మనెవరు సరే యీమేడ
నాతలకెత్తగలరా?

వల - మహాప్రభూ! అదిగోమంత్రి గారును మహాకవిగా
యశిరోమణిగారును ఎచ్చుచున్నారు.

రాజు - గిలిగింతా! సారంగధరునియొద్దకు రత్నాంగిదేవి
బుందలముతో నీవేగుము.

మహా -

గీ. ముందువలె భూతిసంతోష ♦ మందనీక

యిప్పుడొడలికిందొడవగు ♦ నెండపగిది

నేలెక్కడ గమ్మగవయందు ♦ నింపుమీటు

మండెఁకులు మాకు నే ♦ తొత్సనముగ.

రాజు - మంత్రి! మహాకవిగాయశిరోమణి నేనుమాకు
వ్యాధిదోలగినట్లుదుర్మార్గురాలుతనంతటతానేచచ్చెను. మఱి

యుచుబోయినజీనిమునచ్చినట్లు సత్యసంధుడగుసారంగధరుండు
మరకుడ క్కె మనమెంతటియధృష్టవంతులము.

మంత్రి - మహాప్రభూ యేలినవారి యాజ్ఞానుసారముగ
నగరెల్లయు సలంకరింపబడెను.

రాజు - సంతోషమురండు చిన్నవానిందోడ్డుకొనివత్తము
(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

ప్రేక్షకులు - ఉత్తరపుటవిపూ:దోట.

(సారంగధరుండు పాడుచుపరీవేశించును)

జంజూటి - ర్యశశిగతి.

స॥ అగడడమేరామా - యయ్యలోకనామాకా॥

జగంబులగన్నతండ్రి - పాధుసౌఖ్యదాయకా॥ అగు॥

౧. నేనెవలం గానరా - నిన్నుసత్యమందుడప్ప॥

గానలోలావేషగ - గానరా రామాయప్ప॥ అగు॥

౨. దేహమేహమాడ్చరా - దివ్యజ్ఞానమిరా॥

యోహానర్యశశరా నీ - యున్నిబయలునేయరా॥ అగు॥

ఉ. కారణకారంబు తిగిజ ♦ గత్సంభునా సకలాంతరాత్మ సం

సారవిజ్ఞాన భూరకలు ♦ పఘ్ను దయాంబుధి సర్వజీవనా

ధార యశోవిహార విభు ♦ ధన్యవనీయచరిత్ర భక్తమం

ధార మహేశ్వరా నిజము ♦ దాచెక తెల్పర నాదుతండ్రికిక;

హంతకులు నేనెన్నివిధముల బోధించినను వినక నన్నిగిల్చి
నారు. ఆహాసత్యము హంతకులకే గూడఁ జేతులాడ నీవేదు.
నాదనియింకేమికావలఁచియున్నది? అయ్యగారితోహంతకులు

నామృతివాతఁబొంకెద రంతతో నాయయ్యకును మఱియునా
దుష్టచిత్తాంగికిని సంతృప్తియగును. కటావిధి నాజీవితకాల
ములో క్షణమైన నొంటిపాటెఱుంగని నాకిప్పుడెంతపట్టె. రాజే
బీద బీదయేరాజు. స్థితులు కట్టుచున్నవలవంటివి. ఇదిగోనేని
పుడుప్రతిష్ఠనేయుచున్నాను. మాతండిగారికొకవేళ సత్యము
తెలిసి నన్ను చిల్వనంపినను నేనింకరాజుగన మొల్లకుంటరూఢి.
ఈమీఁదనేకాకినై యన్యతదోష మెఱుంగని వనంబులగుమ్మ
రుచున శ్వేత్యరుంబాడుచు నాత్మా రాముండనై విహరించెద నది
గోప్రామిత్రుఁడు సుబుద్ధి కన్ను పండువైన చ్చుచున్నాఁడు. ప్రి
యమిత్రుఁడా (కాఁగిలించుకొనుచు) ఓహో సర్వేశ్వరుఁడు
దయాసముద్రుఁడు ?

సుబు— నేనెంతయదృష్టవంతుఁడను. తిరిగి యేలినవారిం
జూచు భాగ్యమబ్బుననుకొనలే దింతయు సత్యస్వరూపుఁడగు స
ర్వేశ్వరుని కృపకదా? తామునిరపరాధులని పెద్దప్రభువుగారికి
విశదమైనది. ఆదుష్టచిత్తాంగి యదేమోకాని విషముతాఁగి
చచ్చెను. తమ్మహంతకులు విడిచినందుకుఁడనమతండిగారపా
రామోదమంది యిపుడు సపరివారముగా మిమ్ముఁ దోడ్కొన
వచ్చెదరు.

సారం—నాబ్రతుకుకన్న నాకెక్కుడునంతోషుచున్నాఁడని
నన్నునిరపరాధిగాఁ దెలిసికొనుటకదా? సుబుద్ధి! నేనింకఁబుర
ము జొరనొలక వనంబుల నాత్మా రాముండనై విహరింపఁబ్ర
తిష్ఠఁబట్టినాఁడఁజూమా ?

సుబు— ఆహా పరమేశ్వరా! యేలినవారు సత్యసంధులు.
ప్రతిష్ఠతిరుగనొల్లరు. నేనుమిమ్ము విడిచి క్షణమైనబ్రతుకఁగలనా
మితలిదండ్రులిదిని యెటుపై చెదరు? తామెంతపని తలంచి
నారిట్లుతగునా ?

సారం—ప్రాణమిత్రుఁడా! వినుము. నాకఁజెండ్లిగాక ముం
దేస్తీన్వభావమున్నట్లు చెనది. ఇకనిట్టిదుష్టసంపర్కములో సంసార
రూపములోఁ దెలిసి ముంబడ నేల? ఈశ్వరునిం బాడుచుదోస
మెఱుంగని వనంబుల నింక మిగిలిన కాలముం బుచ్చ నిశ్చ
యించితిని.

సుబు— తామిట్లు నిశ్చయించినపుడు తమ తలిదండ్రులు
గూడ నికరాజ్యమొల్లక వానప్రస్థాశ్రమము గైకొంటరూఢి.
మఱియు నేమఁగూడసిద్ధుఁడనై యేలినవారి నాశ్రయించెదను.
భోగములందునాకుఁగూడ విరక్తియొదవెను. వలయునపుడు
సంసారముత్యజించుటకై చిరకాలముకింపటనే నాతలిదండ్రు
ల నొప్పించితిని. యదిగోయూదలముపై మీతల్లిగారువచ్చుచు
వచ్చారు నేనాపాదచాలునుండి తిరిగి దశానము చేసెదను.

(నిష్క్రమించుట.)

గిలి—

ఉత్తర భాగము— ఏకతాళము.

ప|| గుల్లరా యంటింత. గుల్ల సెంకెల్లరా||

చాకిబల్ల - నాకునొల్లరా|| గుల్ల||

గ. ఉన్నది తలరికమున్నది. యిటికిరమ్మన్నది||

కంటబడుచున్నది. యెంటిగాఁదాఁజన్నది|| గుల్ల||

౧. నక్కరా మాపునజొక్కరా- పట్టిటక్కురా మాయ!

తోక్కరా కల్ల పొక్కరా- ఐనము గక్కరా॥ గుల్ల

ఓహూ! చిన్న ప్రభువుగాను స్వగళమేలాగున్నది. పాపు రములు మఱియొకసారి యెగిరింతమా? యదిగోమీతల్లిగారు విచ్చేయుచున్నారు.

రత్నా — (ప్రవేశించి సారంగధరునిమోము ముద్దుగొనుచు) నాతండ్రి మేమంతయవ్వవంతులము? తిరిగి నీవునాకనుల బడుచుననుకొనలేదు. నీవు నిరపరాధుని మీతండ్రిగారికి స్పష్టమైనది. పాపపునాసనతి తనకుఁదానే విషముగొలిచిచచ్చెను.

సారం — అమ్మా నాబ్రతుకుకన్న నెక్కుడు సంతోషము నాయయ్య నిజము తెలియుటనుమ్మా.

రత్నా — అయ్యోనాతండ్రి నీవువరప్రసాదివివర్యసంఘటన చీనుమొనరించుచు నెరుచుదును. మీతండ్రిగారికిఁ గూడనీయందెంతయో నిమ్మకము. కనికరమాతనిమనసాచి చ్చిననాసనతి యట్లు చెరిగినదిగాని, పోనీ యింతను మనచాలి తిడవుఁడే మనలఁగాపాడినాడు.

సారం — అమ్మా నీయట్టిపుణ్యాత్మరాలి కొదవినవాఁడెప్పు టికిని దుష్టులనుకానేరఁడటినానికెన్నఁదింగిడువగులబోదమ్మా యిప్పుడు నేనొక నిశ్చయముచేసితిని. నాదొకకోరికచెల్లించెన నన్న మనవిచేసికొనెదను.

రత్నా — అక్కటా నాచంటికూనా నీకడ్డా? కోరుకొను మెద్దియడిగిన విచ్చెదను.

సారం — అమ్మా నీవుసార్వభౌమదేవతల సర్వజ్ఞురాలవు చిత్త గింను మీప్రసంగపటనము చర్చిత చర్చణముగాఁదోచుచు న్నది. ఎక్కడనో నీయట్టిపుణ్యాత్మరాలికడవు సంసారమంద టికి దుఃఖభాదనము.

రత్నా — నాకుమాత్రముకాదా నాతండ్రి సంసారమంద టికిని దుఃఖకరమే. చెప్పుమెందుకిట్లు వైరాగ్యముపల్కుచున్నావు నీవుపసికూనవుకదా?

సారం — అమ్మా సంపదలు మోహకారణములు. కాలక ర్మము లెట్టివారికి ననశములు. కావున నేయతినై కాలముగ డుపబ్రతిష్టపట్టితిని. (పాదమాలపై బడి) తల్లీ నీబిందులకు సెల వునయనేయకటియదు.

రత్నా — కట్టనాపట్టి నీవిట్టిప్రతిష్టపట్టెదగునా? మనవం శమున కెల్ల నీవైకొండవేకదా యాధారము? పోనీ నాయన్నా నీవేలాగునైన బ్రతికియున్నావు. విజ్ఞానివి. నేనునీమార్గమున కడ్డురానే?

నల — అదిగో పెద్దప్రభువుగా రెండతితోనో విచ్చేయు చున్నారు.

రత్నా — నాతండ్రి నీవేయాశ్రమమందున్నను నేబ్రతికి యున్నంతవఱకు నాకంటబడుచుండ వలెనుజమా?

సారం — నేనందున్నను దఱుచుగాఁదమపాద సందర్శనము సేయుచుందును. (రత్నాంగివలసంతలు నిష్క్రమింతురు.)

గిలి — ఎందనమున్నామీ! నేనుమీకు శిష్యుడను. నాకు పదేశించరా? మనపావులములకుంగూడ యత్యాశ్రమమిష్టిం తమా? ఓసుబుద్ధిగారూ! పొదిలోనుండి తెలు బయలుదేలుచున్నారా?

సుబు — నాకంతయు విసబలుచున్నది. సతివ్రతాశిషో మణులుగాన మీతల్లిగారు సెలవైనంగిరికాని యొగులకిట్లు పు త్రమోహము ద్రేంచుటశక్యమా? మీతల్లిగారు సాక్షాత్తుం బార్యతీదేవిహూటహుఢి.

సారం — అదిగో మాతండ్రిగారు (నిలుచుబడి) యేలిన వారికి నమస్కారము.

రాజు — తండ్రి సత్యమెఱుంగ నేరకనీకొనర్చినయవజ్ఞతకు నన్నుమన్నించుము.

సారం — ఏలినవారిని నేనుమన్నించుపాటివాడనా? ఇంతకుముందెల్ల నన్నుంబ్రావదముగఁజూచువారుకారా? విధివశమున డల్లియనుకొని చనినందునకింతవచ్చెను.

రాజు — ఆదుర్మార్గురాలు తనకుదానే చచ్చెను. నీసత్యము నిన్నుఁగాచెను. వాంఛు హంతకులుకారు మాపాలిటిపేల్పులు. ఆహా సత్యము శిష్యునందుకదా?

మహా —

గీ. పత్యమననెద్ది యానంద ♦ నిత్యపదవి

నిత్యము సందియముజొంద ♦ నిదళయును

సుబు —

పాటిగనునెద్ది మత్స్యీయ ♦ బోధులెఱుగున

గిలి —

నాటకంబెద్ది యంటింత ♦ బూటకమన.

రాజు — ఆహా సుబుద్ధివాక్కు. సత్యానందఫలభాక్కు.

మంత్రీ — మహాప్రభూ! వరప్రసాదిగాన చిన్నప్రభువుగా రికన్న సత్యమైనై ర్యములులోకములోనెందైనఁగలవా?

సారం —

గీ. ఏమిడక్క నుబుద్ధిలే ♦ కీనరునకు

గిలి —

పశతకుంజోగు నీవెట్టి ♦ వానరునకు

సుబు —

సుహృదులకు మేటివికలత ♦ జూపుతెంపు

మహా —

కన్నవారికిలోబడి ♦ కన్నపెంపు.

సుబు —

కా. డక్కన్ సత్యయశంబు

సారం —

సిద్ధగతియున్

రాజు —

♦ డక్కన్ బుధస్తోత్ర

గిలి —

ము. ప్సెక్కు స్త్రుకుగుల్లకున్

మహా —

జెడని పే • రెక్కన్ జరిత్రంబులన్

రాజు—

బొక్కన్ దబ్బునిండె

సారంగ—

స్నేహితులకు బుక్కజూపె సంతోషమున్

సుబ—

బొక్కన్ పక్షి యభీష్టవస్తువులకున్ శీతంబుగల్పించుచున్.

రాజు— మహాకవిగాయకశిరోమణి పిన్నయెచ్చెన్.

మహా—

గీ. శాశ్వతపక్వతీలోన నీ • జంబుజాడఁ

బుట్టెత్తంబట్టి పిన్నగాఁ • బోలుచెన్

పిన్నదీపంబు కొనియిం • గన్నగుఱము

గన్నయటు పిన్నలోబ్ధి • ఘనతహాపు.

రాజు— సత్యవంతునిముఖ మెన్నఁచునెల్లితిఁజూపమకదా?

మహా—

గీ. నెనరు దిట్టదనము నోర్పు • నిర్భలతయు

నిశ్చలతయుఁదట్టన • నియమితగతిఁ

తెనుకొప్పయిం దుస్మిత • మంచినాక్కు

సత నితని యాస్యల • యుముల్కవ్య.

గిలి—

గీ. దొంగతనము సిగ్గు • వెంగలిదమున

వగులు వెగులు పొగులు • వలపు సొలపు

గొలుపు కన్నగవయఁ • గొంతువల్లవమాట

కల్లబోతుమృదు • కెల్లెడిందు.

రాజు— మామనసు పక్వమైనది. ఇంక నీకుక్షింభరిత్వపు దంభము, న్యాయముగనుగొనం జాలుదుమనునధికారగర్వము. మోహమునకుఁగల యంధత్వము మాకుఁదేటవడినది. చర్విత చర్వణసంపదలికనొల్లము. మహాకవిగాయకశిరోమణి మంత్రీ మేమువానప్రస్థాశ్రమముం గైకొందుము. చిరంజీవి సారంగ ధరుడు వయోవంతుడు. రాజ్యభారము వహింపఁదగును. శీఘ్రముగ మాయభీష్టము జరుగవలయును.

మంత్రీ— ఏలినవారిం జిన్ననాటనుండియుఁగనిపెట్టుకొని యున్న యీపెద్దసేవకునికింగూడ మనస్సు లొకకంబులవిరక్తి చెందె. నాబిడ్డఁడుసుబుద్ధి మంత్రీగానాస్థానంబున నియమింపఁబడఁబ్రార్థించుచున్నాను.

గిలి— కవిగాయకశిరోమణిగారూ ! యింకను మీమనసు పక్వముగాలేదా ? మేడలు గోడలు కోటలు పేటలు బోటులు గోటులు సంతృప్తితీటలేదా? పొదలు తుప్పలు గుట్టలు పుట్టలు వణింపఁజనరాదా నాకుంగూడ వైరాజ్యముబుకు చున్నది. వద్దన్న బెండ్లియన్నట్లు నాకీ పేడిభోగములే?

మహా—

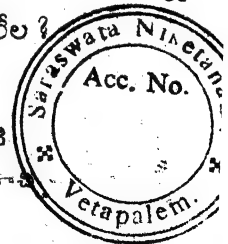
గీ. చిలుకాలపై జల • జలబాణు సెలయేటి

నీటిపై లకుముకి • దాటుచూచి

నానాట నలవాటు • బూనిమెల్లనజేర

వచ్చుజింకల కూర్చి • పాటుచూచి

వచ్చుఁగులఁజేరిలాడి • బెడిదపుటొడ్డల

బోలయించు నేనుఁడు ♦ పోటుచూచి

దక్షిమమ్మగొనుచు ♦ దొడ్డుపులులతోడ

నాటాడు చెంచెత ♦ నీటుచూచి

నణ్ణానమునేయుచున్ భూరి ♦ వనములందు

బలురకంబుల పిట్టల ♦ పలుకలకును

స్వరముగట్టుదు జెట్టుల ♦ పట్టలందు

బద్ధములువ్రాయు భాగ్యంబు ♦ పట్టనెపుడు.

రాజు— తండ్రి! నీవురాజ్యపాలనమును స్వేచ్ఛానుసారము గా బూనునది.

సారం— ఏలినవారు కటాక్షించెదరేని తాదోకకోరిక.

రాజు— కోరుకొనుమెద్దియైన నీకడ్డా తప్పకచెల్లించెదను.

సారం— సంసారంబింక నెల్లక వనంబులసిద్ధగతివండుటకుఁ బ్రతిజ్ఞపూనితిని.

రాజు— సత్యసంధుడవు ప్రతిజ్ఞాతిరుగనేర నక్కటా నీతల్లియిదివిని యెంతదుఃఖించునో? ఎందుకట్లు తలచితివిరాచిన్ని తండ్రి? ఇంకరాజ్యమెవరు నహించగలరు?

సారం— మాతల్లిగారు సెలవిదినటకే పొందితిని.

సుబు— (తనతండ్రింజూచి) నాకిదివఱకమ్మయు మీరును జేసినాకాగ్ధానముపుడు చెల్లించుకొనెద బిడ్డనింగటాక్షింపగోరెద.

మంత్రి— సారంగధర ప్రభువుగాను నీవునుశరీరములువేటయ్యిను మనసులొక్కటియేయని యిదివఱకేస్పష్టము.

రాజు— మంత్రి! సిద్ధగతికేగు పుత్రులను వారింపదగదు. మాకీచిన్నవాఁడు పుట్టకమునుపు చంద్రీచూడుని దత్తతచేసికొనుట మిర్రెఱుంగుదురుకదా? అతనికిరాజ్యమప్పగించి యతనిప్రాణమిత్రుడగు మీపెద్దకొడుకు కార్యదర్శిని మంత్రిగా నియమించునది. సరియే బాలకురారా! చక్రీవర్తులుగనుంట కన్న సర్వజ్ఞులగు సిద్ధులగుటగొప్పకాదా? మంత్రి! యీవ సమునందే మేమువాసప్రస్థులమై యుండెదము. మహాకవిగా యకశిరోమణి! మనయందఱికిట్టి వైరాగ్యసంపద గలుగఁజేసి న్నపరమేశ్వరునొక్కమొగి మనమందఱముంగలసిపాడి మఱియు సాయంకాలకృత్యముల కరుగుదము. (అందఱుపాడుదురు.)

సురట—మిశ్రిగతి.

ప॥ శత్యస్వరూపా జగదేకదీపా- సర్వేశ్వరామాకు సజ్జానమీరా॥

అ॥ స్తుత్యచరిత్రా శుద్ధవైరాగ్యంబు- నిత్యంబుకాపాడినిశేయసమిమ్ము॥

౧. అన్నిలోకములకు నాధారమగుతండ్రి- సన్నతముగమోక్ష సంపదరీ॥

నిన్నువేడినాము నిఖిలాదికారణ- మన్నించినీభక్తి మార్గముచూపుమా॥స॥

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

భరతవాక్యము.

ఉ. వైరములేకయెల్లప్రజ ♦ వర్ణిలుగావుత విద్వైలెల్లఁజెం
పారునుగాత సత్యమున ♦ న్యాయతుల్యచరియింతుగిత వే
సారి సనుస్తధాన్యధన ♦ సంపదమిలునుగాత యీశుఁడున్
స్వైరవిహార జీవనము ♦ స్వాశ్రితకోటికిఁ బెట్టుగావుతన్.

మంగళము

మ ద్వి ర చి త గ్రం థ ము ల

1. కాళీయవృషము (సంస్కృతమునహరికథ)
2. కంసనధ షిట్టా
3. పారిజాతాపహరిణము షిట్టా
4. కాశీశతకము (సంస్కృతము)
5. యదార్థరామాయణము (6 తెనుగుహరికథలు)
 - (1) శ్రీరామజననము.
 - (2) సీతాకల్యాణము.
 - (3) పాదుకావహ్నిభిషేకము.
 - (4) శ్రీరామసుగ్రీవమైత్రి.
 - (5) హనుమత్సంజేశము.
 - (6) సామ్రాజ్యసిద్ధి.
6. దంభపురప్రహసనము (తెనుగునాటకము)
7. ప్రస్తావక సంస్కృతాంధ్ర సంగీత పద్యప్రబంధ విశేషములు
8. నవరసతరంగిణి (పేక్కియరుకాళిదాసకవిత్వముల లోనివిశేషముల కాంధ్రీకరణము)
9. శ్రీరామచంద్రశతకము (సంస్కృతము)

నామోష్ట్ర వెలకడోలను వుద్విలచిత ముద్రిత

గ్రంథములు.

1. అంబరీషోపాఖ్యానము	హరిశ్చంద్ర.	రు. 0
2. గోతేంద్రమోక్షము	డిటో	0
3. మార్కండేయోపాఖ్యానము	డిటో	0 1
4. హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము	డిటో	0 12
5. రుక్మిణీకల్యాణము	డిటో	0 1
6. ప్రిహ్లాదోపాఖ్యానము	డిటో	0
7. శ్రీజానకీశపథము	డిటో	1 0
8. సావిత్రిోపాఖ్యానము	డిటో	0 12
9. భీష్మచరిత్రము	డిటో	0 1
10. శ్రీకృష్ణజననము	సంస్కృతము.	0 12
11. బాలసారి	తెనుగుకావ్యము.	0 1
12. నూర్గోళి	డిటో	0
13. సారంగధర	నాటకము.	1
14. తారకము	సంస్కృతము.	0
15. సూర్యనారాయణశతకము		0
16. ముకుంద శివ సత్యప్రకాశతకములు		0

END OF
TITLE